

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Diplomová práce

Obraz stavitelské aktivity šlechtického rodu v období historismu

(Stavební úpravy na hradě Křivoklát v 19. století)

Petr Kučera

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Zdeněk Bezečný, Ph D.

České Budějovice 2007

Anotace

Obraz stavitelské aktivity šlechtického rodu v období historismu

(Stavební úpravy na hradě Křivoklát v 19. století)

Diplomová práce se zabývá okolnostmi obnovy a přestavby hradu Křivoklát knížecí rodinou Fürstenbergů. Stavitelské aktivity jsou sledovány v kontextu dobového myšlení historické šlechty a názorů na architekturu a vznikající památkovou péči v 19. století.

Na hrad je pohlíženo nejen z pohledu jeho knížecích držitelů, ale i národně probuzené veřejnosti a jejích elit.

Nedílnou součástí diplomové práce je také pohled na architekty věnující se podobě hradu v 19. století se zvláštním přihlédnutím na fürstenberského stavebního inženýra J. B. Urbana na základě jeho dochovaných pamětí.

Annotation

A picture of building activity of a noble family in the age of historicism.

(Changes in achitecture of Krivoklat Castle in the 19th century)

This graduation theses deals with the conditions of reconstruction of the Krivoklat castle by the noble family of the Fürstenbergs. Their reconstruction activities are viewed according to the temporal way of thinking of the historical noble families and common attitude to architecture and rising movement of care of historical monuments in the 19th century.

The castle plays the role of the Fürstenbergs possession and the other society changed according to the raising of nationalistic moods and the great personalities of the community.

Another important part of this work is a survey of the architects who changed the appearance of the castle, particularly J. B. Urban who was the chief of Fürstenberg's building section. His memories serves as a worth source of information.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Obraz stavitelské aktivity šlechtického rodu v období historismu. Stavební úpravy na hradě Křivoklát v 19. století“ vypracoval samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v závěrečném seznamu.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

.....

V Českých Budějovicích, dne 7. 8. 2007.

Chtěl bych poděkovat svému konzultantovi Mgr. Zdeňkovi Bezečnému, Ph.D. za cenné rady, bez nichž by tato práce nevznikla. Stejně poděkování patří těm, kteří pomohli radou neb zapůjčením pramenů, jmenovitě Tomáši Bednaříkovi, Luděkovi Frenclovi a ochotným pracovníkům v Rakovnickém archivu a Památkovém ústavu pro střední Čechy.

Mé díky patří také rodičům za umožnění nerušené práce a mým vzácným přátelům, za trpělivost a porozumění. Děkuji.

Obsah

1. ÚVOD	7
2. FÜRSTENBERGOVÉ A JEJICH HRAD	13
2.1.1. Fürstenbergové - původ rodu	13
2.1.2. Fürstenbergové na Křivoklátě v 19. století.....	16
2.1.3. Fürstenbergové a jejich oddaní úředníci	22
2.2. Křivoklát – Res publica?	28
2.2.1. Romantismus a historismus	28
2.2.2. Křivoklát a veřejnost.....	33
2.2.3. Postavení Křivoklátku „mezi hrady“	46
3. KŘIVOKLÁT A JEHO ARCHITEKTI V 19. STOLETÍ	51
3.1.1. Stavební dějiny hradu do osudového požáru	51
3.1.2. Křivoklátský Fénix. Důvod rekonstrukce	56
3.2. Výjimečné osobnosti a díla architektů.....	59
3.2.1. Osudový požár - Wyttek a bratři Jirušové	61
3.2.2. Známé osobnosti formující podobu hradu Křivoklátku (Grueber, Mocker). 65	
3.2.3. Velkolepý opus Jana B. Urbana.....	70
3.2.4. Architekti „na zlomu století“	74
4. ZÁVĚR	76
Seznam literatury a pramenů	79
<i>Archivní prameny</i>	79
<i>Literatura</i>	80
Přílohy.....	86
Textová příloha	86
Obrazová příloha.....	91

1. Úvod

Motto:

*Na Křivoklátském hradě jsem vkročil v samé stíny,
kam oko pohlédnulo, tam poušť a zříceniny.*

*I vejdu zamyšlený ve staré večeřadlo,
a s římsy náhle k nohous mně ptačí hnízdo spadlo.*

*A zbytky soch a štítů kynuly zde přísně;
v tom okny z venku vpadly sem zvuky české písně.*

*A zněl ten zpěv tak sladce, až slzu v oko nutí:
že není smrti, zmaru a není zahynutí!*

*Když rozplýval se, z dále bor ve souzvuk mu šuměl,
já zadíval se v hnízdo a všemu porozuměl:*

*Kde visel dřív zbroj dědů, tam nyní hnízdo ptačí;
vnuk dále v nový zápas, ve zápas ducha kráčí*

*Nám zpěv zbyl, bohatýry jsme v dědictví tom chudém,
jen víru mějme v sebe, my byli , jsme a budem!*

*Mé srdce v bouřném tluku tom modlitbou se chvělo,
jen tolik zapět písní, co v hnízdě tom jich znělo.¹*

Báseň Jaroslava Vrchlického, básníka, který byl pohlčen romantismem a národním cítěním, plně nastavuje zrcadlo nejen myšlení doby, ale i stavu kdysi krásného hradu, v době návštěvy autora ještě notně oprýskaného.²

Dějiny českých hradů v osmnáctém a devatenáctém století zůstaly poměrně dlouho v podstatě nepovšimnuté. Nejspíše je to tím, že první vědecká zpracování hradů³ byla psána v průběhu a na konci 19. století, a proto pro jejich pisatele nemělo

---

¹ Báseň Jaroslava Vrchlického s názvem Motiv z Křivoklátu ze sbírky Co život dal, Praha 1957, s 23.

² Datace sepsání básně o Křivoklátu je na Ovčárech, září 1873.

³ Hradů jako badatelský předmět studia až od 40. let 19. století, kdy vznikají první práce některých historiků - Fridrich Alexander, HEBER, Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlosser

smysl zpracovávat současnost. Také v rámci romantického myšlení bylo třeba poukázat na vzrušující události „temného středověku“. Bohužel i objekt zájmu většiny pozdějších publikací zabývajících se hrady končí 16. – 17. stoletím, kdy poměrně hodně hradů zaniklo. Důvody k opuštění hradu byly většinou podobné - kvůli nedostatku pohodlí nebo peněz na opravu poté, co požár nebo dobovačské vojsko zpusťošilo hradní budovy. Ty hrady, které přečkaly tyto katastrofy, se pak již povětšinou nedočkaly v novodobých publikacích dostatečné pozornosti.

Devatenácté století ale nebylo zdaleka dobou nečinnosti. V rámci rychlého průmyslového rozvoje došlo ke změnám ve společnosti, které významnou měrou ovlivnily také přístup k památkám. Ty hrady a zámky, „které měly smůlu“, skutečně od přelomu 16.-17. století podlely povětrnostním podmínkám, nařízenému cílenému poboření nebo rozebrání okolním obyvatelstvem jako stavební materiál. Velkorysé stavební úpravy, které byly prováděny z rozličných důvodů, zachránily některé klenoty architektury až do dnešních dob. Snad každý student dějepisu na základní škole zná zámky jako je Hluboká nebo Lednice jako příklady „tudorské gotiky“. Jsou to místa hojně navštěvovaná turisty, svou okázalostí omračující a zastihující stavební památky, které nevykazují tak viditelné změny. Tyto hrady se staly zástupci za všechny památky, na které změnil v 19. století svou podobu

Dodnes například v žádné knize nebyla dořešena otázka, zda je Křivoklát hrad nebo zámek. Všeobecným významem slov se již zabýval svým sémantickým rozbořem Josef Macek.⁴ Označení zámek nahradilo postupně pojem „hrad“. V druhé polovině 15. století je více používané a na počátku 16. století již převažuje. Na konci 16. století je používáno i pro hradní ruiny „zámek zbořeny“. Sedláček, který jinak běžně nerozlišoval mezi hradem a zámkem a pro stejnou památku užíval oba termíny, se v případě Křivoklátu striktně drží názvu „hrádek“. Nejspíše vychází z překladu velmi často používaného názvu Křivoklátu – „*Bürglitz*“, nebo „*Burglin*“. Při popisu velké slavnosti odhalení pomníku Urban píše, že: „...ubíral se průvod s hudbou 40 havířů jáchymovských na hradiště zámecké, kdež

7, Praha 1849; Ferdinand Břetislav, MIKOVEC, 1826-1862, Malerisch-historische Skizzen aus Böhmen / von Ferdinand B. Mikowec, Vídeň 1860; August, SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze království českého, díl 8., Praha 1996. Často zapomínané německy psané dílo Friedricha BERNAUA, Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen von Friedrich Bernau mit illustrationen von B. Kutina, akadem. maler in Prag, 1881 sice obsahuje Křivoklát, ale nevěnuje mu samostatnou kapitolu.

⁴ Josef, MACEK, Česká středověká šlechta, Praha 1996, s. 50-90.

připraven...“.⁵ Tolik k dobovému zmatku v názvosloví.

Ve slovenském jazyce bývá pro památku menší, nebo výrazně přestavovanou v průběhu století označení „kašiel“. Takové slovo však čeština nemá a proto občas veřejnost tápe, co že to o víkendu navštívila za budovu. Zdánlivě banální problém – i malé dítě ví, jak „klasické“ zámky nevypadají – může narůst v rukách dogmatika, pro kterého jsou všechny památky po stavebních úpravách v devatenáctém století automaticky zámky. Důležité je, jaké symboly a atributy památka vykazuje. Stejně jako podle kříže na vrcholu věžičky víme, že se jedná o kostel, jednotlívým prvkem všech zámků je park. Pokud se v okolí nevyskytuje park a budova byla postavena s dosud prokazatelnými obrannými prvky, nazýváme ji hrad. Takový je i Křivoklát. I když po požárech byly snesené některé fortifikační prvky, jako například bašta „Na liškách“ nebo první brána, neměl by být označován za zámek.

Bádání o dějinách šlechtických rodů zažívá v poslední době poměrně velký rozvoj. Není divu, neboť je třeba zaplnit mezeru v bádání, jež byla vytvořena lety odsuzování šlechty. Počet zájemců o tuto tematiku se nejspíše nevyrovná počtu badatelů a veřejnosti oslovené velkolepými činy statečných středověkých rytířů, nebo příběhy kurtoazních dobrodružství ve století šestnáctém. Vzrůstající zájem o dějiny 20. století však přivádí v rámci bádání „k pramenům“ i k dosud poněkud zanedbávaným dějinám šlechtických rodů v devatenáctém století.

Po roce 1989 se objevují heraldické a genealogické práce. Ne všechny však podávají vyčerpávající přehled rodů a jejich příběhů. Jen obšírné informace poskytuje *Lexikon české šlechty* od Jana Halady.⁶ Poměrně lépe, alespoň množstvím podrobnějších informací, je napsané novější vydání *Modré krvi* od Petra Maška.⁷ Ohledně souborného zpracování dějin rodů je asi nejlépe zpracován přehled rodů v *Encyklopedii knížecích rodů zemí Koruny české* od Jana Županiče a Františka Stellnera.⁸ Není možné zapomenout na jednotlivé studie zaměřené na konkrétní představitele šlechty. Přímo rodu Fürstenbergů se věnuje sborník vydaný při příležitosti konání konference poté, co byl obnoven zámek ve Weitře/Vitorazsku.⁹

⁵ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 313.

⁶ Jan, HALADA, *Lexikon české šlechty*. Erby, fakta, osobnosti, Praha 1999.

⁷ Petr, MAŠEK, *Modrá krev*. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích, Praha 1999.

⁸ Jan, ŽUPANIČ-Michal, FIALA-František, STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001.

⁹ Erwein H., ELTZ–Arno, STROHMEYER, (edd.), *Die Fürstenberger. 800 Jahre Herrschaft und Kultur in Mitteleuropa*, Weitra 1994.

Sborník se zabývá nejen dějinami rodu v rakouské Weitře, ale i činy rodu v Čechách. Samozřejmě, že podobné dílo sepsané víceméně za účelem „oslavy rodu“ je třeba podrobit důkladné kritice, nicméně jména autorů příspěvků (Tomáš Durdík, Tomáš Bednařík a Petr Mašek)¹⁰ jsou jistou zárukou hodnověrných informací.

U některých „místních“ autorů je třeba vzít v potaz jejich vztah k Fürstenbergům. Alois Nechleba a Rudolf Maxera jsou zmíněni ve schematismu jako zaměstnanci Fürstenbergů.¹¹ Mezi místní autory prací lze také považovat Jana Šlechtu,¹² Aloise Busse,¹³ V. Kočku a Jana Rennera. Mnoho zajímavých příspěvků také napsal do regionálních věstníků Ferdinand Pátek.

Při psaní své práce jsem se mohl opřít o pár publikací, které nahlíží vědecky na 19. století jako na historickou éru rovnocennou předchozím. Jednou z prvních prací zabývajících se vývojem architektury 19. století je kniha Marie Benešové.¹⁴ Skvělou prací je sborník napsaný při příležitosti symposia „Romantický historismus – neogotika“, který připravila Marie Mžuková.¹⁵ Další zajímavou knihou je dílo Romantické zámecké interiéry Marie Pospíšilové.¹⁶ Až na teorii, že první velké popisné práce sloužily jako katalogy pro bohaté.¹⁷ Možná by spíše vyhovovala později psaným místopisům, než velkým popisným dílům.

K počátkům a vývoji dějin hradu do 19. století se vztahují práce podložené archeologickým průzkumem.¹⁸ Celkové dějiny hradu jsou zpracovány v celé řadě

---

¹⁰ Tomáš Durdík – nyní nejznámější žijící český kastelolog; Tomáš Bednařík – dlouhodobý správce fondu Velkostatek Křivoklát; Petr Mašek – historik zabývající se mimo jiné genealogií.

¹¹ Ignaz, TITTEL, Schematismus Landtäflicher Güter, grösserer Rustikalwirtschaften, Beamten und Pächter. Als nachtrag zu dem im J. 1906 Erschienenen Schematismus und Statistik des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen, Praha 1910, s. 107.

¹² Jan Šlechta své dílko věnoval Maxovi Egonovi z Fürstenberga. Jan, ŠLECHTA, Dějiny a popis král. lovcího hrádku Křivoklátu a jeho nejbližšího okolí, Praha 1886.

¹³ Alois Buss byl v roce 1804 jmenován řídícím učitelem křivoklátské obecné školy a účastnil se veřejného života. Alois Nechleba zasvětil svůj život lesům a myslivosti Křivoklátska. Rudolf Maxera se staral o křivoklátský archiv a obohacoval knihovnu svými strojopisnými statěmi. Tomáš, BEDNAŘÍK-Milan, BEDNAŘÍK, Křivoklát v zrcadle XX. století, Praha 1999, s. 30.

¹⁴ Marie, BENEŠOVÁ, Česká architektura v proměnách dvou století. 1780-1980, Praha 1984.

¹⁵ Marie, MŽUKOVÁ, (ed.), Kamenná kniha. Sborník k romantickému historismu-novogotice, Sychrov 1997.

¹⁶ Marie, POSPÍŠILOVÁ, Romantické zámecké interiéry, Ústí nad Labem 1986.

¹⁷ „Jakými nabídkami ke koupi byly v minulém století vydávané soupisové práce, jako např. F. A. Hebera „Böhmens Burgen, Vesten und Burgschlösser“ (Prag 1844-1849), Fr. Bernaua „Album der Burgen und Schlösser im Königsreiche Böhmen“ (Saaz 1881), Augusta Sedláčka „Hrady, zámky a tvrze království českého (Praha 1882-1927) ad.“ TAMTĚŽ.

¹⁸ Tomáš, DURDÍK, Archeologie k počátkům a podobě přemyslovského Křivoklátu. Výsledky první etapy výzkumu (1973-75). Archeologické rozhledy 30,1978, s. 357-320; TÝŽ, Výzkum

monografií, jejichž citace jsou umístěny v seznamu literatury na konci této práce. Ve většině z nich jsou stavební úpravy hradu v 19. a na počátku 20. století jen zhruba zmíněny. Poněkud kontroverzní publikace, která se poněkud vymyká tomuto tvrzení, pochází od kolektivu autorů Jiřího Kaše, Jana Jakuba Outraty a Zdeňka Helferta.¹⁹ Je bezpochyby chvályhodné, že autoři upřeli svou pozornost na Křivoklát v devatenáctém století a doplnili text barevnými reprodukcemi archivních materiálů, ale zároveň nesplnili očekávání a kromě pár chyb je kniha nešťastně členěna. Úroveň knihy se zabývali dva recenzenti – snad poněkud příliš přísný Tomáš Durdík²⁰ a Klára Benešová.²¹ Především strany 342 a 343 recenze Kláry Benešové mě inspirovaly k zájmu o tuto problematiku.

Velmi hodnotnou se pro mě stala kniha Jindřicha Vybírala *Století dědiců a zakladatelů*.²² Samotné pojetí práce, ve které se autor zabývá dohromady šlechtické i architektonické aktivity na území jižních Čech mentalitu doby, zástupců mocného rodu Schwarzenbergů.²³ Díky ní a dalším pracím²⁴ zabývajícím se Schwarzenbergy je možné hledat mezi nimi a Fürstenbergy prvky podobné a rozdílné. Zatím bohužel nejsou tak zdařile zpracovány dějiny jiných šlechtických rodin.

Pěkným pokusem o encyklopedickou syntézu obnovy hradů v 19. století je kniha Jiřího Kuthana – *Aristokratická sídla v období romantismu a historismu*.²⁵ Jiří Kuthan se v ní zaměřil na stavební aktivity šlechtických rodin: Harrachů, Schwarzenbergů, Liechtensteinů, Auerspergů, Rohanů, Buquoyů a dalších. Bohužel Jiří Kuthan nevěnoval příliš pozornosti knížecímu rodu Fürstenbergů, který je

---

hradu Křivoklátu v souvislosti s jeho generální opravou, *Archeologia historica* 4, 1979, s. 105-112; TÝŽ, Lucemburský Křivoklát ve světle archeologického výzkumu, *Archeologia historica* 22, 1996, s. 217-228; František, KUBEC, Několik poznámek ke stavebnímu vývoji hradu Křivoklátu, *Monumentorum tutela* 4, 1970, s. 241-318.

¹⁹ Jiří, KAŠE-Jan Jakub, OUTRATA-Zdeněk, HELFERT, Křivoklát, Praha 1983

²⁰ Tomáš, DURDÍK, K stavebnímu vývoji hradu Křivoklátu, *Památky a příroda*, 1985, č. 6, s. 349-350.

²¹ Klára, BENEŠOVSKÁ, Několik poznámek ke hradu Křivoklátu, *Umění* 33, 1985, č. 4, s. 337-344.

²² Jindřich, VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů*. Architektura jižních Čech v období historismu, Praha 1999.

²³ Pro sjednocení jmen šlechticů budou v této práci používána vlastní jména v české formě a rodové přídomky v originální-většinou německé formě.

²⁴ Například práce Zdeňka Bezecného, Zdeněk, BEZECNÝ, Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století, České Budějovice 2005; TÝŽ, Schwarzenbergové a jejich Orlík v 19. století, *Jihočeský sborník historický* 68, 1999, s. 129-146.

²⁵ Jiří, KUTHAN, *Aristokratická sídla v období romantismu a historismu*, Praha 2001.

v práci sotva zmíněn.²⁶

Základním archivním pramenem jsou vzpomínky fürstenberského stavebního ředitele Jana Benjamina Urbana uložené ve Státním oblastním archivu v Praze.²⁷ Jsou součástí Stavební kroniky a zachycují nejen architektonický stav, ale například i vztahy mezi lidmi. V rámci fondu Velkostatku Křivoklát je uloženo také velké množství návrhů a plánů.²⁸

Velmi obohacující je také nahlédnutí do dobového tisku (Památek archeologických a místopisných, Lumíru, Bohemie, Časopisu společnosti přátel starožitností a na začátku dvacátého století vydávaných Věstníků spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického).

Vývoj vzhledu a skladby hradu je možno srovnat podle dobových obrazů.²⁹ Toto téma je již částečně zpracované řadou autorů. Zřejmě nejcennějším dokumentem podoby hradu se vztahuje k situaci před a po požáru 1643. Pro devatenácté století, kdy se hrad skutečně proměnil, jsou díky dostatku obrazů všechny změny dobře znatelné. Nejdůležitější jsou: odstranění první brány a bašty Na Liškách, přestavba věže na hradbách, zastřešení kulaté věže a přepracování arkýře na jižní fasádě paláce. Pokud laik nebo odborník neznají tyto „staré tváře“ hradu, domnívá se, že Křivoklát vytrval ve své gotické podobě až do dnes. Vyobrazení Křivoklátu z počátku devatenáctého století však ukazují skutečně zoufalý stav hradu. Jaký byl důvod k provedení tak velké investice a opravy hradu? Podílel se na opravách hradu jiný subjekt a kdo mohl být dále na opravě hradu zainteresován?

Ve své práci bych rád našel místo Křivoklátu mezi ostatními hrady. Knížecí rod Fürstenbergů³⁰, jimž hrad v 19. století patřil, poměrně vynikl svými výraznými členy a zasadil se nejen o kulturní, ale i politické dění. Vystěhováním rodu z Čech se však vytratil z povědomí veřejnosti.

---

²⁶ Jiří, KUTHAN, Aristokratická sídla, s. 146-147.

²⁷ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 1-392. Více o Pamětech viz kapitola o Janu Benjaminu Urbanovi.

²⁸ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. I d, fol. 1-151.

²⁹ Velké množství reprodukcí je uloženo v Památkovém ústavu v středních Čechách v Praze. Pozn. P. K.

³⁰ Plný titul rodu zněl: *kníže z Fürstenbergu, landkrabě v Baaru a Stühlingenu, hrabě na Heiligenbergu a Werdenbergu, svobodný pán na Gudelfingenu, pán na Hausenu v Kinzingthalu, Mösskirchenu, Hohenhöwenu, Wildensteinu, Waldspergu, Werenwagu, Immendingenu, Vitorazi a Křivoklátě.*

2. Fürstenbergové a jejich hrad

2.1.1. Fürstenbergové - původ rodu

Spletité kořeny Fürstenbergů je na první pohled obtížné odkrýt. Fürstenbergové považují za své předky rod hrabat z Urachu. Nejstarším předkem je nejspíše Egon I. (zemřel asi 1150), který vystavěl ve Švábsku tvrz Hohenrauch. Mezi známé osobnosti rodu patří například Konrád Urach († 1122), byl biskupem a kardinálem a důvěrným přítelem papeže Řehoře VII. Podporoval papeže v boji o investituru proti císaři Jindřichu VII. a v roce 1111 uvalil v Jeruzalémě na císaře klatbu. Praotcem dnešních Fürstenbergů byl Jindřich (1236-1284). V roce 1250 získal rod titul „hrabě z Vurstenbercu“ a v roce 1283 titul „landkrabě v Baaru“. V 16. století se rod rozdělil do dvou větví – kinzingtalské a heiligenbergské.

Bedřich Fürstenberg (†1617) byl nejvyšším hofmistrem u dvora císaře Rudolfa II. Jako majitel Vitorazska udržoval úzké styky s českými šlechtici, zvláště Rožmberky. Jeho vnukům byl v roce 1664 udělen říšský knížecí stav dědičný pro prvorozeného syna.

Albrecht (1557-1559) vykonával funkci nejvyššího podkoního Rudolfa II. V roce 1578 se velkolepě oženil v Praze s Alžbětou, dcerou Vratislava z Pernštejna. Měl s ní celkem 13 dětí. Jeho syn Kryštof získal v Čechách inkolát, usadil se a vzal si za manželku Dorotu Holickou ze Šternberka na Lištně.³¹ Během třicetileté války se Fürstenbergové drželi jednoznačně na straně císaře a katolické ligy. Jakub Ludvík Fürstenberg (1592-1627), generál dělostřelectva, patřil k nejhorlivějším obhájčům ligy. Na počátku 17. století se rod rozdělil do větve mösskirchenské a stühlingenské. Vratislav II. (1600-1642) díky výhodným sňatkům s dědičkou panství Mösskirchen získal rozsáhlé statky v říši. Byl císařským komořím, radou a plukovníkem. Jeho vnuk, Frobenius Ferdinand (1664-1741), byl rytířem Zlatého rouna, zastával vysoké funkce u dvora a po vymření heiligenbergské linie zdědil v roce 1716 knížecí titul. Mösskirchenská větev ale záhy smrtí Karla Bedřicha Nicolaua v roce 1744 vymřela po meči.³²

---

³¹ Čerpáno z Ottova slovníku naučného, 9. díl, Praha 1895, s. 783-784.

³² Asi nejpřehledněji Jan, ŽUPANIČ-Michal, FIALA-František, STELLNER, Encyklopedie., s. 88.

Zakladatelem Stühlingenské větve byl Bedřich Rudolf (1602-1655), který si vzal hraběnku Marii Maxmiliánu z Pappenheimu, landkraběnku ze Stühlingenu (†1635). Linii Stühlingen byl dán v roce 1642 velký palatinát.³³ Také jeho dědic působil v císařských službách jako komoří a hejtman osobní stráže arcivévody Ferdinanda Karla. Ani potomci Maxmiliána se nevyčlenili z klasického řádu působení šlechty – nejstarší syn Anton Maria Friedrich (1661-1724) byl kanovníkem v Salcburku a Kolíně nad Rýnem a dómským děkanem v Eichstädtu, nejmladší Leopold (1666-1689) vstoupil do řad císařské armády, v níž dosáhl hodnosti majora a stal se pobočníkem vévody Karla Leopolda Lotrinského. Potomci prostředního z bratrů – Prospera Ferdinanda Filipa - rozdělili rod na linii knížecí a landkraběcí.

Ludvík Vilém August Egon (1705-1759) založil pobočnou landkraběcí linii rakousko-moravskou. Z této větve proslul v Čechách zvláště Bedřich Egon (1813-1829), v roce 1853 se stal olomouckým arcibiskupem, v roce 1879 kardinálem. Byl přísným správcem a podporoval české školství. Zakládal kostely a restauroval basiliku na Velehradě, přispíval na dobročinné a školní účely. Výrazně obohatil arcibiskupskou knihovnu v Kroměříži. Zasadil se o blahořečení Jana Sarkandera a organizoval cyrilometodějské oslavy.

Zakladatelem knížecí větve byl Josef Vilém (1699-1762). Roku 1716 zdědil spolu s příbuznými z větve Mösskirch říšský knížecí titul, jenž byl roku 1762 rozšířen na všechny jeho potomky.

Od roku 1716 se stal jádrem českého panství knížecí větve rodu v Čechách Křivoklát. Ten získali Fürstenbergové sňatkem Josefa Viléma Arnošta (1699-1762) s hraběnkou Marií Annou z Waldsteina (1709-1756).³⁴ Jejich starší syn Josef Václav (1728-1783) zdědil majorát knížecí linie s centrem v Donaueschingen, ale jeho syny tato odnož rodu vymřela v roce 1804.

Dnešní Fürstenbergové jsou potomky mladšího syna Josefa Viléma Arnošta – Karla Egona I. z Fürstenbergu (1729-1787). Karel Egon uzavřel sňatek s Josefou Marií Šternberkovou a stal se zakladatelem rodinné větve v Čechách. V roce 1756

---

³³ Jan, ŽUPANIČ-Michal, FIALA-František, STELLNER, Encyklopedie, s. 86.

³⁴ Panství Křivoklát bylo v roce 1685 prodáno Arnoštovi Josefovi z Valdštejna za 400 000 zlatých s výhradou vtělení předkupního práva pro českou komoru. Po jeho smrti panství zdědil syn Jan Josef, místodržící nejvyšší maršálek zemský, jeho dědičkou byla v roce 1731 jeho jediná dcera Marie Anna, provdaná v roce 1723 za Josefa Viléma Fürstenberga. Ve státní pokladně nebylo moc peněz, proto se Marie Anně za úhradu 200 000 zlatých zrušení předkupního práva a v roce 1756 získat souhlas Marie Terezie k prohlášení panství za rodinné svěření pro mužské potomky. Josef, Štěpánek, Velkostatek Křivoklát. Oddělení Poručenská kancelář 1800-1829, Inventář fondu, Praha 1975, s. 1.

se stal po smrti Marie Anny dědicem panství Křivoklát, jež tehdy zahrnoval: velkostatek Křivoklát, Krušovice, Nižbor, Skřivaň, Podmokly, Všetaty a v Mladoboleslavském kraji statky Dobrovice a Ločeň. Byl císařským komořím a tajným radou, v letech 1771-1782 zastával úřad nejvyššího purkrabí Království českého. Karel Egon I. se zasloužil o zvýšení vzdělanosti lidu a rozvoj věd a umění. Vážil si přísně kvalifikovanosti učitelů a nechal překládat učebnice do češtiny. Za menší skvrnu na jinak čistém štítu této vynikající osobnosti může být považováno povolání vojska, když křivoklátský poddaní během selského povstání v roce 1775 pásli krávy v panských lesích.

Byl aktivním členem a později i prezidentem Společnosti nauk a jejím velkým mecenášem. Jeho pražský palác na Malé straně byl znám jako „Chrám múz“. Konala se v něm zasedání Společnosti nauk a scházely se tam nejvýznamnější osoby českého i evropského vědeckého světa. Karel Egon založil rozsáhlou knihovnu³⁵ čítající 20 000 svazků, k nimž byl také sepsán pětisvazkový katalog. Shromazďoval knihy nejen jako bibliofil, ale i z pozice vědce, politika a státního úředníka. Jeho zájmy byly skutečně velmi široké. Výsledkem získaných poznatků bylo například zavedení pěstování jetele a řepky na křivoklátském panství v roce 1782.

Jeho sbírka byla od roku 1751 umístěna nejprve v paláci na Malé Straně v Praze a pak byla převezená na podzim r. 1881 na hrad Křivoklát.³⁶ Svou bohatou sbírku přírodnin a uměleckých předmětů věnoval z části Společnosti nauk (a z té pak dále do Národního muzea) a z části pražské univerzitě.

Po smrti Karla Egona I. v roce 1787 se stal dědicem statků v Čechách jeho syn Filip Nerius Maria Fürstenberg (1755-1790),³⁷ který se oženil se svou sestřenicí Josefou Johanou Benediktou (1756-1809). Jejich dědicem se stal jediný, ještě nedospělý syn – Karel Gabriel Maria Josef (1785), který však zemřel ve svých čtrnácti letech (1799).

---

³⁵ Více se knihovně věnuje krátká studie Alžběta BIRNBAUMOVÁ-Dobroslava MENCLOVÁ, Křivoklát. Státní hrad a památky v okolí, Praha 1960, s. 22-24.; dále: Petr MAŠEK, Sběratelská vášně osvíceného velmože, Starožitnosti a užité umění 5, 1997, s. 13-16 a jeho širší studie ve Fürstenbergském sborníku, kde je také více literatury: Týž, Die Fürstenberg-Bibliothek auf Burg Křivoklát, in: Erwein H., ELTZ–Arno, STROHMEYER (edd.), Die Fürstenberger, s. 313-322.

³⁶ Alžběta, BIRNBAUMOVÁ-Dobroslava, MENCLOVÁ, Křivoklát, s. 22.

³⁷ Někteří autoři neuvádějí celá jména a tak může dojít snadno k záměně. Například Filip Nerius je tatáž osoba jako Filip Nerius Maria.

2.1.2. Fürstenbergové na Křivoklátě v 19. století

Přelom osmnáctého a devatenáctého století byl ve znamení vleklého dědického sporu. Nárok na panství uplatnila matka Karla Egona I. - Josefa Johana Benedikta z Fürstenberga s dcerou Leopoldinou Filipinou Karolínou. Současně se jako dědička přihlásila i Alžběta z Fürstenberga (rozená Thurn-Taxis), vdova po druhorozeném synovi Karla Egona I. z Fürstenberga - Karlu Aloisovi.³⁸ Dědický nárok uplatňovala pro svého čtyřletého syna nesoucího na počest svého dědečka stejné jméno Karel Egon II. (1796-1854).³⁹ Své nároky opírala o ustanovení fideikomisní listiny z roku 1756 a tvrdila, že její syn je jediný mužský potomek Karla Egona I. Spor byl uzavřen až v roce 1803 smírem ve prospěch jejího nezletilého syna.

V období dědického sporu řídila a obstarávala záležitosti fürstenberského majetku v Čechách prozatímní inspekce, která byla nadřízeným orgánem jednotlivých správních a hospodářských odvětví na panství.⁴⁰ V jejím čele stál tehdejší hospodářský ředitel František Nittinger. Současně však byla v Praze zřízena „Poručenská kancelář“, která pod vedením právního zástupce doktora Michala Eberta⁴¹ tvořila ústřední úřad, rozhodující o všech správních záležitostech. Jejím výkonným orgánem byla poručenská rada, v níž kromě doktora Eberta zasedal dvorní rada František Felix Neusser a hlavní účetní Václav Mrkos. Administrátorem panství byl jmenován Prokop Hartman z Klarsteinu.

Po uzavření dědického smíru se stal majitelem křivoklátského panství nezletilý Karel Egon II., zatím co statky Dobrovice a Loučeň byly přiřknuty Josefě Johaně Benediktě z Fürstenberga. Nastalo období druhého poručenství,⁴² za kterého byl jmenován administrátorem panství dvorní rada František Felix Neusser a inspektorem Josef Pulpán z Feldsteinu, osvědčený poradce pro hospodářské otázky. Po jeho odchodu v roce 1804 byl povolán na místo inspektora Ferdinand

---

³⁸ Karel Alois (1760-1799), padl jako polní podmaršálek a majitel pluku ve Švábsku v bitvě proti Francii u Stockachu. Čerpáno z: Ottův slovník naučný, 9 díl, Praha 1895, s. 783.

³⁹ Někteří autoři uvádí mylně jako datum úmrtí Karla Egona II. z Fürstenberga rok 1856. Jsou to například: Ottův slovník naučný, August Sedláček, Antonín Cechner, Jiří Kaše a kol. a Jiří Kuthan,

⁴⁰ Josef, ŠTĚPÁNEK, Velkostatek Křivoklát, oddělení Poručenská kancelář 1800-1829. Inventář fondu, Praha 1975.

⁴¹ Jedná se o otce později velmi proslaveného fürstenberského knihovníka a archiváře Karla Egona Eberta.

⁴² První poručenství na křivoklátském panství bylo v době 1790-99, tedy do smrti Karla Gabriela z Fürstenberga. Poručníkem byl stanoven hrabě Vojtěch Klebelsberk.

hrabě z Ahlfeldu. V roce 1809 dochází k další změně, neboť po Neusserově smrti skončil svoji funkci i Ferdinand z Ahlfeldu.

Poručníkem byl zemským soudem stanoven Jáchym Egon Fürstenberg (1749 - 1828), který od 1. ledna 1810 provedl četné změny v administrativě panství a reorganizoval i činnost poručenské kanceláře v Praze.⁴³

V roce 1823, kdy se oficiálně ujal správy křivoklátského fideikomisu Karel Egon II. z Fürstenberga, přeměnila se poručenská kancelář na kancelář právního zástupce v Praze a za vedení dr. Michala Eberta fungovala až do jeho smrti v roce 1829. Karel Egon II. ve svých rukách sjednotil veškerý majetek knížecí linie Fürstenbergů. Jednak zdědil po svém bratranci Karlu Gabrielu Mariovi Křivoklát a později po smrti strýce Karla Jáchyma v roce 1804 získal i majordomát Donaueschingen. Od roku 1825 mohl jako hlava rodu používat predikát Durchlaucht.⁴⁴ Karel Egon II. si vzal v roce 1818 za ženu dceru bádenského velkovévody Karla Friedricha - Amálii Kristinu (1795-1869).⁴⁵ Karel Egon II. tedy spravoval i rodinný majetek v Bádensku a nemohl trvale bydlet v Čechách. Zřídil v Praze pro ústřední správu českých statků kancelář administrace, jejímž vedoucím byl Karel Merlet. Kancelář soustřeďovala a předkládala rozhodnutí správy a návrhy tehdejší inspekce ze všech hospodářských odvětví panství. Když nebyl majitel delší dobu v Čechách, byly neodkladné záležitosti vyřizovány tříčlennou komisí ve složení: inspektor František Nittinger,⁴⁶ ředitel kanceláře Karel Merlet a archivář

---

⁴³ Ta vykonávala kromě právního zastoupení též bezprostřední správu hlavní pokladny panství a dohled nad archivem, knihovnou, sbírkou antik a mincí, pražskými fürstenbergskými domy a skladem železa a dřeva v Praze. Konferenční schůzky se konaly jednou měsíčně za účasti hospodářského vrchního ředitele, lesmistra, stavebního ředitele a justiciára. Toto kolegium zvané též *deliberace* úzce spolupracovalo s poručenskou kanceláří a podávalo zprávy o výsledcích hospodaření za uplynulý měsíc, vysvětlovalo a odstraňovalo překážky, se kterými se jednotlivá odvětví setkávala a podávalo návrhy na zlepšení hospodaření. Také rozhodovalo o příčinách ohrožení vrchnostenské pravomoci, o důležitých smlouvách s poddanými a o osobních záležitostech, projednávalo právní věci, zkoumalo měsíční zprávy a materiálové účty důchody. Ředitelem kanceláře byl i nadále dr. Michal Ebert, s nímž spolupracovali hlavní pokladní Václav Mrkos, archivář Prokop Schnell a aktuár Karel Brém. Po sedmileté činnosti *deliberace* byla její působnost zastavena a přenesena na jediného inspektora panství, jímž byl jmenován v roce 1817 František Nittinger. Poručenská kancelář vyřizovala pak jen věci její vlastní kompetence. Podle inventáře Josefa, ŠTĚPÁNKA, Velkostatek Křivoklát, Oddělení Poručenská kancelář, 1800-1829. Dílčí inventář, 1975, s. 3.

⁴⁴ Problematiku slovení a titulů dobře světlují Jan, ŽUPANIČ-Michal, FIALA-František, STELLNER, Encyklopedie, s. 12. Podle korespondence mezi držitelem majorátu a jeho úředníky dochované v SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, používali nejčastěji oslovení „Durchlaucht“, čemuž se asi nejvíce blíží české „Jasnost“ a také „gnädigster Fürst“, do češtiny přeložitelné jako „milostivý kníže“.

⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 90.

⁴⁶ Po smrti Nittingera v roce 1839 byl povolán na místo inspektora dvorní rada Merlet

a knihovník Karel Egon Ebert.

Kníže bydlel nejčastěji na zámku v Krušovicích, kde si nechal postavit nádherou bažantnicí. Karel Egon II. podporoval výstavbu silnic a během dvaceti let byly všechny vesnice propojené dobrými silnicemi. O dost odvážnější byl společný projekt s hrabětem Kašparem ze Sternberga, sestavit akciovou společnost a vybudovat koněspřežku z Prahy do Plzně. Po složitých jednáních bylo konečně 30. července 1827 vydáno dvorskou kanceláří císařské privilegium na stavbu koněspřežky z Prahy do Plzně, zaručující vyvlastňování potřebných pozemků.

Na plánech se podílel František Josef Gerstner, ředitel Českého stavovského technického učiliště a k zaměření trati byl získán slavný geolog ing. Joachim Barrande, který při té příležitosti objevil u Skryjí a u Týřovic trilobity.⁴⁷ Projekt byl ale příliš nákladný a tak ji Karel Egon II. jako největší podílník r. 1834 koupil a přivedl do chodu, avšak fungoval pouze pro nákladní dopravu. V roce 1853 snížil tarifní náklady uhlí a dřeva, za což byl uznán Vlasteneckou společností pro povznesení průmyslu v Království českém, že je: „*jeho lidumilnost a šlechetné srdce pohotové pro dobro spolubližních.*“

Karel Egon II. také podporoval činnost a vznik nových škol. R. 1838 vznikla na Křivoklátě dvou-semesterová lesní škola, kde vyučovali vyšší lesní úředníci. Pro úředníky a zřízence vydal nový služební řád, podle kterého měli právo na velmi příznivou penzi a zaopatření. Jan B. Urban ve svých pamětech o něm píše následující: „*22/10 1854 zesnul v Pánu milovaný kníže Karel Egon z Fürstenberga, naroz. 28/10 1796, jeden z nejušlechtlejších kavalírů, horlivý příznivce vědy a umění a vždy štedrý a ochotný dobrodinec. Requiem za zemřelého byl sloužen 31. října 1854 za přítomnosti veškerého úřednictva Křivoklátského a Nižborského panství, 16 kněží.*“⁴⁸ *Okamžitě po jeho smrti se od služebnictva zrodila myšlenka postavit mu pomník.*“⁴⁹

Jedním z dobových módních výrazů zdůraznění velikosti a moci rodu bylo

---

a uprázdněné místo vedoucího kanceláře administrace bylo obsazeno již jen na krátkou dobu. Její kompetence přecházela na inspektora panství, kancelář ztrácela svůj význam a přestávala plnit svoji funkci, takže po smrti Karla Egona II. z Fürstenberga v roce 1854 zanikla. Josefa, ŠTĚPÁNKA, Velkostatek, s. 3.

⁴⁷ Ferdinand, PÁTEK, Křivoklátsko ve vzpomínkách a krásné literatuře. Doplnky k článku v č. 16. Věstníku, Věstník musejního spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického, č. 17, Rakovník 1927, s. 31.

⁴⁸ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 311.

⁴⁹ K pomníku více v kapitole „Křivoklát a veřejnost“ - Pozn. P. K.

také vystavení hrobky.⁵⁰ V podstatě se dá říci, že jistým jednotícím stylem pro hrobky se stala neogotika. Z části tento „stavební boom“ rozpoutal dekret Josefa II. z 12. srpna 1788, řešící v Rakousku problematiku pohřbívání: „*soukromé rodinné hrobky v kostelích jsou jak ve městech, tak na statcích, jakož i všeobecně beze všeho uzavřeny*“ a dvorní dekret z 28. 10. 1891 doporučil takové stavby zřizovat „*na čistém vzduchu mimo města a místa oběhnaná zdmí*“.⁵¹ U většiny rodin vyšší aristokracie nesla výstavba velkolepé rodinné hrobky (tedy domu pro mrtvé) stejný význam, jako renovace vlastních obytných prostor. Postupně tak vznikaly hrobky: Mensdorf-Pouillové v Nečtinách (1858), Thunové ve Valtířově (1869) a Podmoklech (1869-71), harrachovské mauzoleum v Horní Branné (1844-48 a 1870); Schwarzenberská sekundogenitura na jaře 1862 u Orlíka.⁵² Velmi výstavná je také později postavená hrobka Buquoyů v Nových Hradech.

Původně byla fürstenberská knížecí hrobka vybudována Marií Annou z Fürstenberga, rozenou z Waldsteina, postavena v letech 1734-1737 pod kostelem Povýšení sv. Kříže. Následkem císařského nařízení nemohla být používána a tak byla v r. 1787 postavena nová v sadu za hospodářským dvorem u Nižborského hradu. Čtyři pokoje prvního patra hradu sloužily jako sklad nábytku po zesnulých členech rodu.

Kníže Filip Nerius umístil na hrobce pomník – trojstrannou mramorovou pyramidu, jež věnoval svému otci Karlu Egonovi I. Ta však v roce 1823 byla velmi poškozená a tak došlo k odstranění. Až Urban jej objevil v zámecké kůlně pro kočáry. Vypracoval návrh pro obnovu náhrobku a po jeho schválení poručníkem nezletilého Maxe Egona – Emilem z Fürstenberga, jej opravený nechal umístit poblíž hrobky v sadu.

Hrobku nejspíše nikdo od pohřbu knížete Maxe Egona neotevřel. Byla otevřena až po smrti prince Emila z Fürstenberga 15. 5. 1899. Urban provedl nutné úpravy poněkud zchátralé místnosti – nechal opravit chatrné omítky, očistit rakve, uložil rozházené kosti do rakvičky a vytapetoval vnitřek černou látkou. Po těchto opravách si již mohl zaznamenat do svého deníku: „*a tak dne 18. května 1899 za*

---

⁵⁰ Problematikou hrobek se zabývá například Regine, BECKMANN, *Der Ahnenkult des habsburgischen Hochadels am Beispiel aristokratischer Grablegen in Böhmen und Mähren*, in: Marie, MŽYKOVÁ, (ed.), *Kamenná kniha. Sborník k romantickému historismu-novogotice*, Sychrov 1997, s. 127-135; dále Jindřich, VYBÍRAL, *Století*, s. 72-82; Zdeněk, BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 98-104.

⁵¹ Jindřich, VYBÍRAL, *Století*, s. 76.

⁵² TAMTÉŽ, s. 73.

nejkrásnějšího májového počasí, když širý kraj byl oděn svým květným hájem, převezena rakev s tělesnými pozůstatky zvěčnělého prince Emila do Nižboru. Doprovázen kněžstvem, všemi členy knížecí rodiny, úřednictvem a četným občanstvem uložena byla do hrobky rodinné. Se vzrušenou a vděčnou myslí zúčastnil se také pisatel (J. B. Urban – Pozn. PK) pohřebního průvodu svého sice přísného, ale vždy šlechetného chlebdárce, který jej v říjnu 1875 přijmul v lovcí boudě Emilovně u Křivoklátu do služeb knížecího domu Fürstenberků“⁵³.

Svým postojem k hrobce se Fürstenbergové odlišují od ostatních význačných aristokratických rodin. Jednak si na stavbu nepřizvali významného architekta jako Schwarzenbergové Friedricha von Schmidta - nejvlivnějšího představitele neogotiky v habsburské monarchii, nebo rytíř z Birnitz, který si nechal podle projektu Bernharda Gruebera vystavit v Poličanech rodinnou hrobku.⁵⁴

Po dobu vládnutí rodu v Čechách nebylo vytvořeno jedno stálé rodinné sídlo, kterým se tolik reprezentoval zbytek aristokracie. Nejvíce se zdržovali na Lánech a na Leontýně.⁵⁵ Krušovice, Olešná stejně jako Nižbor a další méně významná centra sloužila jako sídla úředníků a správců. Křivoklát, i když se nacházel uprostřed panství, nebyl po většinu času ve vyhovujícím technickém stavu. Svým slavným původem se přímo vybízel pro povznesení jako sídlo, nebo alespoň jako určitá vizitka knížecího rodu Fürstenbergů. Jelikož však hrobka byla již dříve umístěna poblíž Nižbora, funkce rodinného památníku a vzpomínky na slávu rodu pro další generace byla zastoupena krásným památníkem naproti hradu s bustou Karla Egona II., ke které byly vybudovány pohodlné lesní cesty pro výletníky, a samotná rekonstrukce národního památníku – hradu Křivoklátu, na který byl převezen inventář z pražských domů. V síni byly vystaveny knihy a obrazy.

Karel Egon II. měl tři syny: Karla Egona III. (1820-1892), Maxmiliana Egona I. (1822-1873) a Emila Egona (1825-1899).⁵⁶ Karel Egon III. převzal statky v Bádensku, Emil koupil v roce 1860 panství Králův Dvůr a Maxmilian Egon. I. z Fürstenberga zdědil Křivoklát.⁵⁷ V roce 1860 se oženil s hraběnkou Leontinou

---

⁵³ Jindřich, VYBÍRAL, Století, s. 228.

⁵⁴ Allgemeine deutsche Biographie, s.579. Nalezeno na: [http://mdz.bib-bvb.de/digbib/lexika/adb/images/adb049/@ebt-link?target=idmatch\(entityref,adb0490579\)](http://mdz.bib-bvb.de/digbib/lexika/adb/images/adb049/@ebt-link?target=idmatch(entityref,adb0490579))

⁵⁵ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 262.

⁵⁶ Dynastie Fürstenbergů se značně rozvětvila. Linie nejstaršího ze synů Karla Egona II., která držela knížecí majorát Donauenschingen v další generaci Karlem Egonem IV. (1852-1896), pruským důstojníkem a dědičným členem panské linie pruského parlamentu, vymřela.

⁵⁷ V., KOČKA, Dějiny Rakovnicka, Rakovník 1936, s. 107.

Antonií hraběnkou z Khevenhüller-Metch. Založil dvůr Maxov, také zámeček Obora změnil po přestavbě jméno na počest kněžny na Leontýn. Max Egon I. zemřel v r. 1873 a byl pohřben v Nižboru.⁵⁸ Zanechal po sobě dva syny Maxe Egona II. (1863-1941) a Karla Emila Egona (1867-1945).⁵⁹ Právoplatným dědicem byl syn Max Egon II. (1863-1941), za něhož však převzal zprávu jeho strýc, nejmladší syn Karla Egona II. – Emil Egon.

Emil Egon z Fürstenberga - c.k. komoří, tajný rada a doživotní člen panské sněmovny rakouské říšské rady - byl skutečný milovník loveckých zábav a myslivosti. V letech 1878-1883 byl na Křivoklátě několikrát loveckým hostem korunní princ Rudolf. Honba probíhala v revírech luženském, alžbětínském, leontinském, hudlickém a kouřimském. Přípravy organizoval sám princ Emil. Vzal si za ženu vdovu po svém bratru - Leontinu rozenou z Khevenhüller-Metch a měl s ní dvě dcery a syna Emila Egona Karla (1876-1964).⁶⁰

Max Egon II. vládl na křivoklátském panství v letech 1885 - 1929.⁶¹ Byl generálmajorem rakousko-uherské armády, podnikal cesty po Arábii a severní Africe. Jeho přátelství s budoucím prezidentem Masarykem bývá uváděno jako důvod, proč nebyl Křivoklát zkonfiskován, ale prodán v červenci 1929 za 118 500 000 Kč československému státu na základě dohody, uzavřené se státním pozemkovým úřadem.

---

⁵⁸ V., KOČKA, Dějiny, s. 107.

⁵⁹ Mladší Karel Emil Egon později působil jako císařský diplomat a roku 1920 získal řád Zlatého rouna. Jeho potomci žijí v USA a Švýcarsku. Čerpáno z Jan, ŽUPANIČ-Michal, FIALA-František, STELLNER, Encyklopedie, s. 91.

⁶⁰ Emil Egon Karel žil v Čechách až do roku 1945, kdy mu byl na základě Benešových dekretů zkonfiskován Králův dvůr a krušovický pivovar. TAMTÉŽ, s. 92.

⁶¹ V roce 1932 zdědil rakouské statky ve Vitorazi; Měl 3 syny: Karla Egona V. (1891-1973) – zemřel bez potomků, ale adoptoval prasynovce Joachima.; Maxmilian Egona III. (1896-1959)- který měl titul knížete v Donauenschingen; Friedricha Eduarda (1898-1916)-padl za svět. války jako pruský poručík v Rumunsku. TAMTÉŽ, s. 91.

2.1.3. Fürstenbergové a jejich oddaní úředníci

Na fürstenberském panství se v průběhu poručnictví a první poloviny devatenáctého století vytvořil poměrně dobře fungující úřednický aparát, který byl poháněn především vynikajícími osobnostmi, jako například: Františkem Nittingerem, Antonínem Mayerem,⁶² Karlem Merletem a dalšími. Nittinger spolupracoval s profesorem Gerstnerem a inženýrem. Janem Bohutínským s projektováním zlepšení produkce hutí.⁶³ Především prosazoval zrušení prací ve Staré huti,⁶⁴ které bylo podle jeho propočtů nevýnosné. Nittinger také navrhl jako vhodné místo pro novou pec místo na úpatí Krušné hory, kde byla ve štole vykopána ruda bohatá na železo již v roce 1772 za Karla Egona I.. Také navštívil ve Štýrsku šichtmistra Riepla se kterým si prohlédl železářny v Mariazellu. Slavnost položení základního kamene k vysoké peci se konala 17. srpna roku 1817, což je také i datum založení osady Nový Jáchymov. Dne 10. 3. 1818 napsal Nittinger lankraběti Jáchymovi zprávu o tom, že se na železářny přijel podívat kníže Lobkovic a pak i hrabě Buquoy, který jako znalec a matematik prohlásil tento podnik za nejúčelnější dílo toho druhu, které zatím poznal a že bude mít na dlouhou dobu zajištěný monopol jak doma, tak i v okolní cizině.⁶⁵ Křivoklát tedy fungoval jako ekonomicky prosperující panství.⁶⁶

Jakkoliv se možná vztahy zdají být naplněné spoluprací a přátelstvím, docházelo také k soupeření až nepřátelství. Napětí například panovalo mezi dvěma nejvýše postavenými fürstenberskými úředníky - Františkem Nittingerem a Michalem Ebertem. Plánům Františka Nittingera na reformu železářského průmyslu na Křivoklátsku byly kladeny překážky, zvláště ze strany dr. Michala

---

⁶² Mayer byl rakouskou vládou vybrán na místo výstavního inspektora a referenta v branži železářské pro celé mocnářství a osobně v té funkci působil v Londýně na Světové výstavě v r. 1851. Přivezl z Londýna knížeti na důkaz čestného závodění jednu výstavní medaili. Působení Mayera se věnuje Rudolf, MAXERA, Kovoprůmysl knížecích železáren na panství Křivoklátském ve světové soutěži, Věstník musejního spolku královského města Rakovníka a politického okresu rakovnického 28, 1938, s. 43.

⁶³ Rudolf, MAXERA, Novojáchymovské železářny, Věstník musejního spolku královského města Rakovníka a politického okresu rakovnického 26, 1936, s. 30.

⁶⁴ Stará huť stála v dnešním Hýskově, Nová huť u Nižboru – pozn. P. K. Nadále budu používat dobových názvů, protože název továrny není přímo totožný s místem, kde dnes stojí obec. Nejde tedy jednoduše zaměnit například místo „Nová huť“ za „Nižbor“.

⁶⁵ Rudolf, MAXERA, Novojáchymovské železářny, s. 36.

⁶⁶ Hutě vcelku dobře prosperovaly až do velké povodně v roce 1872, kdy byly zatopeny a tak kníž. ředitel Dušánek doporučil jejich prodání České Montánní společnosti v roce 1877. Ta provoz zastavila a přesunula centrum do Králova Dvora.

Eberta, ředitele knížecí privátní kanceláře. Ebert se nechtěl Nittingerem nechat zastínit a žárlil na přízeň knížete směřující k talentovanému Nittingerovi. Nittinger požíval plné důvěry poručníka landkraběte Jáchyma Egona z Fürstenberga a později i mladého knížete Karla Egona II, zatímco Ebert⁶⁷ byl díky své výmluvnosti oblíben u kněžny – matky Alžběty.

Jiný spor vyvstal až později, a to mezi Janem Gintlem a účetním Vojtěchem Schwippelem. Jan Gintl se z vrchního lesního mezi lety 1832-1837 vypracoval v roce 1845 na lesmistra a na sedm let i na funkci nejvyšší, dvorního radu (1850-57). V roce 1837 účetní Vojtěch Schwippel upozornil na Gintlovu účetní manipulaci. Tato záležitost však byla „zametena pod stůl“ a dvorní rada Jan Gintl je propuštěn ze služby až v roce 1857 z důvodu zpronevěry. Na jeho místo nastoupil právě dřívější pečlivý účetní Vojtěch Schwippel.

Příkladem možná předčasně vyhaslé hvězdy je příběh syna starohuťského mlynáře Václava Mareše přijatého do služeb 14. září 1811. Začal působit jako stavební adjunkt. Později byl jmenován stavebním inženýrem. Pracoval na přípravných plánech vysoké pece v Novém Jáchymově. Zabýval se též otázkou plavení dříví po řece Berounce do Prahy a předložil v Čechách první návrh na zavedení a využití parního stroje k pohonu lodí po řekách. Nedočkal se však realizace a uplatnění svého vynálezu a zemřel dne 8. února 1816 následkem zánětu plic v mladém věku 26 let.

Služba byla předávána jako generační záležitost. Otec Karla Egona Eberta byl Michael – fürstenberský právní poradce, bratr Karla Egona Eberta - Šimon Karel Ebert pracoval jako lesní inženýr. Ničím neobvyklým byly „rodinné dynastie“. Velká rodina Jirušů se členila na větev architektonickou a lékařskou, později v druhé polovině 19. století rodina řezbářů, tesařů a lesníků – například Josef a Max Šnoblovi).

František Nittinger (*1768-†1839) se stal ve fürstenberských službách prvním významnějším úředníkem počátku devatenáctého století. Rudolf Maxera jej dokonce přirovnává k předchůdci Baťi.⁶⁸ Lze jej bez nadsázky považovat za otce

---

⁶⁷ O skutečně velmi dobře vybudovaném postavení Michala Eberta svědčí také důkladné šetření zabývající se důvodem smrti dne 8. 3. 1829. Nejspíše trpěl velkými bolestmi, protože v jeho žlučníku bylo nalezeno 15 kamenů a také měl tenkou srdeční tepnu a nárůstek v močovodu. Tak praví veskrze po stránce popisu též pracovních povinností pochvalná zpráva. SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, oddělení kancelářská administrace, inv. č. 436, sign. G 4.

⁶⁸ Jeho životopis velmi dobře zpracoval podle archivních materiálů ve své nepublikované práci

průmyslu v Křivoklátsku. Fürstenbergové přispěli na jeho lesnické vzdělání a on jim za to po zbytek života prokazoval věrnost a oddanost.⁶⁹ Byl mužem velmi čínorodým, všestranně nadaným a skvělým organizátorem. Pocházel z Bádenska, nicméně naučil se česky a zapustil kořeny v Nižboru. Do služby přišel v roce 1788 a z lesníka se „vypracoval“ až na dvorního radu. Snažil se prosadit zakoupení Králova Dvora od Koruny, ale to se podařilo až dlouho po jeho smrti a to v roce 1860. Nicméně vyjednal zakoupení dvorů Olešná a Svojetín od hraběte Meraviglia-Grivelli. Plánoval vybudování železnice, železáren a zbrojírny. Osobně vyjížděl na cesty a posílal na studijní cesty své podřízené. Sám navštívil Mariazell a Uhry.

Podporoval stavbu cest a výstavbu nových technologií a specialistů (lesní taxátor ing. Bohutínský) zároveň s výstavbou nových dvorů (Maxov, Amálie), panské obytné domy, lesovny a hájovny.

Ačkoliv Nittinger sám nevyvíjel politické aktivity (až na odpor k robotě, který byl však také spíše důsledkem zkušenosti, že za plat pracující odvádí větší výkon, než robotník), znal mnoho významných lidí. Velmi dobrým přítelem mu byl profesor rytíř František Gerstner, ředitel stavovské polytechniky v Praze. Také se prý dobře znal s Františkem Palackým, Josefem Jungmanem a Václavem Hankou, kteří jej potkávali při studiích v archivu a knihovně. Byl to právě on, kdo přesvědčil Joachima Barranda k vyměření budoucí dráhy a Barrand při té příležitosti našel trilobity u Skryjí.

Nittinger si také dopisoval s hrabaty Kašparem a Františkem ze Sternberga o opravách požárem poničeného hradu. Ještě v osudný den požáru poslal Nittinger „Jobovu zprávu“ o zničeném hradu knížeti Karlu Egonu II. a kníže odpověděl dopisem, ve kterém vylíčil lítost a ohromení nad zkázou svého rodinného historického hradu, poněvadž jeho rod byl spřízněn s Přemyslovci a nařídil jeho znovuzřízení co možná v původním stavu.⁷⁰

Těsně před smrtí v roce 1838 bylo okázale úředníky a personálem celého panství oslaveno výročí padesáti let Nittingerovy služby. Od knížete se dočkal zlaté tabatěrky s brilianty a svým obrazem na porcelánu, zvýšení platu na 3000 zl a blahopřejného dopisu. V něm kníže Karel Egon II. děkuje Nittingerovi:

---

regionální historik a lokal-patriot – Rudolf, MAXERA, Ze životopisu knížecího Fürstenberského dvorního rady Františka Nittingera, inspektora panství Křivoklátského 1768-1839, Křivoklát 1933.

⁶⁹ Rudolf, MAXERA, Ze životopisu knížecího Fürstenberského dvorního rady, s. 14.

⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 16-17.

*„...postavil jste si, můj milý dvorní rado, nehynoucí pomník, kolem něhož nemá nikdo z mých nástupců jíti, aniž by se poklonil památce muže, jehož bdělý duch až do posledního dechu napjatě, věrně a stále střežil prospěch a blaho svěřeného sobě panství Křivoklátského“.*⁷¹

Vedle Nittingera byl bezpochyby významným zaměstnancem Karla Egona II. z Fürstenberga Karel Egon Ebert (*5.7.1801-1882).⁷² Službu nastoupil v roce 1825, kdy vystřídal jako nový knížecí knihovník a archivář Prokopa Schnella.⁷³ Ve funkci správce knihovny se Ebert oproti svému předchůdci prokázal jako pečlivý knihovník a archivář. O své činnosti podával knížeti Karlu Egonovi pravidelné písemné zprávy. Ebert knihovnu přestavěl a alespoň částečně ji rozdělil obsahově. Vyčlenil sbírku rukopisů a bohemik a vytvořil lístkový katalog knihovny. Dále vypracoval seznam knih, které považoval za nutné do knihovny doplnit a snažil se zamezit nakupování duplikátů.⁷⁴

Ebert vytvořil své schéma, podle kterého archiv⁷⁵ uspořádal. Po požáru Křivoklátského v roce 1826 byla z Ebertova popudu převezena do Prahy celá tzv. stará registratura⁷⁶ a správní spisy do roku 1826. Vedl jej k tomu nejspíše počet požárů, které ničily nejen hrad, ale i cenné písemnosti. Ebertovou velkou zásluhou, kterou ocenil i František Palacký, bylo opatření dokumentů z jiných archivů, nebo alespoň jejich opisy. Jednak z třeboňského archivu, kde se nacházely prameny z doby schwarzenberské zástavy panství 1658-1685, ale především v roce 1832 přivezení dokumentů týkajících se českého majetku Fürstenbergů a majetku Berky z Dubé z rodinného archivu v Donaueschingen.⁷⁷ Knihovnu nezanedbával, ale archiv byl

⁷¹ Převzato z Rudolf, MAXERA, Ze životopisu knížecího Fürstenberského dvorního rady, s. 21.

⁷² Ebertovu působení se věnoval ve svém příspěvku Hugo, ROKYTA, Romantický Křivoklát“ v knize Alžběty BIRNBAUMOVÉ-Dobroslavy MENCLOVÉ, Křivoklát, s. 28-32.

⁷³ P. Schnell dostal za úkol roztrždit a uspořádat písemný materiál, týkající se Fürstenberského rodu a majetku shromažďovaný od roku 1805. Práci se však nevěnoval dostatečně.

⁷⁴ Podle Petr, MAŠEK, Sběratelská vášeň osvíceného velmože, Starožitnosti a užité umění, 1997, č. 5, s. 15.

⁷⁵ Více se fürstenberským archivem zabývá studie Jan, KÖNIG, Státní archiv na hradě Křivoklátské, Alžběta, BIRNBAUMOVÁ-Dobroslava, MENCLOVÁ, Křivoklát, s. 26-28; neb studie Tomáš, BEDNAŘÍK, Das Fürstlich Fürstenbergische Archiv in Křivoklát, in: Erwein H., ELTZ–Arno, STROHMEYER (edd.), Die Fürstenberger, s. 307-312.

⁷⁶ Tu tvořily zbytky archiválií z doby královské, a dále z doby, kdy majitelem křivoklátského panství byli Valdštejnové. Pozn. P. K.

⁷⁷ O převozu materiálů píše Josef Štěpánek příběh, který až vyvolává úsměv: „Když se však mělo jednat o převzetí nalezených spisů, narazil Ebert na nepochopení ze strany vedoucího archivu. Teprve na přímý rozkaz tehdejšího majitele panství byly spisy vydány pro pražský archiv. Stávalo se často, že na soukromé rakouské archivy, obsahující historické spisy, si dělal nárok státní archiv ve Vídni. proto Ebert odstranil všechna označení z nalezených spisů a obaly na ně

skutečně hlavní náplní Ebertovy práce. I poté, co se stal Karel Egon Ebert v roce 1833 úředníkem administrativy fürstenberského panství, radil archivářům a navštěvoval je. Také v něm shromažďoval informace pro chystanou knihu historického popisu panství.⁷⁸

Ebert vedl v Praze již jako mladý poměrně aktivní společenský život. Stýkal se nejen s mladým Karlem Hynkem Máchou a Karlem Purkyněm, ale vídal se i s Františkem Palackým. Byl švagrem skladatele Václava Tomáška a občas se také zastavil v rodinném domě mladého Josefa Helferta. V třicátých letech přijal Ebert na Křivokláte návštěvu malíře Antonína Mánesa a jeho syna Josefa. Ebert nebyl jen knížecí knihovník a archivář, ale také básník, dramatik a spisovatel. Vybíral si témata pro svá díla z českých dějin a legend a německy je zpracovával v duchu romantického a zemského patriotismu. V roce 1829 napsal epopéj „Vlasta“ založenou na české mytologii. Literárně zpracoval hradní pověst o tom, jak Karel IV. nechal pochyťat slavíky v okolí, aby potěšil svou těhotnou ženu Blanku. Svou lásku k lesům do kterých sám rád vycházel na výlety ukázal ve fragmentu uchované básně „Der Wald“. Jeho národní cítění naplno propuklo v roce 1848, kdy byl členem národního výboru a vyžádal si šesti týdenní dovolenou,⁷⁹ vystupoval publicisticky za zrušení roboty. Po dohodě s Františkem Palackým vydal provolání k spisovatelům v Čechách s výzvou k hájení svobody tisku. Nicméně po roce 1848 jeho národní cítění ztuhlá a věnoval se více literatuře a básním. Básník Karel Egon Ebert napsal prý text německé fürstenberské hymny. Autorem české verze je Zikmund Winter.⁸⁰

Jaký mohl být vztah Karla Egona Eberta, národního obrozence bojujícího za větší práva a svobody, k německy mluvícím Fürstenbergům? Poměrně bohatá korespondence mezi Ebertem a členy rodu je uložena v Památníku národního písemnictví.⁸¹ Karel Egon II z Fürstenberga oslovuje Eberta následujícími způsoby: *Mein lieber Rath Ebert; Mein lieber Hofrath Ebert; Mein lieber Ebert; Lieber Ebert*. Podobně i další členové rodu, se kterými si dopisoval – s kněžnou Leontinou,

---

opatřené uložil v cestovním kufří, který vezl jako zavazadlo. Sbírkou spisů dal v bednách dopravit do Čech s označením Správní spisy, patřící registratuře f. panství Křivoklát a Krušovice. Tak přešla sbírka bez problémů hranice“. Josef, Štěpánek, Velkostatek Křivoklát oddělení Starý nový archiv 1356-1929. Inventář, Praha 1976, s. 9.

⁷⁸ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Kancelář administrace, inv. č. 285, sign. I G 3.

⁷⁹ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Kancelář administrace, inv. č. 1123, sign. II G 5.

⁸⁰ Text je umístěn v textové příloze této práce. Pozn P. K.

⁸¹ Památník národního písemnictví, fond Ebert Karl Egon 1822-1871, Karl Egon (1796-1854).

Maxem Egonem, Emilem z Fürstenberga, kteří jej oslovují výhradně „*Lieber Ebert*“. Zpočátku byl vztah mezi Ebertem a Karlem Egonem II. spíše formální formu, která se však brzo vyvinul v přátelství, které pak bylo ke konci života knížete skutečně vřelé.

Ebert byl 1. července 1857⁸² propuštěn na svou žádost ze služby kvůli chatrnému zdraví a přestěhoval se do Prahy. Přesto na Křivoklát nezanevřel, ale udržoval mezi lety 1870-1877 korespondenci s kněžnou Leontinou. S Maxem Egonem z Fürstenberga je dochovaná korespondence z let 1854 až 1871. V ní Max Egon neznal pro Karla Egona Eberta jiné oslovení, než „*Lieber Ebert!*“. S Karlem Egonem III. z Fürstenberga si dopisoval mezi lety 1855-1880, s Emilem z Fürstenberga 1860-1880. Ebert již v této době víceméně patřil do rodiny, tedy spíše získal statut blízkého rodinného přítele. Později se přestěhoval na Smíchov, kde bydlel až do své smrti 24. října 1882. Bezpochyby by si jako výjimečná osobnost zasloužil svou vlastní monografii.

Oba muži se nejen zasloužili o technický a kulturní rozvoj panství, ale zároveň se snažili svým dobrým vztahem k vládnoucímu knížeti a slavným osobám své doby vytvářeli „příznivé ovzduší“ pro myšlenku obnovy hradu Křivoklát.

---

⁸² Podle dopisu ze dne 21.6. 1857 uloženého v Památník národního písemnictví, fond Ebert Karl Egon 1822-1871, Max Egon 1822-1873. Ebert tedy nebyl propuštěn v roce 1855, jak píše Hugo, ROKYTA v příspěvku Romantický Křivoklát v knize Ažběty, BIRNBAUMOVÉ–Dobroslavý, MENCLOVÉ, Křivoklát, s. 32.

2.2. Křivoklát – Res publica?

I když je hrad z kamene a nemůže po požáru veřejně vystupovat na diskuzích na svou obranu a žádat svého majitele o obnovení, jeho osudy nemusí být nutně veřejnosti lhostejné. Důvodů proč obnovit starý hrad bylo několik. Například Liechtenstein u Sparbachu byl obnoven, protože to byl „rodový“ hrad.

První polovina století byla spíše ve znamení probuzení se zájmu o památky – jejich cenu a krásu a vlastní historii. Hlavní rozvoj památkové péče nastává v druhé polovině 19. století, kdy byly postupně zformovány teoretické koncepce přístupu k památkám. Je to volání po obnově, po záchraně památek, období objevování objektů hodných pozornosti, období nabývání zkušenosti a znalostí, které krystalizuje v ustanovení jednotlivých spolků na ochranu památek a restauračních hutí.⁸³ Tento zájem o památky a vlastní minulost, vyvolaný nejprve u aristokracie se časem přenesl na veřejnost, kde však výrazněji nesl význam národního uvědomění a měl podobu putování po památkách a jejich kreslení.

2.2.1. Romantismus a historismus

Romantismus jako umělecký styl takřka úplně pohltil myšlení umělců v 19. století. Jeho „malebnost“ případně „pitoresknost“ nesla v Rousseauovském pojetí spíše volnou, až divokou přírodu, ve které se člověk jako znovuzrozený očistil od své špatnosti.⁸⁴ Návrat k přírodě nemusel být nutně jen znechucením společností během Napoleonských válek, ale byl spíše reakcí na rychlé zprůměrnění společnosti. Svým způsobem pak takový útěk z měst na venkov nesl několik forem. Šlechta si uvědomila možnost letních sídel a klidu na nich stejně jako krásu hájoven a „cottage“⁸⁵. V 19. století se v rámci romantismu mnoho malířů a básníků vydávalo

---

⁸³ Podle Yvonne, JANKOVÉ, Památková péče a vliv středověku v první polovině 19. století, in: MŽYKOVÁ, Marie, (ed.), Kamenná kniha, s. 291.

⁸⁴ Více o romantismu v práci Zdeněk, HRBATA– Martin, PROCHÁZKA, Romantismus a romantismy. Pojmy, proudy, kontexty, Praha 2005.

⁸⁵ Myslivny neměly sloužit jen prostému užitku, ale také reprezentaci, neboť vedle stálých obyvatel z řad lesního personálu čas od času přijímaly pod střechu i panstvo a jeho hosty na lovech či projížďkách Jindřich, VYBÍRAL, Století, s. 107.

pěšky na cesty, během kterých si malovali náčrtky a popisy krajin a hradů, jež navštívili. Svým „Wanderlust“ nejen zvětšovali všeobecné povědomí o krásách Čech, ale i zanechali svými kresbami a popisy důležitý obraz stavu památek v jejich současnosti. Asi nejznámější takovými poutníky byli Karel Hynek Mácha a Josef Mánes.

Kultura se již na počátku 19. století velmi změnila. Počáteční odklon od obliby Francie a všeho co z ní pochází, byl jen posílen odporem v průběhu války s Napoleonem. Zároveň s oslabením Francie jako námořní velmoci a posílením anglických vlivů se do Čech postupně více a více šířil obdiv k anglické kultuře a v neposlední řadě i ekonomice. Na Anglii byla fascinující jednak poměrně stabilní politická síla, ale i počínající průmyslová převaha britského ekonomického rozvoje. Mezi nejznámější „anglické kulturní velvyslance“ patří beze sporu Walpolův Otrantský zámek napsaný na Strawberry Hill, nebo Ivanhoe (1820) a Kenilworth (1821) od Waltera Scotta. V těchto románech se vyskytují nepřístupné hrady, panny v nesnázích, rytíři ve zbroji a tajemné události, které oslovily celé generace čtenářů. Preferovaná místa návštěv v Anglii byl: Windsor (1823-1842 rozsáhle rekonstruovaný francouzským architektem Vilolett-le-Ducem), Ashridge, Taymouth, Speeke, Chatsworth, Levens, Harlaxton, Scotney, Thoresby, Haddon.⁸⁶ Prominentní a bohaté šlechtické rody,⁸⁷ jako například hrabata Harrachové a knížata Schwarzenbergové⁸⁸ a Liechtensteinové a další, osobně Anglii navštívily, případně tam poslaly na studijní cestu své architektky. Kromě případné průmyslové špionáže si také přivezly knihy, podle kterých si pak doma nechaly postavit vzpomínku na svou cestu. Mezi knihy, které byly výzdobou knihoven těchto rodů, a v některých rodinách byly velmi často využívány, patří Joseph Nash, Charles James Richardson, August Welby Pugin a z ne-anglických třeba dílo Geoga Gottlieba Ungewittera.⁸⁹ Například hraběnka Anna Harrachová, stejně jako Vilemína Auerspergová, si

---

⁸⁶ Marie, MŽYKOVÁ, Kamenná kniha, s. 11.

⁸⁷ Návštěvy a stavební aktivity následujících rodů (Harrachů, Liechtensteinů, Schwarzenbergů) jsou poměrně dobře zpracovány v Jiří, KUTHAN, Aristokratická sídla, s. 18-26, 63-75, 27-62.

⁸⁸ O cestách Jana Adolfa ze Schwarzenbergu skutečně vřele doporučuji vynikající studii Jindřich, VYBÍRAL, Století, s. 25-33.

⁸⁹ Mezi hlavní předlohy patří: August Welby N. Pugin a jeho kniha *Pravé základy* z roku 1841; Charlese Jamese Richardsona *Architectural Remains of the Reigns of Elisabeth and James I.*; Joseph Nash napsal čtyřsvazkové dílo *The Mansions of England in the Olden Time*, které bylo vydáváno v Londýně v letech 1839 – 1849 a práce Geoga Gottlieba Ungewittera - *Entwürfe zu gotische Möbeln* – která sloužila jako tehdejší módní nábytkový katalog.

malovaly kopie z Nashových předloh.⁹⁰

Jako první projev romantismu můžeme označit tvorbu anglických parků a v nich umělých altánů a zřícenin. Asi nejmohutnější takovou stavbou je Janův hrad u Lednice, který si dal postavit od architekta Josefa Hardtmutha Jan Josef z Liechtensteina. Zámek v jihomoravské Lednici, kde je také součástí parku řada romantických doplňků (minaret, gloriet) je zvláštní především velkým skleníkem, který měl symbolizovat umělý svět robinzonád.⁹¹ Dalšími stavbami tohoto typu byly venkovské rezidence vysoké aristokracie – zámek Hrádek u Nechanic hraběcího rodu Harrachů postavený „na zelené louce“. V Čechách pak nejvíce vynikla přestavba zámku knížecího rodu Schwarzenbergů v Hluboké nad Vltavou.⁹² Další přestavby rezidencí jako Auerspergovské Žleby, Rohanský Sychrov nebo Buquoyův Rožmberk již nebyly tak silně ovlivněny anglickým modelem.

V polovině 19. století jako by na nějakou dobu zeslábl anglický vliv a někteří zadavatelé architektury se obraceli ke středoevropské klasické gotice, která asi nepůsobila tak odlišným, možná až násilně cizím prvkem, a zároveň vyhovovala touze po starých pořádcích nejlépe z doby panování Karla IV. Architekti a stavitelé již nebyli vysíláni „za kanál“, ale jen po dnešním středním Německu. Neznamená to samozřejmě, že by došlo ke kulturnímu vytlačení anglických vlivů. Ze zahraničí se v Čechách nejvíce proslavil zámek arcivévody Ferdinanda Maxmiliána Habsburského, bratra rakousko-uherského císaře Františka Josefa I., Miramare u Terstu.⁹³ Jeho ohlasem se do popředí zájmu zámeckých stavebníků dostala opět anglická tudorská gotika. Zámek Miramare vystavěli v letech 1854-1860 Carl Junker a Anton Hauser. Podle obvyklého schématu bylo v exteriérech použito tudorské gotiky, zatímco interiéry se držely alžbětinských a jakobínských předloh.

Rozhodnutí, kterým estetickým směrem své sídlo přestavět, bylo podle názoru některých historiků ovlivněno politickým zaměřením stavebníka. Důležitým prvkem postojů opozice byla právě orientace na liberální Anglii. Oproti tomu osoby připoutané tradicí a funkcí k trůnu, jako například kníže Metternich, se držely vzorů

---

⁹⁰ Speciálně interiéry zámků se zabývá slušná práce Marie, POSPÍŠILOVÉ, Romantické zámecké interiéry, Ústí nad Labem 1986.

⁹¹ Pavel, ZATLOUKAL, Architektura 19. století, Praha 2001.

⁹² August Sedláček se ve svých Pamětech zmiňuje o Hluboké takto: „...když obrovským nákladem vystavěn (i přestavěn) zámek Hluboká, cíl každého turisty, který do jižních Čech zavítá. Stavba dokončena roku 1847. Hlubokou lze pokládati za sídlo nad jiné bohatýrské, kteréž i nejbližší okolí, v krásný park proměněné, i krajinu, od přírody hojným stromovým obdařenou, ovládá.“ August, SEDLÁČEK, Paměti z mého života, Praha 1997, s. 142.

⁹³ Marie, POSPÍŠILOVÁ, Romantické zámecké interiéry, s. 10.

klasicistních. Středověké fortifikační formy i dominantní situace schwarzenberské Hluboké jako by chtěly dát najevo, že knížecí rod Schwarzenbergů je vladařem velké části jihočeské krajiny.⁹⁴

Základní obytnou místností se podle anglického vzoru stala ústřední a zároveň nejrepresentativnější místnost – hala, v našich zámeckých interiérech tehdy nejčastěji rytířský sál. Další místností s výrazně reprezentativnější funkcí byly schodišťové haly, které na zámcích staršího založení často scházely a proto byly někdy doplňované, jako například na schwarzenberské Hluboké, kde taková hala vznikla zastřešením třetího nádvoří. Jakkoliv fasáda zámku vypadala starobyly a středověce, vnitřní vybavení muselo být moderní a pohodlné. Moderní vybavení samozřejmě nevykloučovalo také nashromáždění všech možných starožitností, aby byla podtržena moc a starobylost majitelů. Ještě v průběhu 19. století byly některé reprezentační zámecké komnaty instalované muzeálním způsobem, byly popsány v průvodcích a turisté je mohli běžně navštěvovat a prohlížet si je za průvodcovské asistence kastelána, tedy obdobně jako dnes zpřístupněné památkové objekty. Pokud byl nějaký prvek poškozený, nechal jej vlastník opravit, případně vyhotovit přesnou kopii. Součástí koncepce opravy památek byl i purismus, zatracovaný na začátku dvacátého století například Zdeňkem Wirthem. Ten vytykal architektům Josefu Mockerovi a Františku Schmoranzovi, že: *„zasáhli nešetrnou rukou do zákonného organismu českých památek tím, že je po svém vkusu dostavovali, že většinou starší románské stavby gotisovali, že je zbavovali vesměs patiny stáří, očišťovali od neslohových příměšků pozdějších dob, a zbavujíce je výrazných forem vlastní dobové individuálnosti [česká pozdní gotika], vytvářeli z nich neživá schémata normalizovaného slohu hlavně 14. století.“*⁹⁵

Přestavěný hrad či zámek měl jako jakási „historická“ ulita chránit před radikálními změnami společenských žebříčků. Velmi dobře je takové rodinné muzeum vidět na Buquoyanském Dolním hradu, kde byly v rytířském sále vyobrazeny na oknech erby a stěny zdobí obrazy předků buď historických, nebo bájných. Aristokracii nešlo jen o myšlenkové putování v historii. Někteří šlechtici cítili potřebu prezentovat svůj původ i svým oblečením⁹⁶ a také tehdy velmi módní účastí

⁹⁴ Jiří, KUTHAN, Aristokratická sídla, s. 39.

⁹⁵ Ve své studii Zdeněk, WIRTH a kol., Architektura druhé polovice XIX. století, Architektura v Českém národním dědictví, Praha 1961, s. 168.

⁹⁶ Vincenc Auersperg se procházel po novodobých zámeckých hradbách na Žlebech v historických kostýmech, a v nich se také nechal vportrétovat Friedrichem Amerlingem

na různých karuselech a maškarních plesech v historických kostýmech.

Financování tak velkých stavebních akcí jistě nebylo nic zanedbatelného. Dokonce i tak mocný a bohatý rod, jako byli Schwarzenbergové,⁹⁷ velmi striktně kontroloval výdaje v průběhu stavby Hluboké. Kde najednou aristokracie našla prostředky pro financování tak nákladných staveb? Z části tím, že se zapojila plnou měrou do podnikání a díky svým cestám se šlechtici seznámili s nejmodernějšími způsoby produkce a zpracování surovin, jež se na jejich statcích vyskytovaly. Schwarzenbergové v této době těží šumavské hvozdy. Fürstenbergové, kterým přírodní podmínky panství neumožnily orientaci na zemědělství, se soustředili na těžbu a především na hutě a železárny v dnešním Hýskově a Novém Jáchymově. Jedním z důsledků zrušení poddanství byla skutečnost, že aristokracie získala nemalý kapitál, jenž byl některými rody využit jako hospodářská investice, která vedla k dalšímu rozmnožení příjmů. A není jistě náhodou, že právě v tomto období po roce 1848 byla stavěna nebo častěji „jen“ přestavována řada aristokratických sídel.

V polovině devatenáctého století se posílení nacionalistického cítění nemuselo projevit jen stavěním barikád, ale z dnešního pohledu možná počátečními, avšak tím více pro nás důležitými snahami o ochranu a péči o české památky. Opravy architektonických památek sledoval na příklad časopis Spolku inženýrů a architektů.⁹⁸ Jedním z jeho účelů bylo nalezení rovnováhy mezi stylem a moderními požadavky k pohodlnému bydlení. Jedním z největších „památkářů“ byl bezesporu Jan Erazim Vocel, který na stránkách Časopisu českého muzea⁹⁹ vyzýval k ochraně památek¹⁰⁰ a péči o ně. Neváhal ve své horlivé výzvě porovnat české umělecké památky s velkolepými památkami zahraničními (např. Egyptské

---

a Josephem Neugebauerem. Čerpáno z POSPÍŠILOVÁ, Marie, Podněty, zdroje a motivy inspirace pro uplatnění historismu v Českých zemích s uvedením příkladů, in: MŽYKOVÁ, Marie, (ed.) Kamenná kniha, s. 61.

⁹⁷ Po své poslední cestě do Anglie v roce 1835 se Johann Adolf II. ze Schwarzenbergu a jeho choť Eleonora rozhodli „im gothischen (Tudor) Style, nach dem Muster des königlichen Schlosses Windsor erbaut...“ Marie, POSPÍŠILOVÁ, Podněty, zdroje a motivy inspirace pro uplatnění historismu v Českých zemích s uvedením příkladů, in: Marie, MŽYKOVÁ, Kamenná kniha, s. 60.

⁹⁸ Taťána, PETRASOVÁ, Josef Mocker 1835-1899. Stavitel katedrál. Praha 1999, s. 72.

⁹⁹ Jan Erazim, VOCEL, O zachování starobylostí českoslowanských, Časopis českého muzea, svazek druhý, 17. ročník, Praha 1843, s. 286-291.

¹⁰⁰ K ochraně památek Evropských zemí v 19. století je dobrý článek Jiřího Gottfrieda, DEHIA, Ochrana a zachování památek, Časopis přátel starožitností českých v Praze 14, Praha 1906, s. 53-66.

pyramidy, mexické památky, kolínský chrám) a protože v zahraničí se již o své umělecké poklady starají a studují je, vyzval taktéž k založení české archeologie.¹⁰¹ Archeologický sbor Musea si za hlavní účel své působnosti zvolil: „*důležité starožitnosti české sbíratí, zachowáwati a we známost uwozowati*“¹⁰² Mezi lety 1841-1848 byla spíše pozornost věnována sbírání přírodnin.¹⁰³ Rušný rok 1848 přinesl přerušeni činnosti až do roku 1850, kdy v podstatě Jan Erazim Vocel obnovil činnost a přiklonil pozornost Muzea na archeologii a umělecké památky. Jemu se také přičítá zásluha, že přesvědčil Karla Egona II. z Fürstenberga, aby vrátil hradu Křivoklátu poničenému požárem v roce 1826 původní podobu. Byl však skutečně nátlak veřejnosti tak silný? Křivoklát sice byl správním centrem panství, ale ubytování úředníků by bylo možné učinit i jinde a hlavně mnohem levněji. Jako sídlo pro knížecí rodinu byla také příhodnější jiná místa – například Krušovice, nebo menší pohodlné a moderní zámky. Roku 1898 koupil Max Egon z Fürstenberga za 320 000 v druhé polovině 19. století hrabětem Wallisem z Kolečovic opravený zámek s velkostatkem Petrovice u Rakovníka.¹⁰⁴

2.2.2. Křivoklát a veřejnost

Jakkoliv hrad Křivoklát svým způsobem ztratil na svém významu přeměnou z královského hradu na poddanský, zůstal v očích veřejnosti stále klenotem Českého království. Období romantismu v polovině 19. století objevilo estetickou hodnotu hradu i jeho historický význam. Ale i jistý „genius loci“ – moře lesů a romantické vrcholy hřbetů nad řekou Berouňkou – lákal nezanedbatelný počet tehdejších turistů a celebrit, které si jezdily na Křivoklátsko odpočinout a snít. Počet návštěvníků narostl především po dostavění dráhy spojující Prahu a Rakovník v roce 1875. Ještě v první polovině devatenáctého století nebyla návštěvnost hradu příliš vysoká.

---

¹⁰¹ Z článku Jana Erazima, VOCELA, O zachování, s. 289. „...a poněwadž každý národ, kterýž po sobě památky umělecké zanechal, stává se předmětem vědy, jenž Archéologie slowe, protož i na půdě českoslowanské se zwelebí věda nowá, Archéologie totiž českoslowanská.“

¹⁰² Jan Erazim VOCEL, O starožitnostech Českých a o potřebě chrániti je před zkázau, Časopis českého muzea 17, svazek druhý, Praha 1843, s. 651.

¹⁰³ Podrobně jsou počátky popsány v Památkách archeologických a místopisných 1854, díl I., Praha 1855, s. 43-44.

¹⁰⁴ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 269.

Svědčí o tom například zmínka Ferdinanda B. Mikovce postěžoval v Lumíru 1852: „Škoda věru, že překrásná památná stará budova královská častěji se nenavštěvuje od Pražanův, kterým předce tuze vzdálena není a cesta do Křivoklátu velmi příjemná i pod hradem dvěma hostinci dobře pamatováno na pohodu cestujících.“¹⁰⁵ Na hradě prováděl po nějakou dobu starý sluha Hildeprandt. Jednou z prvních významnějších, dalo by se říci „turistických“, výprav na Křivoklát byla pečlivě naplánovaná exkurze německého historického spolku v roce 1879. Nejprve byla 17. dubna 1879 nadlesním Truxou přijata žádost o povolení, kterou předal řediteli kanceláře Goltzovi.¹⁰⁶ Následujícího dne, 19. dubna, již ústřední kancelář nařizuje delegátům německého historického spolku, pánům Bischoffovi a Don Chevalierovi, že jejich návštěva je s radostí přijata a že jim bude také umožněno si prohlédnout kabinet s přírodninami (Naturalien-Cabinets). Dále knížecí nadlesní Truxa dostal rozkaz, aby členy spolku provedl a včas dopředu sdělil datum návštěvy.¹⁰⁷

Obrazem hradu a Křivoklátska se zabýval v člancích lokal-patriot Ferdinand Pátek, který zaznamenal významné osobnosti, které bydlely, navštívily nebo psaly o regionu. Jeho studie vyšly v několika ročnících Věstníku.¹⁰⁸ Také Hugo Rokyta napsal studii Romantický Křivoklát v knize Birnbaumové – Menclové.

Karel Hynek Mácha¹⁰⁹ Křivoklát vložil do svého díla Kat. Navštívil hrad dvakrát – nejprve v roce 1833, kdy se také zastavil na hradech Týřově, Jivnu a Krakovci. Podruhé v roce 1836 před létem s přáteli A. Strobachem, F. B. Trojanem a Františkem Ladislavem Riegresem. Dvakrát si jej také namaloval, ale kresby se nedochovaly.¹¹⁰ V Křivokladu přímo hýří romantickými skladbou slov - „*brunátná hořela denice*“ – dramatizace barvy přírodní události výrazně obrazným

---

¹⁰⁵ Ferdinand, PÁTEK, Křivoklátsko ve vzpomínkách a krásné literatuře, Věstník spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického, 1926, č. 16, s. 52–67.

¹⁰⁶ Korespondence o žádosti povolení a procesu udělení se nachází v: SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Kancelář administrace, inv. č. 436, sign. I G 4.

¹⁰⁷ V odpovědi psané 19. dubna 1879 se mimo jiné píše: „*Auch soll fürstle Oberförster Hr. Truxa diese Gäste persöhnlich führen, mir aber den Tag, an welchem des Besuch stattfinden wird, rechtzeitig worher anzeigen,...*“ - SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Kancelář administrace, inv. č. 436, sign. I G 4.

¹⁰⁸ Ferdinand, PÁTEK, Křivoklátsko, č. 16, s. 52-79; 1927, č. 17, s. 17-33; 1938, č. 28, s. 48 – 55; Také zajímavá je kulturně historická sonda TÝŽ, Život na Křivoklátě v prvých dvou třetinách devatenáctého století, Věstník, 1934, č. 24, s. 100-105.

¹⁰⁹ Jaromír, WÁGNER, Než se otevrou brány Křivoklátu. K. H. Mácha a Křivoklátsko, Rakovnicko, 1995, č. 7, s. 7.

¹¹⁰ Jaromír, WÁGNER, Než se otevrou brány, s. 7.

jazykem. Požár a plamen se odráží v pozemské krajině, Když se však v ranních mlhách zjevuje lidomorna Křivokladu („*začervenalé její kamení a mlhou ztemnělá ranní záře činila, že krůpěje krve na ní vystávají se zdály*“ symbol si podřizuje přírodní efekt. Plameny jsou přirovnány k prolité krvi.¹¹¹

Křivoklátským obyvatelem byl také básník František Turinský (*1796-†1852). Narodil se v Poděbradech, ale po právnických studiích a službě u knížete Dietrichsteina přišel na Křivoklát,¹¹² kde byl dne 28. března 1850 jmenován c. k. okresním soudcem. V roce 1851 uspořádal hudební akademii ve prospěch Národního divadla. Působil na Křivoklátě až do své smrti ve všeobecné nemocnici v roce 1852.

Další vskutku romantickou erupci citu popsal V. R. Kokořínský ve svých Procházkách od Labe ke Mži.¹¹³ Básník Rudolf Pokorný vtělil dějiny hradu do rozměrné básně „Den na Křivoklátě“¹¹⁴

Na jeden den přijel také na návštěvu Jaroslav Vrchlický. Zpráva o jeho příjezdu se roznesla a mnoho lidí se přišlo podívat na největšího českého básníka. O tom, jak se na Křivoklát těšil, napsal svému příteli básníku Bohdanu Jelínkovi v dopise z Čisté, 14. srpna 1873: „*po neděli se podívám na Křivoklát-těším se na krásné lesy.*“ V dalším dopise z 20. srpna: „*zítra jedu na Křivoklát, snad se sejdu s jeho poetou, Gustavem Dörflem.*“¹¹⁵

Na Křivoklát a později na místní hřbitov jezdil také Svatopluk Čech, protože tam leží jeho sestra Marie. Měla nevyлéčitelnou tuberkulózu a Svatopluk Čech ji přivezl na jaře do domu ponocného Skleničky, aby se zde léčila na čerstvém vzduchu.¹¹⁶ Čech se zdržel na Křivoklátě i po smrti své sestry - v červenci 1892 chodil na vycházky s básníkem Otakarem Červinkou¹¹⁷ a psem Brokem.

Renáta Tyršová – dcera Fügnera napsala ve svých vzpomínkách na dětství:

---

¹¹¹ Zdeněk, HRBATA–Martin, PROCHÁZKA, Romantismus, s. 66.

¹¹² V., KOČKA, Dějiny Rakovnicka, Rakovník 1936, s. 108.

¹¹³ Procházky od Labe ke Mži v časopise Poutník, 1847, s. 137. „*Brzké a nenadálé objevení se Křivoklátu – neb on to byl – mne překvapilo. Kdybych byl Křivoklát z podobizen již neznal, že to jiný nějaký hrad pevně bych se domníval. silněji začalo mi srdce bít, při pohledu na tohoto šedivého svědka české minulosti. Jako přikován stál jsem dlouhou chvíli na místě, na němž jsem Křivoklát poprvé spatřil, pořádal jsem myšlenky své, abych s celou, usjednocenou myslí pojal (abych tak řekl) duševní i tělesnou – vnitřní i zevnější vznešenost obrazu, jenž tu stál před očima mýma hrdě k nebi své vážné čelo nese. jako bych do svatyně chrámoví šel, sestupoval jsem náhlou stezkou do úzkého údolí, které mne ještě od Křivoklátu dělilo.*“

¹¹⁴ Básně byla otištěna v časopise Česká včela, 1878, č. 1.

¹¹⁵ Gustava Dörfle je autorem například sbírky básní „Na Křivoklátě“ opěvující hrad.

¹¹⁶ Vzpomínky na domov Růženy Čechové vyšly v časopise Zvon 1919, s. 601.

¹¹⁷ O pobytu Svatopluka Čecha na Křivoklátě je více v časopisu Světozor z roku 1896.

„otec pobýval u nadlesního na Dřevíči, odkud podnikal vycházky do lesů“. Pod známým paraplíčkem¹¹⁸ se Fügner rozhodl, zda se ožení, nebo ne. Později tam, rodina Fügnerových jezdila vždy na 4 týdny, jež strávila vycházkami do okolí. Po roce 1857 bydleli také dvakrát u pekařského mistra Cipla. Když nešli do lesa, trávili čas v zahradě neobývané vily, jež si pod hradem postavil fürstenberský rada Gintl, které se říká „U jelena“.¹¹⁹ V jednom z dopisů Fügner litoval, že nemá dost peněz, aby vilu zakoupil a neměl pocit, že jeho pobyt na Křivoklátě je „na obtíž“. Na Křivoklát také zavítal dr. Miroslav Tyrš, budoucí manžel Renaty Fügnerové. Navštívil Křivoklát ještě jako student a pak později asi v roce 1856. Pobýval tehdy s kamarádem dole v Budech.

August Sedláček o své návštěvě Křivoklátu nenechal zmínku ani ve svých pamětech. Byl v dubnu 1884 pozván na popud architekta Urbana,¹²⁰ aby jej poučil o gotice. V květnu přijel a prochodili spolu nejen hrad Křivoklát, ale i všechny okolní, jako Týřov, Jivno a Jinčov. Sedláček se pak na hrad ještě několikrát vrátil a poučoval Mockera a Urbana o každodenním životě na hradě ve středověku a účelu hradních staveb. Pouze s loggií po levé straně průjezdu do horního hradu si nevěděl rady, protože se s žádnou podobnou na jiném hradě ještě nesetkal. Později našel jistou podobnost na Hluboké, kde šlechtic byl povinen s oštěpem vyčkávat příchodu knížete. Jediné, z čeho je možno vydedukovat jeho kladný vztah k této krajině je jeho úvod v Hradech, kde o Křivoklátě píše: „*Křivoklát jest město i les. Oboje jest tak harmonicky sloučeno, že tu vedle klenotův uměleckých a chalup v zátiší položených pučí a bují množství rozmanitého stromoví a při samých staveních rozléhá se samý zpěv ptactva lesního. Co se pak dotýče hradu samého, potěšuje nejen krásou, nýbrž i zachovalostí svou*“.¹²¹ Zatímco Sedláček je pochován v Písku, jeho bratr Rudolf spočinul na křivoklátském hřbitově.

Ani významní malíři devatenáctého století se nevyhnuli Křivoklátu. O Josefu Mánesovi a jeho „seznámení“ s Křivoklátem v roce 1836 napsal později Eduard Herold ve svém článku „Josef Mánes“¹²². Obraz Antonína Mánesa je (také díky

¹¹⁸ Dřevěná stříška odpočívadla s vyhlídkou na řeku a Roztoky u Křivoklátu. (pozn. P. K.)

¹¹⁹ Dnes známá restaurace pod hradem. (pozn. P. K.)

¹²⁰ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Ústřední správa, sign. 16-2-4, fol. 279.

¹²¹ August, SEDLÁČEK, Hrady, s. 1.

¹²² „*Tak při jedné návštěvě v Křivoklátě kreslil a pak i v barvách maloval rozličné partie tohoto znamenitého hradu s obzvláštní pílí a přesností. Mimo jiné diváky, kteří umělce sotva patnáctiletého při tom s podivením sledovali, pochválil jej zvláště dvorní rada Egon Ebert, básník „Vlasty“, který počítaje se tehdy k Čechům, k Mánesovi podotknul: Vy nám Čechům*

popularitě autora) dnes nejznámějším zobrazením hradu z devatenáctého století.¹²³

Hrad posloužil také za inspiraci pro Karla Liebschera a Eduarda Josefa Rudla.¹²⁴ Akademický malíř Karel Liebscher byl povolán na popud Jana B. Urbana Emilem z Fürstenberga, aby nakreslil hrad ze strany jihozápadní a jihovýchodu (od pomníku knížete Karla Egona II. z Fürstenberga na lesní stráni). Tyto dva pohledy na hrad, stejně jako i vyobrazení starého farního kostelu sv. Petra na Amalíně, byly vloženy do plechové makovice nové kuželovité střechy na kulaté věži.¹²⁵ Mědirytec Rudl (kolem 1870) po sobě mimo jiné zanechal tři skicáře, ve kterých se kromě pohledů na Prahu také vyskytují znázornění Frýdlantu, Pecky, Týřova, Kokořína a Točníku. Zajímavé jsou však především tři znázornění Křivoklátu datované ke dni 27. srpna 1846.¹²⁶

Ferdinand Laub, po celé Evropě uznávaný virtuos na housle, trávil volné chvíle mezi namáhavými cestami v chaloupce na Křivoklátě. Chaloupku koupila 1874 žena mistra Lauba, výborná zpěvačka, za 2000 zl. a zde také žila i po smrti svého muže. Malíř Alois Kalvoda v ní v roce 1905 umístil muzeum po Laubovi a na zahrádce postavil pomníček od sochaře Sapíka. Dále napsal útlou knížku „O českém houslistovi Ferdinandu Laubovi“. Jednou o pouti přijel na hrad Vojta Náprstek s Americkým klubem dam z Prahy. Historický výklad při prohlídce hradu podal profesor Zap, paní Laubová pak v kapli zapěla za houslového doprovodu svého muže Mariánskou píseň „Hvězdo mořská, ty jsi matka božská“.¹²⁷ Křivoklátskou rodačkou byla pozdější členka Prozatímního a později Národního divadla v Praze, operní pěvkyně Irma Reichová.

Křivoklátské panství ožilo čas od času slavností, která se konala při různých příležitostech. Většinou se jednalo o hudební a taneční „akademie“ za cílem získat

---

budete na velkou cest“ Převzato z Ferdinand, PÁTEK, Křivoklátsko, 1926, č. 16, s. 64.

¹²³ Mánesův obraz je také v obrazové příloze této práce – pozn. P. K.

¹²⁴ Antonín, PODLAHA, Ze skizzářů mědirytee Eduarda Jos. Rudla, Časopis společnosti přátel starožitností Československých v Praze 41, 1933, s. 12.

¹²⁵ Podle Urbanových pamětí v SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 115. Liebscherovy obrázky, především jsou cenná zakreslení vnitřní podoby Křivoklátu, byly publikovány v August, SEDLÁČEK, Hrady.

¹²⁶ Jedná se o akvarel „*Schloß Bürglitz, nach der Natur 1846 27./8*“; dále tušová kresba „*Schloß Bürglitz, nach der Natur gezeichnet, 1846 28./8*“; a nádvoří hradu – „*Bürglitz 1846 28./8*“. Antonín, PODLAHA, Ze skizzářů, s. 12.

¹²⁷ Ferdinand, PÁTEK, Křivoklátsko, 1926, č. 16, s. 65.

finance pro národní¹²⁸ nebo místní záležitosti. Důležitým společným prvkem byl zpěv klasických německých, ale i národních českých písní. Například po složení přísah místních obecních starostů do rukou faráře Karla Aksamita a po podepsání přísahy v kanceláři okresního úřadu: „v průvodu hudby a cechovních pořádků s prapory odebrali se do Sýkorova hostince v Budách, kdež slavně hodováno a proneseno mnoho vlasteneckých přípitků při zpěvu výhradně národních písní“.¹²⁹

Některých slavností se zúčastnila i knížecí rodina a to pak bývala hrána i fürstenbergská hymna, jejíž německá slova napsal Karel Egon Ebert.¹³⁰ Za autora českých slov hymny je považován nedaleko v Rakovníce žijící Zikmund Winter. Některé popisy slavností jsou skutečně velmi zajímavé, protože ukazují poměrně silné vlastenecké cítění obyvatelstva, které však stejně zůstalo věrné Fürstenbergům, kteří byli spíše němečtí.

Slavností s největším ohlasem tehdejších médií (časopisů) byla hudební akademie, která se konala 25. května 1851 od čtyř hodin odpoledne. O průběhu celé události podal zprávu Lumír a Slovan.¹³¹ Obyvatelé Křivoklátska chtěli na „této svaté historické české půdě, zábavu, ples, neb něco tomu podobného zříditi ku prospěchu národního českého divadla v Praze; každý slíbil svou účast přispěti“.¹³² Nejvíce se o uskutečnění slavnosti zasloužil Karel Strakatý, který „k tomuto vlasteneckému podnikání přijel na Křivoklát a počínání zvelebil.“¹³³ Pro zbudování českého divadla zbyl po akci čistý zisk 180 zl. stř.; odměnu si nevzali ani ti, kteří se jinak živí hudbou“.¹³⁴ Proslov pronesený k zahájení hudební sbírky obsahuje stesk nad situací

---

¹²⁸ Dne 16. května 1868 se konala slavnost položení základního kamene národního divadla v Praze. Oslavovalo se i na Křivoklátě dne 24. května odpoledne. V rytířské síni se konala zvláštní akademie - taneční zábava. Sešlo se na penězích 120 zlatých a po odečtení výloh bylo odvedeno na Národní divadlo 76,70 zlatých a pro místní ústav Křivoklátských chudých 21 zlatých. Podle SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 319.

¹²⁹ TAMTÉŽ, fol. 315.

¹³⁰ Přepis textu hymny je v textové příloze této práce. Text se nachází v: SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Ústřední správa, sign. 25-7, inv. č. 1113, kart. 1067.

¹³¹ Převzato z: rubriky Z venkova, Lumír. Belletristický týdeník, z 5. června 1851, č. 18, s. 431.

¹³² TAMTÉŽ.

¹³³ Program byl velmi obezřetně sestaven z následujících čísel: „Růže Tetínská,“ píseň s průvodem piana, přednesená od paní K.; dvojpěv z Mehulova „Josef a bratři jeho“ (přednesli paní K. a pan Strakatý), „Ženuška,“ píseň od Jelena, a husitská píseň (obě předneseny panem Strakatým); „Horál“ píseň od Vorla (přednesena od slečny M.); „My čeští manové,“ sbor od Jelena; dvě čísla od Schulhofa, jež na pianě provedla paní K.; ouvertura od Webera z opery „Oberon.“ TAMTÉŽ.

¹³⁴ TAMTÉŽ.

národa a touhu a výzvu k většímu národnímu uvědomění.¹³⁵

Jednou z prvních slavností byla již v obnoveném rytířském sále¹³⁶ ještě za života Karla Egona II. velká schůze lesnické jednoty v Čechách. Konala se večer 8. srpna 1854 ve vyzdobené rytířské síni¹³⁷ a na zvláště postaveném kůru se skvěl pozlacenými písmenky nápis „*Willkommen!*“ Byly zazpívány české i německé písně za velké účasti asi 300 hostů. Mezi mnoha jinými také zapěl i pěvec Karel Strakatý z Prahy.

Nejlépe popsanou událostí v Urbanových poznámkách je slavnost odhalení pomníku Karlu Egonu II. z Fürstenberga.¹³⁸ Takto velká událost nezůstala dokonce bez povšimnutí ani v dobovém časopise *Bohemia*,¹³⁹ kde je v němčině poměrně podrobně popsána nejen slavnost, ale i stav hradní síně.

Podle návrhu bývalého dvorního rady Karla Egona Eberta (odešel do výslužby 1857 - pozn P. K.) bylo po 3 roky úředníkům duchovním i světským, stejně jako i služebníkům bývalých panství Křivoklátských, strhávána z platu určitá částka určená na výstavbu kamenného pomníku v gotickém slohu na návrší naproti hradu Křivoklátu. Dle plánu stavebního inspektora Antonína Jiruše byl kamenickým mistrem Svobodou z Prahy vyhotoven nádherný pomník a poprsí z bílého Krzenského mramoru vypracoval znamenitý pražský sochař Emanuel Max. Jak oznamuje trojí nápis (latinsky a v obou zemských jazycích německy a česky), „zřízen knížecími úředníky a služebníky“.

Vše začalo příjezdem knížecích novomanželů 24. srpna 1860 Maximiliana Egona z Fürstenberga s chotí Leontinou na Lány. Večer vyhrávala hudba, zpěv

---

¹³⁵ Autorem proslovu byl František Turinský. Podle Ferdinand, PÁTEK, *Život na Křivoklátě v prvých dvou třetinách devatenáctého století*, *Věstník musejního spolku královského města Rakovníka a politického okresu rakovnického* 24, 1927, s. 101-102. Kompletní text se nachází v textové příloze č. 3 této práce spolu s popisem na straně stejné oslavy, avšak z pohledu jiného časopisu – *Slovan*, č. 37, 1851, s. 407.

¹³⁶ Podle pamětí J. B. Urbana v SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 311. Stará rytířská síň byla vyprázdněna, příbytek úředníkům a škole tam umístěná zbořeny a vyklizeny. Dvojtřídní škola byla zbudována v Budech (část dnešního obce Křivoklát, která je pod hradem u břehů Rakovnického potoka – pozn. P. K.) do starého knížecího domu.

¹³⁷ Síň byla vyzdobena zeleným klestem po stěnách s prapory červenobílými a černožlutými osvětlení svíčkami v dřevěných lustrech umělecky zhotovených a dekorací ptáků vycpaných. TAMTÉŽ.

¹³⁸ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 312-314.

¹³⁹ Více viz. článek *Die Enthüllungsfeier des Fürstenberg Denkmals zu Pürglitz*, *Bohemia* 33, z 28. 8. 1860, s. 454. A pokračování článku v TAMTÉŽ z 29. 8. 1860, s. 462-463.

a pochodňový průvod. O dva dny později, tedy dne 26. srpna 1860 začala slavnost, jejímž hlavním bodem bylo odhalení pomníku. Samotný akt odhalení pomníku a popis výzdoby hradu je ještě lépe popsán v Bohemii v německém jazyce.¹⁴⁰ V tento slavný den se na Křivoklátě shromáždil velký počet lidí, stejně jako mnoho stánků, podobně jako o jarmarku, dokonce zde byla prodávána i zmrzlina. Na jednom odpočívadle poblíž hradu byla zřízena „pojízdná“ restaurace, která měla okamžitě hojnost příznivců a svému majiteli se rozhodně vyplatila.

Po přednesení řeči stavebním inspektorem Antonínem Jirušem byl za přítomnosti knížete Maxe Egona s chotí Leontinou odhalen pomník (textu řeči napsal Karel Egon Ebert).¹⁴¹ Po odhalení se ubíral průvod čtyřiceti jáchymovských havířů s hudbou na první hradní nádvoří, kde již byl připraven oltář a kazatelna. Kázání měl místní farář P. Karel Aksamit a mši svatou sloužil P. Karel Hyna, vikář a farář z Nižboru za přítomnosti okolního kněžstva. Celý hrad byl naplněn hodnostáři úředníky, důstojníky, myslivci, hutníky, slévači, havíři knížecími i císařskými a po skončení slavnosti rozešli se návštěvníci do hostinců. Vybraní hosté byli pozváni (počtem na 200) na stolování v rytířské síni, ozdobené zelenou klestí, prapory, jeleními parohy, vše osvětlené železnými třemi zlatými lustry

---

¹⁴⁰ Hrad Křivoklát měl slavnostní výzdobu zeleným klestím a četnými prapory ve fürstenberských barvách (modré, červené a bílé). Taková vlála i z těžko přístupného cimbuří kulaté hlavní věže hradu. K nejzajímavějším okamžikům slavnostního rána před zahájením slavnosti patřil průvod horníků a slévačů v ozdobených černozeleňých uniformách s červenými chocholy, skvěle sehraná hornická kapela a průvod lesního personálu v elegantních zelenozlatých uniformách. Krátce před desátou oznámily slavnostní salvy příjezd knížecí rodiny, která sem přijela ve dvou čtyřspřežích ze zámku v Lánech. V prvním kočáru seděl majitel českého rodinného panství - Jeho Jasnost kníže Maxmilián z Fürstenberga – po boku své mladé ženy, Její Jasnosti kněžny Leontýny, rozené komtesy z Khevenhüller–Metsch; kníže měl na sobě červenou uniformu čestného komtura Johanitů se všemi svými řády. Ve druhém kočáru byla Jeho Jasnost princ Emil z Fürstenberga v armádní uniformě husarského rytmistra s panem hrabětem Hugem z Postitz-Rienek v české stavovské modré uniformě. Téměř nepřehledné množství lidí stálo nejen poblíž kočárů, na nejbližších odpočívadlech, ale i na vzdálenějších výšinách. Hornická kapela byla umístěna na hřebeni nad místem, kde byl pomník. Lesní personál a horníci tvořili dlouhý špalír od hradu až k monumentu zahalenému bílou plachtou, kolem něhož stáli vyšší úředníci a četní hosté. Po odhalení roucha nejprve panovalo ticho a pak nekončící jásot. (překlad – P. K.)

¹⁴¹ Náčrt řeči Karla Egona Eberta je v rámci pozůstalosti Jana Benjamína Urbana - SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 332. Zde je uložena přeškrtnutá poznámka-záznam řeči. Text zní: „Již skoro 6 let tomu, co opustil jeden z nejušlechtlejších mužů dobrosrdečný kníže tuto zem, po které putoval v bázni boží a všestranně miloval v horoucí snaze, aby prospěl lidstvu a jemu připravil spásu a pozhánání, jej potěšil a šťastným učinil. Poznav svoje vysoké povolání jímž byl tvůrcem obdařen, použil svého práva a milé povinnosti k tomu, aby tak zdokonalil a dle nejlepšího mého vědomí a svědomí budoval pokyny svého zlatého tvůrce, planoucí vždy pro vše dobré a prospěšné, aniž by byl nad jiné se povyšoval. Pokořený a oddaný v neštěstí, s plnou účastí s radujícími, s plnou mírností se slabšími“.

vyrobených podle středověkých vzorů v jáchymovské huti.

Jídlo dodali pražští kupci Martin a Riegel, kteří zjednali kuchaře a kuchtíky z císařské kuchyně ferdinandské. Při tabuli obsluhovalo mimo sluhů mužských také 28 švarných dívek v stejnokroji, jež pro každou sadu stolů měly známky připevněné na ramenech. Rázovitá hudba jáchymovské kapely zaznívala z vyvýšeného kůru při jídle a po každém čísle následoval hlučný potlesk, zvláště když zasáhla také do písní národních. Přípitky byly proneseny na zdraví panujícího knížete a jeho máti Amalie, pak na oslavu původce celé slavnosti Karla Egona (Eberta – pozn. P. K.), kterýž v delší přečtení řeči vylíčil průběh slavnosti, vzdal díky všem účastníkům zvláště pak umělcům a přítomnému mistru Svobodovi v uznání jeho obětavosti a nezištnosti doručil darem zlatý chronometr s řetízkem. Důstojným zakončením slavnosti se stal večer uspořádaný průvod se 300 pochodněmi a kahanci havířskými okolo pomníku po klikatých lesních pěšinkách s hlučnou hudbou hasičskou.¹⁴²

Dále pokračuje líčení slavnostního večera: „*velebný byl to pohled, když po 8. hodině večer na lesní stráni čněl vzhůru krásný měsícem ozářený gotický pomník, kolem něhož seskupil se průvod a přednesena kantáta složená přítomným ředitelem Pražské hudební konservatoře, p. Knittlem a slova básníka Karla Egona Eberta. Kantátu ovšem v němčině předneslo 40 zpěváků Žofínské akademie z Prahy tak znamenitě, že tak výborný zpěv ještě žádný na Křivoklátě neslyšel. Byliť, mezi nimi skladatel hudby Vogl, dále divadelní pěvci Lukeš, Strakatý, Blodek a Mayer. Po kantátě předneseny ještě dvě české písně od Vogla, totiž „Vltava“ a „Půda vlastenecká, jimiž zajisté zajásalo každé srdce česká. Po dojemném zpěvu následoval hromový rachot hmoždířů rozestavených na 4 sobě protivných stranách. Každý výstřel měl mezi okolními vrchy dvojí i trojí ozvěnu a ježto na 2 tisíce ran upotřebeno na 3 centy prachu podobalo se toto zakončení slavnosti obležení a palbě děl nepřátelského vojska“.*¹⁴³ Jak píše tehdejší místní zpravodaj P. Karel Aksamit, podobalo se vše nějakému údolí víl z Rusalek, slavicích zde svoje reje pod starobylym hradem Křivoklát, ozářeným stříbrným svitem měsíčním. Na rozloučenou objevil se všem divákům ještě velebný pomník s milostnou tváří zvěčnělého knížete při ohni bengálském načež pochodem nastoupena zpáteční cesta do nádvoří hradního. I zde osvětlena všecka okna v budovách a dvořiště čarovně osvětleno přibylými sem pochodněmi a kahanci havířskými. Pod okny komnat

¹⁴² SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 313.

¹⁴³ TAMTÉŽ.

knížecích se průvod zastavil a hudba zahrála mezi jinými kusy také hymnu od Kalivody složenou při příležitosti sňatku knížecích manželů. Když pak průvod pochodňový několikrát obešel dvořištěm, vystoupil na balkon kníže a s patrným pohnutím srdce poděkoval slovy: „*Der Segen Gottes walte über ihrem!*“¹⁴⁴ Na to ozval se zástup jedním hlasem: *At' žije! Sláva mu! Sláva!!*

O zdárné provedení slavnosti měl největší zásluhu bývalý místodržící pokladník Karel Mann. Výše jmenovaný „zpravodaj“ P. Aksamit pak svůj slavnostní referát zakončil slovy: „*Tak žije šlechetný lidumil v paměti a srdci svých souvěkých ctitelů; on bude oslaven i od našich vděčných potomků*“. Památník měl „přetrvat staletí a pro budoucí generace být svědectvím o *nejkrásnějším vztahu, který kdy vznikl mezi pánem a jeho služebníkem!*“. Podobně jako jiné pomníky, i tento se dočkal obdivu i potupy.¹⁴⁵

Ze spolkové činnosti byl asi nejvýznamnější zpěvácký spolek, podporovaný knížecí rodinou. Ze zápisů architekta Jana B. Urbana k roku 1864: „*13. října vysvěcen prápor zpěváckého spolku, darovaný kněžnou Leontýnou ve výročí narozenin prvence dědičného kněze Maxe Egona. Slavnost provedena v hradním nádvoří při oltáři k tomuto síly zvlášť postavenému. Po jedné straně práporu namalován obraz Královského hradu Křivoklátu a z druhé strany v zlatilesku lyra září, rozehřívá srdce pěvců a vyjasňuje jejich tváří. Příležitostnou vlasteneckou báseň P. Karla Aksamita¹⁴⁶ měla přednésti slečna Marie Hegenbarthová, leč sešlo z toho pro piklo ze strany německé zosnované. Den slavnostní zakončen večerní zpěvní a taneční zábavou.*¹⁴⁷ Jakou formu měla „německá pikle“ bude asi dnes obtížně identifikovatelné, ale národně naladěni si jistě tuto nepřijemnost vynahradila jinak a jinde. Přesně rok poté, tedy v roce 1865 byla: „*se strany ochotníků a milovníků hudby pořádána v den výročí narozenin kněze Maxe Egona hudební zábava ve prospěch chudých školních dětí. Sešlo se na 40 fl. a po svážce výloh*

¹⁴⁴ Požehnaný Bůh necht' vládne nad vámi – překlad P. K.

¹⁴⁵ Pomník měl během své historie pohnutý osud. Zejména v letech 1918 až 1929 byla busta několikrát shozena z podstavce a různé korporace se snažily o její definitivní odstranění. Až zásah Státního památkového úřadu v Praze a po široké osvětové agitaci bylo konečně 8. června 1929 poprsí definitivně vráceno na své místo. Podle Tomáš BEDNAŘÍK, Jak se co kde jmenuje aneb pomístní názvy na Křivoklátě (XX), Křivoklátské noviny 6, 2005, s. 6.

¹⁴⁶ Páter Karel Aksamit kaplanoval ve Velkém Újezdě a Krušovicích. na Křivoklát ustanoven 6. července 1837. Za něho bylo povýšeno kaplanství na faru. Básník a národní obrozenec. Zemřel 15.4 1879 a byl pochován na místním hřbitově. Čerpáno z Ferdinand, PÁTEK, Křivoklátské kaplani a faráři, Věstník 27, 1937, s. 71.

¹⁴⁷ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 316-317.

*odevzdáno 27 fl. rč. k účeli výše označenému. Před zábavu hudební přednesla sl. Berta Richterova proslov sepsaný P. Karlem Aksamitem“.*¹⁴⁸

Významné události císařské rodiny měly také svůj odraz na křivoklátském panství. Nejprve při narození korunního prince Rudolfa 21. srpna 1858. Na Křivoklátě byly slouženy mše a 40 chudých dostalo v hradní rytířské síni dar - po 30 krejcarech na stříbře a pak následovala hostina v místním vyhlášeném hostinci U Sýkorů.¹⁴⁹ O 23 let později v roce 1881, se při příležitosti sňatku korunního prince Rudolfa Habsburka s belgickou princeznou Štěpánkou, zaskvěl hrad Křivoklát slavnostním osvětlením. Iluminovaným Křivoklátem¹⁵⁰ v průvodu hudby prošlo večer obecní zastupitelstvo provázené četným obecnstvem po mimořádné schůzi, ve kteréž promluvil starosta Josef Nitsche o významu tohoto manželského spojení, proslov trojnásobnou slávu císařskému rodu Habsburskému a mladým novomanželům. Slavnostní průvod zastavil se také na velkém hradním nádvoří, kde hudba zahrála císařskou a fürstenbergskou hymnu.

Forma benefičního koncertu byla používána již v 19. století. Dne 22. září 1861 se konala ve velké rytířské síni na Křivoklátě velká národní beseda za účelem zřízení financí pro založení nemocnice pro chudé okresu Křivoklátského v Nižboru. Jeho popis je v Urbanových poznámkách a také se o něm píše v Lumíru.¹⁵¹

Program byl skutečně velmi bohatý.¹⁵² Když pak obecnstvo čítající na 400 osob nemohouc se dosti nabažit libozvuků hudebních, volalo: „*Národní! Národní!!*“ vyhověla kapela Jáchymovská projevenému přání a řízně zahrála směs písní národních. Po besedě byla taneční zábava v hostinci „U Bílého jelena“ v Budech. Hrubý příjem v částce 382 zlatých, v němž je zahrnuto také 100 zlatých, což byl příspěvek knížete a 2 dvacetifranky od prince Emila, který poctil besedu svojí návštěvou.

17. července 1870 se konala ve prospěch zamýšlené okresní nemocnice v rytířském sále za přítomnosti knížecích manželů zpěvácká hudební zábava. Čistý

¹⁴⁸ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 317.

¹⁴⁹ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 312.

¹⁵⁰ Jan Benjamin Urban si ve svém deníku libuje, jak se mu podařilo jednoduše a levně opatřit osvětlení. Objednal z Rakovníka asi 400 misek z vypálené hlíny, používaných pod květináče a do nich dal nalít rozpuštěný lůj na nítěné knoty, jež se pak byly večer sirkami zapáleny na hradním cimbuří. Lampičky postavené mezi otevřenými střílnami při díky dobrému počasí svým blikavým světlem působily pěkným efektem na cimbuří jako bludičky za tmavé noci a vyvolaly všeobecný obdiv diváků shromážděných pod hradem. TAMTÉŽ, fol. 88.

¹⁵¹ Lumír. Týdenník belletristický 11, 3. října 1861, č. 40, s. 956.

¹⁵² Podrobný popis jednotlivých hudebních čísel je v příloze této práce.

výnos se vyšplhal až na 504 zlatých, k němuž přispěl kníže částkou 200 zlatých a daroval svůj dům čp. 32. Večer byl zakončen zábavou v zahradě hostince U Sýkorů.

Druhého července 1871 v 10 hodin ráno byla zasvěcena a otevřena nová nemocnice ve vsi Amalíně.¹⁵³ Přítomni byli také kníže Max Egon z Fürstenberga a kněžna Leontýna, dále zpěvácké spolky Křivoklátský, Novostrašecký a Unhošťský, a Sokolové ze Žebráka a Zbirova. Odpoledne ve 3 hodiny se konala hudební zábava s loterií pro nemocnici. opatřená dozorkyní, má ve třech síních 7 postelí s novými žíněnkami. Jistina nemocnice byla 4000 zlatých.

Nejvýznamnější církevní slavnost na panství se odehrála v rámci příležitosti vysvěcení rekonstruovaného kostela sv. Petra na Amalíně.¹⁵⁴ Ke dni 11 října 1885 převzal kníže Max Egon vládu svých panství v Čechách a z jeho podnětu byly konány rozsáhlé přípravy ku slavnosti tak významné pod vrchním vedením ústředního ředitele Dr. A. Wicha.¹⁵⁵

Avšak na poslední chvíli přišla telegrafická zpráva, že následkem nutného odjezdu hraběte Schönborna do Vídně, přijede do Křivoklátska světící biskup Karel Schwarz se svým pobočníkem kanovníkem Kalousem, aby provedl ustanovený obřad. Jemu přijel naproti ústřední řídící Dr. A. Wich s okresním hejtmanem Josefem Manschingerem až do Berouna a na stanici Roztocké byl velký dav obecnstva. Četníci z celého hejtmanství pečovali o dodržení pořádku. Proti hlavnímu vchodu kostela nechal inženýr J. B. Urban postavit vkusný stan z chvojí pro zatímní uložení svatých ostatků. Následovaly slavnostní obřady s původem zpěvu, vykonané světícím biskupem za asistence 20 kněží a po půldruhé hodině slavnost skončena s „*Te Deum laudamus*“. O třetí hodině odpoledne sešli se hodnostáři k společné hostině v rytířské síni zámecké, celkem 42 osob. Uprostřed dlouhé tabule zasedl Jeho Jasnost mladý kníže Max Egon z Fürstenberga se světícím biskupem, jím po boku c. k. okresní hejtman z Rakovníka a kanovník Mikuláš Karlach, naproti pak Jeho Jasnost princ Emil z Fürstenberga maje po boku vikáře Špalka a faráře Jana Kutíše. Po výtečné hostině pronesl mladý kníže svůj přípitek, který uzavřel trojím provoláním „*Hoch! Jeho veličenstvu císaři a králi*“. Poté ujal se

---

¹⁵³ Část obce Křivoklát nad hradem – pozn. P. K.

¹⁵⁴ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 205-206.

¹⁵⁵ TAMTÉŽ, fol. 202-204.

slova světící biskup Schwarz, aby vznesl všechnu chválu rodině Fürstenbergů, mající smysl pro krásu a umění se značným nákladem provádí renovaci hradní a také podobně upravit dala zpustlý hřbitovní kostel. Ozvěna slova těchto ještě nedozněla, když c. k. okresní hejtman česky i německy vzdal opět chválu knížecí rodině, ze kteréžto během staletí vzešli mužové, kteří se stali záslužnými o vědu, umění, vlast a všelidský pokrok. Po něm Mikuláš Karlach¹⁵⁶ česky připomenul pár slovy nového knížete - arcibiskupa Pražského. Popřál přítomnému světícímu biskupovi, aby se dožil ještě mnohých tak krásných okamžiků v té síle a svěžesti jako dnešního dne. Posléze vděčně vzpomenu ještě nepřítomného projektanta stavby chrámové i renovace hradní, architekta Josefa Mockera, a zakončil svůj příspěvek provoláním trojnásobné slávy knížecímu rodu Fürstenbergů.

Taková pozitivní odezva jistě musela udělat knížeti radost. I veřejnost kladně vnímala finanční podporu a stavební změny na hradě. Když Jan Šlechta na Štědrý den v roce 1885 dopsal svou knihu, v podstatě jednoho z prvních průvodců turistů ke hradu Křivoklátu, neváhal ji věnovat Jeho Jasnosti Maxi Egonu z Fürstenbergu – jako dík za to, že: *„historicky památný Křivoklát opět k dávné slávě pozdvihnouti touží, o jeho zvelebení a znovuzbudování jakož i o povznesení celé krajiny Křivoklátské pečlivě se stará“*.¹⁵⁷

Zajímavý článek se statistikou o návštěvnosti hradů vypracoval Čeněk Chyský.¹⁵⁸ Sice se zabývá spíše začátkem 20. století, ale k větším změnám co se týče oblíbenosti nedošlo. Mimo Prahu¹⁵⁹ byl kolem roku 1913 nejnavštěvovanější památkou samozřejmě hrad Karlštejn, se svými průměrně 20 000 návštěvníků ročně – po roce 1918 vzrostlo průměrné číslo návštěvníků dokonce na 50 000. Na druhém místě se umísila Kunětická hora se svými 47 000 platících osob. Třetí místo obsadil v Čechách hrad Křivoklát, který si prohlédlo v roce 1933 - 28 275 návštěvníků.

---

¹⁵⁶ Dr. Mikuláš Karlach působil jako Kanovník Vyšehradský a tehdejší starosta samosprávného okresu křivoklátského – pozn. P. K.

¹⁵⁷ Jan, ŠLECHTA, Křivoklát, Praha 1885.

¹⁵⁸ Zdeněk, WIRTH-J. V., ŠIMÁK-Č., CHYSKÝ, Československé hrady a zámky, Časopis společnosti přátel starožitností Československých v Praze 43, 1935, s.1-8; 49-61.

¹⁵⁹ Pražský hrad navštěvovalo průměrně přes 200 000 návštěvníků ročně – čerpáno z TAMTÉŽ, s. 59.

2.2.3. Postavení Křivoklátu „mezi hrady“

Jak již bylo napsáno výše, hrady byly v 19. století opravovány z mnoha rozličných důvodů. Hrady, které byly patřily soukromým urozeným nebo bohatým vlastníkům, byly většinou přestavovány za účelem výstavby domácího venkovského útočiště před průmyslovým světem plným národnostně kvasící společnosti. Neurozené části populace aristokracie připomínala svou odlišností a starobylostí rodu nejen okázalou vnější podobou, ale i vybavením paláce, jehož atmosféru ovládalo „středověké“ ovzduší. Mezi významné hrady přestavené v devatenáctém století patří také kromě jiných Karlštejn a Konopiště. Zatímco Konopiště bylo přestavováno jako „odpočinková“ rezidence, pro Karlštejn nebyl vyměřen podobný osud. Do jeho stavu však začal mluvit další faktor - společnost.

Mezi hrady po celé Evropě je možné najít takové, které symbolizovaly velikost národa. Především romantismus se k nim vracel se svou zálibou v poznávání dějin. Poláci měli svůj Wawel, Němci Wartburg a pro naše obrození se stal takto nejuznávanějším hradem Karlštejn.¹⁶⁰ Především díky stavebnímu a funkčnímu spojení s nejvýznamnějším českým panovníkem - Karlem IV. Hlavní funkcí – ochranou korunovačních klenotů - se dostal na jedno z prvních míst v hierarchii královských i poddanských hradů, což jim přineslo i oblibu v rámci sentimentalismu a romantismu 19. století. Zajímavý podnět k zamyšlení přináší zmínka o Křivoklátu v článku časopisu Památky archeologické a místopisné: *„Staroslavný Křivoklát, hrad někdy královský, kterýž svou výstavností Karlštejnu a Zvíkovu po bok se stavěl, ve své nynější sešlosti jest pravým obrazem ztýrané vlasti naší a celého ožebračeného národu.“*¹⁶¹

I když byl později zastíněn svým mladším bratrem – Karlštejnem, krásnou přestavbou za Vladislava II. a pak pobytem Ferdinanda Tyrolského vstoupil do povědomí lidu jako klenot Českého království. Udělením Křivoklátu do zástavy, jako by na něj bylo zapomenuto – musel si počkat až na vlnu národního probuzení. Tím sdílel osud s Karlštejnem, který se však nikdy trvale nestal soukromým majetkem. Karlštejn ztratil prestiž odvezením klenotů za Ferdinanda II., spíše než relativně krátkým zastavením v roce 1626 Janu Kavkovi z Říčan. V roce 1648 byl

---

¹⁶⁰ Drahoslav, MAKOVÍČKA, Hrad českých básníků, Časopis společnosti přátel starožitností 67, 1959, s. 32-37.

¹⁶¹ Památky archeologické a místopisné 1866, 1867, č. VII. Text je součástí odstavce. 242.

hrad zpustošen Švédy a 1755 propůjčen Ústavu šlechticů.

Začátkem 17. století byly převezeny klenoty z Karlštejna do Prahy a tím skončila dohasínající sláva hradu. „*Hrad zbavený smyslu i obsahu upadal v zapomenutí, chátral a pustnul*“.¹⁶² Síně císařského paláce se používaly jako sýpky. Začátkem 19. století dal císař František I. odvézt z Karlštejna na nově zbudovaný gotizující Laxenburg u Vídně zbytky původního zařízení, táflování a gotických stropů. Takové konání nebylo ničím zvláštním. Aristokracie si běžně stahovala starožitné a umělecké prvky na místa, jež byla určena za sídelní. V této době Karlštejn začali objevovat široké veřejnosti první romantičtí vedutisté Ludvík Kohl, Karel Postl, Jan Jakub Quirin Jahn, Karel Würbs, V. Novotný, Jan Novopacký, Antonín Mánes, Hugo Ullik a současně jejich druzi, básníci Friedrich Schlegl a Karel Hynek Mácha.¹⁶³ Od roku 1811 jsou na hradě vedeny pamětní knihy, ve kterých zanechávali národní buditelé záznamy. Na příklad tam zanechali zápisy: Josef Dobrovský, Václav Hanka, Josef Slavík, Augustin Smetana, Karel Jaromír Erben, Václav Vladivoj Tomek, František Ladislav Rieger, F. Rubeš, Václav Bolemír Nebeský, Václav Kliment Klicpera, Jan Erazim Vocel, Václav Jan Tomášek, J. N. Škroup, Jan Neruda, Karel Sladkovský, Václav Seidl, v pamětní knize jsou též podepsaní Ferda a Vojta Náprstek.¹⁶⁴

První opravy Karlštejnu byly podniknuty v souvislosti s návštěvou Františka I. roku 1812.¹⁶⁵ Pod tlakem veřejného mínění zařadil pak v roce 1836 císař Ferdinand V. Karlštejn mezi budovy, které měly být udržovány z veřejného fondu. V roce 1862 „pod vlivem probuzeného zájmu širokých vrstev národa a nedávno zorganizované péče o ochranu památek“ se poprvé objevila myšlenka na úplnou restauraci hradu.

Centrální komise si nejprve v roce 1862 vyžádala posudek od Bernharda Gruebera¹⁶⁶ a dr. A. V. Ambrose.¹⁶⁷ O dva roky později navštívil hrad se svými žáky Friedrich Schmidt¹⁶⁸ a v roce 1866 na hrad poslal Mockera s několika pomocníky,

---

¹⁶² Yvonne, JANKOVÁ, Památková péče a vliv středověku v první polovině 19. století, in: Marie, MŽYKOVÁ (ed.), Kamenná kniha, s. 290. Tam je dále odkazující literatura.

¹⁶³ TAMTÉŽ.

¹⁶⁴ Drahoslav, MAKOVÍČKA, Hrad, s. 36-37.

¹⁶⁵ Pavel, ZATLOUKAL, Architektura, s. 104.

¹⁶⁶ I toto je podobné s Křivoklátem, Grueber byl povolán na Křivoklát v roce 1866 za stejným účelem – pozn. P. K.

¹⁶⁷ Jiří, KUTHAN, Aristokratická sídla, s. 146.

¹⁶⁸ Ferdinand Smidt (1825-1891)– vídeňský architekt pocházející z Německa. Po roce 1859 vyučoval na Akademii ve Vídni, zde také vyučoval mimo jiných Josefa Mockera. Od r. 1863

aby hrad pečlivě prozkoumal a zaměřil. K roku 1870 je již datován první restaurační projekt. Definitivní podoba Karlštejn byly památkovou komisí schválena až r. 1886 a „odrážela touhu po připomenutí a rehabilitaci významu hradu, jaký měl v době výstavby“.¹⁶⁹ Oprava začala po menších finančních potížích až roku 1887. Puristicky odstraňovala zbytky renesanční přestavby. Odstranila však i některé části středověké (zdivo císařského paláce, zeď s gotickým portálem v prvním patře věže). naproti tomu ponechala schodiště, prokazatelně přistavěné ke věži a vztyčila nové opevnění a brány na místech, kde nikdy nestály. Tento přístup je nejen v rozporu s hlásanými teoriemi puristů, ale potvrzuje zároveň přítomnost subjektivního postoje autora při rekonstrukci.

K návštěvám Karlštejna se váže také jedna zdánlivě nevinná událost, která však měla zajímavou dohru. Na různých výletech tělocvičné jednoty pražské nezůstalo jen při plnění tělovýchovného úkolu vytčeného ve stanovách. Byly zpívány písně s národně bojovnou tendencí navazující na husitskou tradici a pronášeny proslovy s politickým zaměřením a narážkami na stávající poměry.¹⁷⁰ 3. května 1863 se vydalo na 400 sokolů na hrad Karlštejn.¹⁷¹ Doprovázení sokolskou hudbou, opustili Prahu zvláštním vlakem v 7 hodin ráno. Kolem poledního se setkali v hradní restauraci s Henrykou Pustowojtowowou,¹⁷² její přítelkyní Helenou Zawiszanskou a pány prof. Emanuel Tonnerem, vychovatelem Ferdinandem Schulzem a jeho žákem hrabětem Václavem Kounicem. Mezi sokoly a touto společností se rozproudila družná zábava. Odpoledním vlakem přijeli z Berouna členové pěveckého spolku „Slavoj“ a před vlakem zapěli několik národních písní. Například: „*My jsme vlastencové praví, my jsme praví Čechové*“; národní hymnu „*Kde domov můj*“ a poté, co si Pustowětová připila pivem, také provolali: „Ještě Polska nezhylnula“. Dnes již tato historka možná působí úsměvně, ale policie se jí tehdy hodně zabývala a svědčí o skutečně národním významu hradu Karlštejn. V porovnání s Karlštejnem Křivoklát nebyl tolik exponovaným cílem „národně

---

působil jako stavitel svatoštěpánského dómu. Specializoval se na novogotické stavby. Více v Pavel, VLČEK a kol., Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, s. 584-585.

¹⁶⁹ Jaroslava, STAŇKOVÁ-Radomíra, SEDLÁKOVÁ-Rudolf, POŠVA- Svatopluk, VODĚRA, Architektura v proměnách tisíciletí, Praha 2005, s. 257.

¹⁷⁰ První starosta pražské jednoty sokolské J. Fügner varoval před pronášením politických přípitků při zábavách, aby nedošlo ke zbytečným policejním zákrokům.

¹⁷¹ Zdeněk, HÁJEK, Výlet pražského „sokola“ na Karlštejn v r. 1863 a Henryka Pustowojtowová, Časopis společnosti přátel starožitností 59, 1951, s. 239-247.

¹⁷² Henryka Pustowojtowowa – aktivní účastnice na polském povstání v lednu 1863.

nadšených“ skupin.

Zřejmě nejpodobnější osud jako Křivoklát sdílel hrad Zvíkov. Původně královský hrad se z původně významné výspy královské moci na jihu změnil po víceméně ještě šťastných letech za Rožmberků a Švamberků na pomalu upadající, správní místo. Při rozhodování, který hrad si sekundogenitura Schwarzenbergů zvolí za své sídlo, padla volba na Orlík¹⁷³, a tak chátrání Zvíkova pokračovalo. O jeho procesu je možné si udělat představu podle zápisků Bernharda Gruebera, který hrad navštívil v roce 1845. Tehdy byly prý arkády lemující boky vnitřního jádra královského paláce značně zachovalé. O 29 let později již však musí ve svých dějinách českého středověkého umění konstatovat, že klenby ochozu spadly a strhly s sebou také pilíře v prvním poschodí arkád.¹⁷⁴ V roce 1879 se kníže Karel Schwarzenberg III. rozhodl, že dá královský palác hradu obnovit.¹⁷⁵ Došlo k renovaci arkád v nádvoří jádra hradu, s tím, že byly použity staré kamenné dílce. Jakkoliv byla tato stavba nákladná, Schwarzenbergové se tímto činem prokázali jako kulturní rod, která ctí národní památky. Snad jedině, co je jim možno ohledně Zvíkova vytknout je převezení cenného stropu na Orlík. Avšak podobné soustředění starých kusů na jedno místo nebylo tehdy žádnou vzácností.

Spíše na přelomu století byl výrazně přestavěn hrad Kokořín.¹⁷⁶ Hrad dominující severočeské krajině sloužil ještě před opravou jako cíl výprav i jednotlivých poutníků.¹⁷⁷ V roce 1894 jej zakoupil podnikatel Václav Špaček. Jeho syn Václav Špaček, si podobně jako Urban na Křivoklát, přizval na radu odborníky Augusta Sedláčka a Zikmunda Wintera, Čenka Zírta a Zdeňka Wirtha.¹⁷⁸ Tím však podobnost s Křivoklátem končí. Účel přestavby Kokořínu bylo vybudovat hrobku pro čerstvě povýšenou podnikatelskou rodinu Špačků.

O jistý pokus o porovnání hradu Křivoklátu s ostatními, se pokusil ve své stati Prof. Ing. Dr. Alois Nechleba. Součástí jeho *Volných kapitol o Křivoklátu (úvahy, osobní náhledy a vzpomínky)* je velmi zajímavý postřeh – je porovnání

---

¹⁷³ Více Zdeněk, BEZECNÝ, Schwarzenbergové a jejich Orlík v 19. století, Jihočeský sborník historický 68, 1999, s. 129-146.

¹⁷⁴ Podle Jiří, KUTHAN, Aristokratická sídla, s. 145.

¹⁷⁵ TAMTÉŽ, s. 145.

¹⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 147.

¹⁷⁷ Mezi nejvýznamnější patří zcela bez výhrad Karel Hynek Mácha a Antonín Mánes, který jej dokonce vložil na společný obraz s hradem Křivoklátem – Křivoklát a Kokořín v bouři namalovaný v roce 1834.

¹⁷⁸ Převzato z Jiří, KUTHAN, Aristokratická sídla, s. 150.

Křivoklátu s hradem Wartburgem u Eisenachu. Jeho myšlenka se netýkala symbolického a „národního“ významu hradu, ale spíše architektonických prvků, které se shodují. Především příjezdová cesta ke hradu a také věž nad branou. Věž Huderka Nechlebovi připomínala svým tvarem normanské hrady v Anglii a v Normandii. Wartburg nevznikl jako královský hrad, ale byl založen roku 1067 Ludwigem der Springerem, durynským hrabětem. V letech 1211 – 1227 zde pobývala později svatořečená Tereza z Thüringen, 1521 – 22 se na hradě skrýval jako „mladý šlechtic Jörg“ reformátor Martin Luther a přeložil Nový zákon do němčiny, několik týdnů na hradě přebývala také ikona německého romantismu, Johann Wolfgang von Goethe. V roce 1817 proběhly na Wartburgu bouřlivé slavnosti, které přitáhly k hradu velkou pozornost. Přestavba hradu trvala poměrně dlouho – 1838-1890 a stala se životním dílem profesora architektury, Huga von Ritgena.

Hrady: Křivoklát – Zvíkov – Wartburg svou historií a výskytem všeobecně uznávaných „celebrit“ přitahovaly pozornost nových generací a špatný architektonický stav musel být na základě znalosti středověké architektury rekonstruován. Obnova hradu měla obnovit původní středověký vzhled, s případnými odchylkami, které by patřily do „lokální“ gotiky.

3. Křivoklát a jeho architekti v 19. století

Pro bližší porozumění stavebního stavu hradu je nutné se seznámit s dějinami od samotných počátků. Proto bych rád nejprve stručně shrnul dosud publikovaná fakta o počátcích a stavebním vývoji hradu Křivoklátu. V historii hradu Křivoklátu hrají velmi důležitou roli ničivé požáry a změny držitelů. V literatuře k dějinám hradu, jež je vcelku četná, byly zatím použity dva přístupy. Jedním z nich je spíše popis významných událostí, které se na hradě staly. V podstatě se jedná o popis střídání majitelů a jejich životy spojené s Křivoklátem. Takto popisují dějiny takřka všichni, kteří zatím publikovali. Druhý přístup, víceméně dost vzácný, je zaměřený na stavební dějiny hradu, tedy pozitivní a negativní architektonické změny.¹⁷⁹

K dějinami stavební kanceláře napsali velmi pěknou stať manželé Štěpánkovi do úvodu k rejstříku oddělení Stavební úřad.¹⁸⁰

3.1.1. Stavební dějiny hradu do osudového požáru

Strategicky položená ostrožna ve tvaru trojúhelníku nad Rakovnickým potokem, který se nedaleko vlévá do Berounky, se přímo nabízela k přehrazení na jedné straně a výstavbě opevněného sídla. Bohužel přesná fakta o počátcích hradu nejsou jistá. Místo a dějiny předchůdce dnešního hradu není přesně zachováno. První písemné zmínky o hradě jsou v Kosmově kronice, kdy se v roce 1110 píše o přestavbách starého hradu Křivoklát. Od této doby až do roku 1240 je pro hrad používán český název – Křivoklát. Později je hrad nazýván německy *Burglin* nebo *Burgleis* – z čehož vzniklo pozdější německé jméno Křivoklátu – *Pürglitz*. Až do vlády Vladislava Jagellonského se také vyskytuje v pramenech podoba jména

---

¹⁷⁹ Zabýval se jimi Jan Benjamin Urban ve svých poznámkách, první publikovanou výraznou prací je jistě Cechnerův soupis památek – Antonín, CECHNER, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Rakovnickém, Praha 1911., dále ve své studii František, KUBEC, Několik poznámek k stavebnímu vývoji hradu Křivoklátu, Monumentorum tutela 4, 1970, s. 241-318.

¹⁸⁰ Josef, ŠTĚPÁNEK-Marie, ŠTĚPÁNKOVÁ, Velkostatek Křivoklát - stavebnictví 1663-1929. Tematický rejstřík, 1976, s. 1-5.

Hrádek Křivoklát a latinsky též *Castellum*. Dále byla okolo poloviny 13. století používána jména popisující objekt jako *castellum vetus* a *castellum novum*. Z toho usuzujeme, že v blízkosti, nebo přímo na místě dnešního hradu bylo nějaké starší osídlení.¹⁸¹ Nicméně hrad je od osmdesátých let archeologicky prozkoumáván a jeho dějinami ve středověku se zabývá především Tomáš Durdík. Zastáncem názoru, že dnešní hrad byl vystavěn na „zelené louce“, je například Tomáš Durdík.¹⁸² Vychází především ze své archeologické činnosti na hradě, kdy v souvislosti s opravami hradu proběhla v roce 1972 geologická sondáž, která našla základy z doby laténské a na ně přímo navazující stavby ze 13. století.¹⁸³ Navazující archeologický průzkum prováděný na hradě v letech 1972-74 dále potvrzuje teorii, že „dnešní“ hrad stojí na místě staršího *pravěkého* osídlení avšak neprokázal navazující článek mezi pravěkým osídlením a hrádkem ze třináctého století. Nicméně archeologický výzkum pokračuje.

Dobroslava Menclová předpokládala dvě stavební fáze gotické výstavby¹⁸⁴, T. Durdík dle svého archeologického působení na hradě rozeznává tři stavební fáze v gotice.¹⁸⁵

V první stavební fázi v rané gotice byla postavena obytná věž a obvodová fortifikace ve tvaru trojúhelníka, rozdělená na horní a dolní část. K horní části hradu patřil k věži také obdélníkový palác. Věž a palác již mohly nést funkci opěrného bodu královské moci. Druhou stavební fázi je možno charakterizovat jako zahušťování vnitřní zástavby hradu. V příčném paláci byl doveden průjezd z prvního nádvoří do paláce se sediliemi. Prostor spodní části hradu byl rozdělen na tři nádvoří.¹⁸⁶ Třetí fáze je již v podstatě dokončením hradu, především paláce.

---

¹⁸¹ Nalezením místa, kde stával *castellum vetus* se věnovalo již poměrně dost historiků – například Kočka, Profous, Sedláček, Menclová, Emler a Jireček. V podstatě se vyčleňují dva různé názory. Starší teorii zastávala například Dobromila Menclová, která předpokládala, že „dnešní“ hrad navázal na starší, valem obklopené osídlení. Z na tehdejší dobu neobvyklého trojúhelníkového tvaru paláce usoudila, že na tomto místě již byly valy a nové kamenné stavby byly mezi ně začleněny. Teorii více popisuje ve svém příspěvku do společné publikace s Alžbětou Birbaumovou – Křivoklát, 1960, s. 11-12.

¹⁸² Již před ním se touto myšlenkou zabýval např. V. Kočka a Alois Nechleba.

¹⁸³ Viz blíže v Durdíkově studii Tomáš, DURDÍK, Archeologie k počátkům a podobě přemyslovského Křivoklátu. Výsledky první etapy výzkumu (1973-75). Archeologické rozhledy 30, Praha 1978, s. 357-320.

¹⁸⁴ Pravděpodobně rozvedla myšlenku kterou se zabýval již Rudolf, ROUČEK, Křivoklát, Praha 1941.

¹⁸⁵ Podle Tomáš, DURDÍK, Archeologie, s. 304-318.

¹⁸⁶ Toto členění dolního nádvoří, jež bylo nejspíše obydlím purkrabího, zaniklo nejspíše následkem požáru, když Vilém Zajíc z Valdeka dobyl roku 1307 hrad. TAMTÉŽ, s. 318.

Při severní hradbě bylo vystaveno nové křídlo obsahující dvě místnosti. Pod jižním křídlem bylo přízemí rozděleno do pěti místností a zaklenuto. V prvním patře starého paláce vznikl velký sál prosvětlený od západu osmi okny. Do východní části v prvním patře jižního křídla paláce byla umístěna hradní kaple. Stavební práce pokračují až do jejího vysvěcení v roce 1287. Není však vyloučeno, že v tomto roce již byly hlavní práce dokončeny a dodělávala se jen kaple. Negativní změny doznal hrad při dobytí roku 1307 Vilémem Zajícem z Valdeka, který hrad architektonicky nijak nerozšiřoval, pouze zajistil nutné opravy pro zajištění vůči vojenskému vpádu.

Významnější stavební výstavby byly prováděny až za panování krále Václava IV. Došlo například ke zvětšení plochy hradu a posunutí komunikace v rámci hradu – byla vystavěna prochoditá čtverhranná věž fungující jako nový vstup do hradu. Původně se vcházelo brankou na jihozápadní straně dolního nádvoří. S novým způsobem vstupu do hradu také souvisí odstranění vrstvy zeminy z horní části prvního nádvoří a odstranění členění z ranné gotiky (domu purkrabího zničeného v roce 1307). Nový poměrně výstavný dům purkrabího vévodil svou mohutností na místě staršího objektu při západní zdi dolnímu (prvnímu) nádvoří.

V prvním patře této budovy byl menší sál, na jehož velkých oknech a pěkném portále je možno rozeznat podpis královské stavební huti. Další velkou stavbou byl Manský dům na severozápadním výběžku hradu. Byl to v podstatě dvoupatrový palác zakončený čtyřhrannou obytnou věží. Tudy vedla druhá přístupová cesta ústící přes ohrazené nádvoříčko se studnou až na velké dolní nádvoří.

Z horního hradu bylo nově opraveno severní křídlo dnes zvané Královnino. Střední místnost jeho přízemí byla rozdělena příčkami a střední takto vzniklá prostora byla vybavena sediliemi a malým krbem, nejspíše sloužícím k přihřívání donášených pokrmů.¹⁸⁷ Celý obvod hradu obklopil parkán, který se dodnes téměř celý dochoval. Na parkánovou zeď byly přemístěny hradní záchody, k nimž bylo možno se dostat přes mostky. Zvýšená spotřeba vody si vyžádala výstavbu obdivuhodného vodovodu sestávajícího z keramických trubek.¹⁸⁸

Po Václavově smrti skončilo šťastné stavební období. Během husitských

---

¹⁸⁷ Tomáš, DURDÍK, Přestavba Křivoklátska za Václava IV., Časopis společnosti přátel starožitností 104, 1996, č. 4, s. 245.

¹⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 246.

válek zažil hrad několik obléhání a dobití – soupeřením katolického pána Aleše Holického ze Šternberka a husitských Absolona Bělbožka z Chříče a dalších.

Odpoledne 18. března 1422 vyhořel hrad od konírny. Po této tragické události začal být purkrabský dům používán jako sýpka. Tento požár zničil také výstavný něco málo přes dvacet let starý manský dům.¹⁸⁹ Shořela však také dřevěná podsebití na věžích a na obvodu hradu, čímž schopnost obrany značně utrpěla. Za tohoto bouřlivého kvasu dějin byl Křivoklát spíše nouzově opravován. Lepšího zacházení se hrad dočkal za panování Jiřího z Poděbrad a posléze především pro hrad „osvíceného“ Vladislava Jagellonského. Za Jiřího z Poděbrad byl zkrácen jihozápadní výběžek z hradeb a při severní hradbě dolního nádvoří bylo vystaveno nové purkrabství.

Vladislavská přestavba probíhala od konce sedmdesátých let 15. století. Zpočátku je vedl architekt Hanuš Špiss. Velký sál byl vyzdoben novou bohatě zdobenou klenbou, na dolní nádvoří čněl nový arkýř s bustami krále Vladislava a jeho syna Ludvíka. Hanušova ruka se podepsala nejen na dodnes zachovalé výzdobě kaple, ale i na nové manské lodžii při vstupu do průjezdu. Severníkrálovnino křídlo bylo až na přízemí vybudováno v Sasku školeným mistrem. V horním hradě došlo ke stržení arkád a všechna palácová křídla získala krásné hrázděné nebo roubené polopatro s množstvím arkýřových víček. Dolní nádvoří dostalo v podstatě dnešní rozlohu. Byla stržena zeď ohrazující studniční dvorek. Staré, na sýpku přeměněné purkrabství, nahradilo nový hejtmanský dům při jižní hradbě dolního nádvoří. Ten tvořily dvě části. Prostor mezi ním a hejtmanským domem vyplňovaly budovy pivovaru. Starou nárožní věž nahradila nová čtverhranná věž zvaná Huderka. Prostor mezi palácem a Huderkou podél severní hradby vyplnila řada manských domků. Vnější parkánové opevnění bylo mistrovsky doplněno dělovými baštami. Nicméně hrad dosáhl svého architektonického zenitu. Množství věžiček zdobilo hrad, nejlépe k porovnání je podoba hradu znázorněna dobovými obrazy, již v literatuře publikovanými.¹⁹⁰ Světlym místem se stal pobyt Ferdinanda Tyrolského a jeho ženy Filipíny

---

¹⁸⁹ Podrobná studie a popis Bollverku a manského domu se nachází v Tomáš, DURDÍK, Výzkum manského domu na Křivoklátě (Předběžné sdělení), *Archaeologia historica* 13/88, s. 285-298.; TÝŽ, Manský dům na Křivoklátě – „malé Pompeje“. *Starožitnosti a užité umění* 4/95, s. 8-9. A celý cyklus příspěvků v roce 1995 do *Starožitností a užitého umění*.

¹⁹⁰ Vyobrazení hradu je publikováno například v Jiří, KAŠE-Jan Jakub, *OUTRATA-Zdeněk, HELFERT, Křivoklát*, s. 38-39.

Welserové. Ferdinand nechal pro Filipínu upravit zlatou věž na gloriét. Další panovníci na českém trůnu pak již hrad nijak nezvelebovali. Křivoklát byl neustále zastavován a používán jako vězení.

Požár 2. února 1597 postihl okolí prochodité věže a jen urychlil zkázu hradu.¹⁹¹ Shořel krov věžní brány a kancelář zabírající první patro pivovarské budovy.¹⁹² Poškození bylo provizorně opraveno a život šel dál až k dalšímu válečnému období – třicetileté válce. Hned z počátku byl Křivoklát jednou neúspěšně dobýván panem Kavkou z Říčan, ale odolal. Roku 1631 přepadli, dobyli a vyplenili hrad Sasové. Od dalších neštěstí hrad uchránila jeho celkem dobře skrytá poloha v lesích. Hrad byl již poměrně dost zchátralý a tak byl sestaven roku 1638 plán obnovy.

Až 3. června 1643 postihl hrad opět silný požár (podle Cechnera to byla vina Pinkase, pacholka lesmistra Konráda z Elsnic). Při něm shořely střechy všech tří křídel paláce horního hradu, střecha velké obytné věže. Dále shořela střecha prochodité věže a věžičky při jižní straně parkánu. Celkem tedy 38 pokojů.¹⁹³ Naštěstí oheň nepoškodil sál, kapli a střechy domů dolního nádvoří. Také byla poškozena bašta Na Liškách. Rozdíl podoby hradu před a po osudovém požáru je jasně patrný z kreseb udělaných těsně před a po požáru.¹⁹⁴ Ferdinand III. dal obnovit dřevěná podsebití (snesená kolem roku 1780) a na prochoditou věž a věž kaple nechal udělat báňovité stříšky.

Ani 15 let od požáru v roce 1643 nedošlo na hradě k úplné opravě poškozených střech a k odstranění nejzávažnějších škod. Mezi lety 1658 až 1686 došlo k řadě menších a větších udržovacích i obnovovacích prací jak na šindelových a taškových střechách, tak i na pavlačích, chodbách a ochozech, zdvihacím a příjezdovém mostě, hradebním a opěrném zdivu, obytných a provozních prostorách. Opravy šindelových střech nad sýpkou jsou zaznamenány k letům: 1658, 1670 a 1675 (kus střechy, kterou větrná bouře strhla) a pokrytí „sýpky na straně k Budům“ k roku 1677. Mezi lety 1658-1684 též probíhaly pomalu s notnými

---

¹⁹¹ Letopočet požáru se vyskytuje v literatuře ve dvou verzích. V. Kočka, August Sedláček, Dobroslava Menclová a František Kubec považují za správné datum 1597, Antonín Cechner ve svém soupisu používá rok 1592.

¹⁹² František, KUBEC, Několik poznámek, s. 296.

¹⁹³ TAMTÉŽ, s. 297.

¹⁹⁴ Alžběta, BIRNBAUMOVÁ-Dobroslava, MENCLOVÁ, Křivoklát, s. 3, 5.

přestávkami práce na opravě mostu.¹⁹⁵

V 18. století byl sál rozdělen na dvě patra a na 4 pokoje. ve výši klenby sálu byl zřízen sklad plodin. Dále byl zasklen a zastřešen přechod mezi prochoditou věží a rytířským sálem.

3.1.2. Křivoklátský Fénix. Důvod rekonstrukce

Hrad se po požáru v roce 1826 stal skutečně takřka neobyvatelným. Otázka, zda hrad opravit nebo ne, sice vyvstala hned po pohromě. Zatímco se všemi ostatními budovami (ať již se jednalo o zámky, nebo zříceniny hradů) si mohli Fürstenbergové dělat co chtěli, Křivoklát se dostal pod dohled nejen národně probuzené společnosti, ale i počínající péči a profesního zájmu o památky. Proto bylo takřka veřejnou povinností a v zájmu cti zveřejnit úmysl tento „klenot Čechů“ obnovit. U Fürstenbergů také tuto myšlenku podporoval nejen Karel Egon Ebert, ale i „první archeolog“ Jan Erazim Vocel spolu s počátečním sborem Českého musea.

Jednou z prvních oficiálních zpráv o rozhodnutí opravy hradu bylo 10. července 1851, kdy si čtenáři Lumíru mohli číst takovýto příslib: „*hrádek Křivoklát, jeden z našich nejpamátnejších a nejkrásnějších hradů, zamilované sídlo našeho Václava IV. i jiných panovníků českých, bude bez pochyby brzy důkladně opraven. Ačkoliv oheň a vandalismus před třicíti a více lety mnoho zkazily, dá se od takové opravy předce ještě velmi mnoho a skvělého očekávati. Největší zásluha o toto důležité podniknutí patří chvalně známému p. forstmistrovi Gintlovi, jenž vrchnost svou, umění milovaného knížete Karla Egona z Fürstenbergů, majitele Křivoklátu, k tomuto znamenitému předsevzetí naklonil. Některé návrhy k nejdůležitějším opravám Hrádku Křivoklátu učinil již knížecí stavitel p. Jiruš. Podáme snad později v tomto listu myšlenky své o nejlepším způsobu opravení, zvláště nejstarší části Křivoklátského zámku, výsledky to pohledky činěné společně s jedním z našich na slovo vzatých malířů.*“¹⁹⁶ Toto je druhý zdroj, kde je ještě chválen Jan Gintl jako muž, který má zásluhu o obnovu hradu. Dále bylo později zveřejněno v Zapových Památkách historických a archeologických: „*K vyzvání p. Gintla, nadlesního*

¹⁹⁵ František, KUBEC, Několik poznámek, s 303-304.

¹⁹⁶ Z venkova, Lumír. Belletristický týdeník, z 10. 7. 1851, č. 23, s. 550.

v Křivoklátě a hraběte Jindřicha Chotka uzavřeno, učiniti přepis k J. Jasn. knížeti Karlu Egonovi z Fürstenberka, v němž by se potřeba a důležitost přiměřené opravy památného Hrádku Křivoklátu spolu s návrhy, jak by se tato oprava vykonati mohla, vylíčily.“¹⁹⁷

Konzervátor¹⁹⁸ Franz Josef Beneš požádal o možnost prohlédnout hrad a zkontrolovat jeho současný stav. Stručně také v dopise knížecí kanceláři popsal stav hradu při svých předchozích návštěvách Křivoklátu.¹⁹⁹ Podle Urbanových pamětí: „Komise zemská pro udržování stavebních památek s konzervátorem Benešem prohlédnula tento v prvním a druhém patře zcela prázdné - opuštěné a schátralou budovu a shledavši její neudržitelný stav, doporučila velkostatku Kř. aby celá budova byla sbourána, dříve ale aby veškeré části staré gotické práce kamenické na oknách a dveřích se řádně znalce zaměřily a zhotovily řádné plány, dle kterých by se budova časem znovu postavila, dále aby se postavilo důkladné stavební lešení kolem budovy, jež by sloužilo jednak při nutném sbourání střechy a chatrného zdiva a zároveň při znovu postavení sbouraného traktu“.²⁰⁰

Zatímco většina opravených nebo nově vystavených budov okamžitě po dostavění začala sloužit jako sídla svým stavitelům, rekonstrukce Křivoklátu se protáhla na velmi dlouhou dobu. Dokončení střechy na velké kulaté věži bylo uzavřeno slavností pro „kruh rodinný“. Zúčastnila se jí nejen celá rodina knížat z Fürstenberga, ale i úředníků a všech osobností zaměstnaných na stavbě. Do věže byla také vložena pamětní listina podepsaná členy rodiny, architektem Mockerem, inženýrem Urbanem, okresním starostou Karlachem, sídelním kanovníkem na král. Vyšehradě, obecním starostou Josefem Ničem, stavitelem Dlouhým a Šnoblem. Přidány byly také různé noviny a peníze. Při této slavnosti proslovil Emil Egon princ z Fürstenbergů, že: „ukládá ukončení oprav (pokud by jemu, jakožto správci panství, dopřáno nebylo ukončení toho se dočkati) synovci svému Max Egonu knížeti z Fürstenbergů jako dědici panství, kterýž přislíbil, že pamětliv chce býti slov těch,

---

¹⁹⁷ Památky archeologické a místopisné 1854, 1855, č. I, s. 44.

¹⁹⁸ V roce 1850 byla ve Vídni založena první organizace pro ochranu památek v Rakousku, nazvaná Centrální komise pro zachování a výzkum stavitelských památek (*Central direction für Erhaltung und Erforschung der Baudenkmäler*). Úkolem bylo pořizovat soupis památek a vydávat pokyny při jejich obnově. Dále měla působit na veřejnost, aby stavební památky chránila. Při komisy působili tzv. konzervátoři, jmenovaní pro území kraje. Převzato z Jaroslava, STAŇKOVÁ-Radomíra, SEDLÁKOVÁ-Rudolf, POŠVA-Svatopluk, VODĚRA, Architektura, s. 256.

¹⁹⁹ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Ústřední správa, sign. 16-2-4, kt. 834.

²⁰⁰ TAMTĚŽ, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol.

a že jeho hlavním příčiněním bude , by Křivoklát v krátké době skvěl se ve dřívější kráse své“.²⁰¹

Sedláček píše ve svém monumentálním díle o Křivoklátu: „Byv již napolo zříceninou, došel za naší paměti důstojného obnovení, což děkovati spanilomyslnému knížeti Emilovi z Fyrštemberka, který se práce této veliké a vysoce nákladné sám třetí v Čechách podjal. A tak stojí tento starý, krásný a znamenitý hrad důstojně vedlé Zvíkova a Valdeka.“²⁰² Podobně hodnotí stav hradu před a po opravení Zikmund Winter: „podobalo se, že propadne starobylý hrad a slavný hrad podobnému osudu, jako na sta jiných v našem království; než že štědrostí knížete Emila z Fürstenberga zkáze zabráněno a obnovený Křivoklát může se důstojně řaditi k prvnímu klenotu mezi českými hrady, ku Karlštejnu“.²⁰³

Další ocenění vyjádřil Nitsche, který o konečné obnově hradu napsal již v roce 1895: „Restaurací tohoto hradu byl zasazen opět jeden vypadlý drahokam do památné koruny našeho království: neboť zaleskne se zase hrad v novém rouše, aby hlásal o slávě bývalé tohoto sídla královského“.²⁰⁴

Pokud se týče financí, veškeré náklady materiálu a prací byly plně hrazeny knížecím rodem Fürstenbergů. jak prohlásil ve svém proslovu Mikuláš Karlach: „účelnou a slohovou renovaci druhdy královského hradu Křivoklátu, v němž se poznenáhlu upravují jednotlivé objekty hradní proslulými odborníky bez jakéhokoliv příspěvku státního neb zemského pouze soukromým nákladem knížecím.“²⁰⁵ Nejspíše došlo k využití financí za prodané železné hutě. V Novojáchymovských pecích, které stejně jako další fürstenbergské hutě ještě v polovině 19. století získávaly ocenění na průmyslových výstavách, byla v roce 1876 zcela zastavena výroba železa a zavládlo v nich „mrtvé ticho“.²⁰⁶

---

²⁰¹ Jan, ŠLECHTA, Křivoklát, Praha 1885, s. 20.

²⁰² August, SEDLÁČEK, Hrady, s. 1.

²⁰³ Zikmund, WINTER a kol., Čechy. Společnou práci spisovatelův a umělců českých vede Alois Jirásek. Díl XI. Rakovnicko, Slánsko a Středočeské Meziříčí, Praha 1903, s. 9.

²⁰⁴ Karel J., NITSCHKE, Popis a dějiny obce a hradu Křivoklátu, 1895, s. 12.

²⁰⁵ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 375, fol. 206.

²⁰⁶ TAMTÉŽ.

3.2. Výjimečné osobnosti a díla architektů

Je otázkou, na kolik nese zásluhu zadavatel práce, projektant, nebo samotný pokladač kamenů. Málokterý hrad měl tolik štěstí, aby se na jeho formování podíleli tak proslavení, důmyslní a zkušení inženýři a stavební mistři. Je možné je rozdělit na stálé zaměstnance a na architekty „na volné noze“. Tito naposledy jmenovaní nasměřovali svou pozornost na významné části hradu, které bylo třeba zrekonstruovat, případně na problém, jehož řešení by bylo vyhovující odborné i laické veřejnosti, která pozorovala podobu hradu. Mezi slavná jména se řadí například Bernhard Grueber, jeden z nejuznávanějších znalců gotického umění, dále dva pozdější tvůrci svatovítského dómu v Praze Josef Mocker, žák Friedricha von Schmidta, a Kamil Hilbert. Ani Hilbertův předchůdce - Humbert Walcher von Moltheim nebyl rozhodně žádným nováčkem.

Avšak není možné nezpomenout méně známé muže v pozadí – poddané a později zaměstnance knížecí stavební kanceláře – Johanna Christiana Wytteka, Antonína Jiruše a Jana Benjamina Urbana. Byli nedílnou součástí fürstenberského úředního aparátu, který dopracovával a držel dohled nad jednotlivými pracemi a zodpovídal za náklady. I jimi signované plány, které jsou součástí fondu Velkostatek Křivoklát nezůstávají svou úrovní daleko za plány mistrů.²⁰⁷ Jako první publikoval částečně jejich podobu kolektiv autorů Jiří Kaše - Jan Jakub Outrata - Zdeněk Helfert²⁰⁸ a později Tomáš Durdík ve své studii o Mockerově působení na Křivoklátě.²⁰⁹

Svým způsobem je také možné nejen přirovnat Jana B. Urbana k Damasu Deworezkému, ale i Josefa Mockera k Franzi Beerovi.²¹⁰ Pokud Jindřich Vybíral píše ve svém Století: „..., *byl Deworezky v celých českých zemích asi posledním výrazným reprezentantem stavu vrchnostenských stavitelů, jejichž profese vyžadovala stavbu nejen navrhnout, ale také provést*“.²¹¹ Urban patřil do tohoto „stavu“ vrchnostenských stavitelů. Deworezky svůj úřad zastával do května 1891,

---

²⁰⁷ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. SÚ, sign. I d, fol. 1-281.

²⁰⁸ Jiří, KAŠE-Jan Jakub, OTRATA-Zdeněk, HELFERT, Křivoklát, s. 12, 45-48, 50-53, 55.

²⁰⁹ Tomáš, DURDÍK, Působení Josefa Mockera na Křivoklátě, Zprávy památkové péče 61, 2001, č. 2, s. 35-42.

²¹⁰ K dílu Beera – více v kapitole 2.2.1. Romantismus a historismus.

²¹¹ Jindřich, VYBÍRAL, Století, s. 84.

ale fürstenberský Urban působil až do roku 1913.²¹²

Stejně jako u Schwarzenbergů došlo k tomu, že na celkový projekt „citlivých“ částí hradu byl na určitou dobu najat „profesionál“ a vše co nevyžadovalo přímo jeho osobnost, bylo řízeno stálým zaměstnancem. Jan Adolf ze Schwarzenberga se po svém návratu z Anglie rozhodl a sepsal smlouvu s architektem a budoucím autorem plánů Franzem Beerem, vyhledávaným architektem nejbohatší rakouské šlechty. Podle smlouvy Beer převzal odpovědnost za průběh stavby „*ve všech směrech a na každý způsob práce a jednání*“. Beer se na příklad také zavázal, že po celou dobu stavební kampaně, tedy od počátku roku až do podzimu, bude osobně přítomen na Hluboké.²¹³ Nejméně jednou do roka, většinou na podzim, se konala stavební konference, na které byla stanovena výše finančních prostředků pro příští rok. Architekt pak během zimních měsíců vypracovával plány a předložil je knížeti ke schválení. V závěru roku bylo plnění plánů a rozpočtu podrobena kontrole a případné nedostatky v projektu, které způsobily komplikace stavby nebo navýšily výdaje byly přičteny na vrub architektovi. Ve smlouvě byl také bod, podle kterého měl Beer obstarávat stavební materiál jen na hlubockém, nebo sousedních schwarzenberských panstvích a veškeré objednávky speciálních prací z Vídně, či odjinud, předkládat ke schválení knížeti. Knížeti tento kontrakt umožnil „redukovat dosavadní početný a nákladný personál stavebního dozoru. Instrukce pro fürstenberské stavební ředitele nejsou příliš odlišné od přísných schwarzenberských.“²¹⁴ jak uvádí Urban ve svém deníku: „*Veškeré tyto adaptace prováděl pisatel za pomoci domácích řemeslníků; potřebné stavivo dovezeno dvorskými povozy za ceny předem umluvené.*“²¹⁵

Některé plány jsou také signovány pomocnými staviteli u Fürstenbergů, jako byli například Pelikan (působící zároveň s Wyttekem), Antonín Muttich, stavební adjunkt Antonín Persein (kolem roku 1882) a od 2. 7. 1897 Antonín Navarra. Ale tyto architekti působili spíše jako pomocné síly v rámci stavební kanceláře a více se neprosadili.

---

²¹² Jindřich, VYBÍRAL, Damasus Deworezky. Předběžný portrét, in: Marie, MŽYKOVÁ, Kamenná kniha., s. 106.

²¹³ TÝŽ, Století, s. 35.

²¹⁴ Viz SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, Ústřední správa, inv. č. 379, kart. 267.

²¹⁵ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 280.

3.2.1. Osudový požár - Wyttek²¹⁶ a bratři Jirušové

Johann Christian Wyttek

Až do začátku devatenáctého století byly stavební projekty a dohled nad pracemi řízeny různými staviteli. Velké množství povinností bylo třeba uspořádat a tak v roce 1804 byla sepsána instrukce, která vymezovala povinnosti tehdejšího stavebního a lesního inženýra křivoklátského panství Jana Bohutínského.²¹⁷ Roku 1817 byl jmenován Bohutínský lesmistrem, a protože jeho funkce přesahovala možnosti jedné osoby, o dva roky později (1819) byl krušovický stavitel Josef Müller²¹⁸ pověřen vedením stavební agendy pod dohledem Jana Bohutínského. Později shledán Müller lehkomyšlným a nedbalým a proto byl dne 19. dubna 1827 jmenován stavitelem pražský architekt Johann Christian. Wyttek²¹⁹, který již dříve dostával zakázky na panství (např. v roce 1825 prováděl opravu lánského zámku).

Pro Fürstenbergu kolem roku 1820 navrhoval zásadní přestavbu zámku v Lánech a v roce 1828 provedl změnu střechy nad byty důchodního a duchovních na zámku v Nižboru. V roce 1829 vytvořil plány na dostavbu 2. patra nižborského zámku, jež tehdy nebyly realizovány. Znovu se k návrhu na přestavbu nižborského sídla vrátil v r. 1835, kdy rýsoval také nerealizované plány na velkou modernizaci, jež se měla dotknout i zámeckého kostela.

Když dne 18. srpna 1826 vypukl poslední požár, jeho ničivost a dopad na již předtím dost narušený stav hradu byl velmi drtivý. Zkáza hradu měla svůj obraz i v novinách a veřejnost již hrad považovala za ztracený.²²⁰ Požár zničil střechy jižního křídla na prvním nádvoří a opět celý horní hrad kromě sálu a kaple. V podstatě vše, co zůstalo ušetřeno předchozímu požáru padlo za oběť nyní. Oheň se dokonce rozšířil i na okolní les a poničil dva dvory z obce Budy. Pouze severozápadní část hradu – okolí Huderky – zůstalo zachováno.

---

²¹⁶ Ke jménu architekta Wytecka se vyskytuje více podob jeho jména. Wytteck, Witek, Wittek, Wítek. Podle Pavel, VLČEK a kol., Encyklopedie, s. 721.

²¹⁷ Josef, ŠTĚPÁNEK-Marie, ŠTĚPÁNKOVÁ, Velkostatek Křivoklát-stavebnictví 1663-1929. Tematický rejstřík, 1976, s. 1. Součástí úvodu k rejstříku je také soupis povinností.

²¹⁸ Josef Müller byl přijat do služby v roce 1812 a působil jako zednický mistr v Krušovicích a byl pověřen dohledem nad pracemi na velkostatku. Převzato z: Jan, KÖNIG-Josef, ŠTĚPÁNEK, Křivoklát. Stavební úřad II.-23, Křivoklát 1956, s. 2.

²¹⁹ Müller zůstal Wyttekovi přidělen jako stavitel technik až do r. 1845, kdy byl pensionován a zemřel pak dne 2. října 1852. TAMTÉŽ.

²²⁰ V Pražských novinách vyšla v němčině zpráva popisující důvod a průběh požáru. Prager Zeitungblatt ze dne 21. září 1826. Český překlad je v textové příloze této práce.

Hned po osudovém požáru stavební inženýr Wyttek vypracoval plán obnovy a i když nebylo zrovna mnoho financí, byly provedeny nejnnutnější opravy. Bohužel právě kvůli nedostatku financí byly opravy velmi nekvalitní a silně provizorní. Velký plán obnovy hradu datovaný 16. 3. 1827 naštěstí nesloužil jako finální obraz podoby hradu.²²¹ Nerespektování původní podoby hradu a zcela nové prvky by jistě přinesly daleko více kritiky, než pozdější Mockerovy invence. Mezi nejpatrnější změny patří například zakončení kulaté věže, které je korunováno cimbuřím a ne střechou. Na jižní straně paláce nejsou arkýře. Nejspíše k tomuto plánu vedla předtucha nedostatku financí, které byly použity na jiných stavbách.

Dne 1. dubna 1835 se konala o věcech stavebních, zejména pak o stavebním řádu na panství konference šéfů režíí.²²² Na této poradě byly probrány všechny nedostatky stavební správy a předloženy návrhy na jejich odstranění. Tak bylo konstatováno, že dosavadní složení stavební správy nevyhovuje a bylo navrženo: „zříditi kancelář stavebního ředitelství, dosavadního stavebního ředitele Wytka dáti do penze, nebo mu dáti odstupné a ze služeb propustit a stanovit nového stavebního ředitele a přidělit mu I adjunkta a praktikanta“.²²³ Dále bylo doporučeno provádět stavební opravy a nové stavby ve vlastní režii. Současně byl podán návrh nové služební instrukce pro stavební správu.

V důsledku toho byl Wyttek r. 1836 pro zanedbávání vrchnostenského stavebnictví ze služeb propuštěn. Poněvadž byl ve službách teprve 10 let, obdržel jednorázové odstupné ve výši jednorozního platu. Zároveň s Wyttekem byl přeřazen také architekt Grübl.²²⁴ Přímo na Křivoklátě po jeho odchodu zůstala spíše díla negativně hodnocená, protože opravy byly prováděny narychlo a s nedostatečnou finanční podporou.²²⁵

---

²²¹ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. SÚ, sign. I d, fol. 1.

²²² Poradě předsedal inspektor František Nittinger, účastnili se také vrchní Rozsmisl, vrchní lesmistr Bohutínský, vrchní účetní Schwippel, hospodářský ředitel Hasenörl, hutní ředitel Mayer, vrchní lesní Gintl a zapisovatel aktuár Roubal. Tedy fürstenbergská „úřednická elita“, která řídila chod panství. Zprávy o konferenci a personálních změnách se nacházejí v SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, ÚS, inv. č. 379, kart. 267.

²²³ Jan, KÖNIG-Josef, ŠTĚPÁNEK, Křivoklát. Stavební úřad II.-23, s.3.

²²⁴ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, Ústřední správa, inv. č. 379, kart. 267.

²²⁵ Později si na tyto „zbrklé“ opravy postěžoval Jan Benjamin Urban ve svém stavebním deníku.

Bratři Jirušové

Z poměrně rozšířené rodiny se architektuře věnovali dva – Antonín a Karel. Po dosazení Wytteka do stavební funkce, byl dosavadní lesní adjunkt Antonín Jiruš poslán na stavební akademii do Mnichova. O jeho pilné činnosti vypovídají dochované plány, které vyhotovil během svých studií.²²⁶ Jeho studium bylo podporováno knížecí rodinou a on se jim za to cítil po celý život zavázán.

Po jeho návratu byla zřízena kancelář stavebního ředitelství a reskriptem ze 7. srpna 1836 byl jmenován stavebním správcem a přednostou této kanceláře Antonín Jiruš s podmínkou, že do tří až čtyř let vykoná předepsanou stavitelskou zkoušku. Do složení této zkoušky vykonával úřední stavební dozor stavitel Zobel z Prahy. Služební příjmy nového stavebního správce byly stanoveny ročně 500 zlatých hotově, naturalie 8 měřic pšenice, 24 měřic žita, 4 měřice ječmene, 3 měřice ovsa, 100 liber másla, 60 liber soli, 10 sudů piva a 24 sáhů dřeva.²²⁷ Jiruš zpočátku sídlil na zámku v Lánech. Později se přestěhoval do domku blízko zámku Nižboru. U něho byl krátký čas jako asistent zaměstnán i jeho bratr Karel Jiruš a Růžička.²²⁸

Roku 1853 byl Antonín Jiruš jmenován stavebním ředitelem a jeho plat stanoven ročně 700 zl. hotově, deputát v hodnotě 694 zl. 38. kr., paušál na kočího koně a povoz 570 zl. 53 gr., paušál na otop pro kancelář 39 zl. 24 kr., celkem tedy 2004 zl. 55 kr. ročně.²²⁹

Roku 1857 byl udělen Jirušovi titul stavebního inspektora a téhož roku byl zrušen „Komisariát pro stavbu cest“ a jeho agenda byla přenesena na stavebního inspektora. Roku 1858 přesídlil Stavební úřad z Křivokláta do Nižboru. Roku 1863 byl pověřen vedením stavby cest při Stavebním úřadě lesní inženýr František Truxa, který již delší dobu tuto funkci zastával.²³⁰

Jirušova působnost se vztahovala ke všem významnějším stavbám panství a vzhledem k horšímu stavu správních budov byl poměrně dost zaměstnaný.

---

²²⁶ Plány z Mnichova z roku 1835 - venkovské sídlo, poštovní budova, návrh na vilku, dům umělců, domek na vinici, kavárna, poutní kaple, vesnický kostel; z roku 1836: návrh hrobky (průčelí, řez půdorys), pivovar – sušící, varné a vzdušné kanály, budova o třech poschodích, kostel – okna, římsy, knihovna v Mnichově, budova pošty, ústav slepců. Více viz: SOA Praha, VS Křivoklát, odd. SÚ, inv. č. 667, sign. 0 čís. 1-61.

²²⁷ Převzato z nepublikovaného úvodu k rejstříku k části fondu Velkostatek Křivoklát- J. König- J. Štěpánek, Křivoklát. Stavební úřad II.-23, s. 3.

²²⁸ Z nepublikované práce Jaroslav, KLIMEŠ, Renesanční práce 1876-1913, s. 18.

²²⁹ Podle rejstříku k části fondu Velkostatek Křivoklát – Jan, König- Josef, Štěpánek, Křivoklát. Stavební úřad II.-23, s. 4.

²³⁰ Podle TAMTÉŽ.

V letech 1840-42 provedl podle vlastního projektu přestavbu střech a obnovu nižborského zámku. V roce 1829 vytvořil plány na dostavbu 2. patra nižborského zámku, ale nebyly realizovány stejně jako pozdější plány z roku 1835 na velkou modernizaci, jež se měla dotknout Nižboru i zámeckého kostela. Mezi lety 1865-66 byl zámek Leontýn přestavován podle plánů Antonína Jiruše.²³¹

Velkou Jirušovou zásluhou je pečlivé zakreslení původního stavu severního královnina křídla (datované 3. srpna 1876) a dalších částí hradu. Na obrázku je vyšrafovaná a označená „S“ část budovy, která spadla 17. června 1876. Jiruš byl pochválen v časopise Bohemia za restauraci rytířského sálu. Tamtéž je však také povzdechnutí, že kdyby bylo též dokončeno okno sálu do podoby za Vladislava II., slavnost a vzpomínka na Karla Egona II. by byla krásnější.²³²

V dokumentaci stavu hradu pokračoval jeho následník Jan Benjamin Urban. Z jimi zakreslených plánů pokračovali další architekti, kteří se snažili přizpůsobit své projekty původnímu stavu – tedy až na Mockerem vnucené a později například Zdeňkem Wirthem tolik proklínané zcela nové cimbuří v okolí velké věže.

---

²³¹ Podle nepublikovaných vzpomínek Jana Benjamina Urbana – kapitola Voluptuare (SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127)

²³² „...und diese Anordnung wurde durch den hrn. Bauinspector Anton Jirusch auf das Beste durchgeführt. Nur ein Wunsch erübrigt noch, nämlich daß die Fenster des Rittersaals durch die Beseitigung der leichten Bermauerung ihrer obersten Quadrate und Wiederherstellung der steinernen Fensterkreuze wieder in die Form, welche sie unter Wladislaw II. hatten, gebracht wurden; es wäre dieses in der That eine schöne und bleibende Erinnerung an die Karl=Egonfeier!“ Převzato z článku: Die Enthüllungsfeier des Fürstenberg Denkmals zu Pürglitz, Bohemia 33, z 29. 8. 1860, s. 462.

3.2.2. Známé osobnosti formující podobu hradu Křivoklátu (Grueber, Mocker)

Bernhard Grueber

Grueberův postoj k hradům a novogotickým přestavbám vůbec byl velmi profesionální. Před povoláním na Křivoklát měl již za sebou celou řadu prací.²³³

Grueber nebyl u nás uznán kvůli svému německému nacionalismu, který byl v přímém rozporu s převažujícím tehdejší českým nacionalismem. Dílo jakkoliv precizně vyhotovené mohlo dostávat jiný rozměr – „příchuť německví“. Jeho předpoklad, že vše kulturní na území Českého království pochází převzetím z německých oblastí, případně románských. Proto se snad vyskytla ve Slovníku naučném poněkud trpká poznámka: „*Při vší chvalitebné snaze své není však Grueber prost veškeré strannosti v posuzování umění slovanského*“.²³⁴ Tímto se Fürstenbergové nemuseli řídit. Grueber svou orientací na středoevropskou „germánskou“ gotiku vyhovoval představě, která měla být použita i pro Křivoklát. Anglická gotika byla později použita na zámek Leontýn – místo, na které byli sice zváni hosté, ale nemělo reprezentovat knížecí rod Fürstenbergů.

Jakkoliv se celkem vyskytují v literatuře odkazy na jeho plánovací činnost a korespondenci, prokazatelným faktem je pouze existence návrhů na rekonstrukci královnina křídla a podrobné rozkreslení rámců oken. Grueber ve svém literárním díle popsal dějiny Křivoklátu a částečně také interiéry.²³⁵ Byl víceméně stručný. Věnoval se zde především podobě a výzdobě kaple. Jednou z mála informací o Grueberově fyzické přítomnosti nebo činnosti týkající se Křivoklátu byla zpráva v Památkách archeologických a místopisných.²³⁶ Dobový čtenář si tam mohl přečíst: „...*na jaře povolán jest z Prahy pan Bernard Gr., který již provedl tolik nešťastných ale drahých restaurací v království Českém, aby tomu poradil, jak by lze bylo zabrániti úplnému spadnutí té části hradu. Ráno byl z Prahy vyvezen, uhostěn a na*

²³³ Jen na příklad pár významnějších: z let 1850-62 zámek Orlický, novogotický kostel Panny Marie ve Sv. Janu pod Skalou, do roku 1851 Sychrov, z r. 1852 novogotický zámek v Hlušicích, 1853-55 renovace Blatné. Jindřich, VYBÍRAL, Česká architektura na prahu moderní doby. Devatenáct esejů o devatenáctém století, Praha 2002, s. 43.

²³⁴ Slovník naučný III, Praha 1863, s. 507.

²³⁵ Bernhard, GRUEBER, Die Kunst des Mittelalters in Böhmen. Nach den bestehenden Denkmälern geschildert, Wien Bd., IV 1879, s. 70-72.

²³⁶ Památky archeologické a místopisné 1866, 1867, č. VII, s. 289.

večer zas zpět dopraven. Po některém čase poslal svůj návrh obnovy spolu s účtem na 100 zl. Dostal však jen 80 zl za jediný den své komise; kníže Fürstenberk lekl se té drahoty a dále nestalo se nic. Neboštík kníže Karel Egon chtěl věnovati každoročně několik tisíc zlatých z důchodů na důstojné obnovení hradu Křivoklátu, však v krátkce na to umřel a s ním zmizela naděje, že by něco učinilo se pro tuto tak důležitou stavbu historickou.“²³⁷ Což vyznívá poměrně negativně a zřetelně to bylo ovlivněno osobním postojem pisatele.

Bernhard Grueber ve své korespondenci s Karlem Egonem Ebertem uvádí, že je možné opravit hrad v jeho současném stavu, nebo zřídit skutečné sídlo.²³⁸ Podle Grueberova názoru je zapotřebí Křivoklát obnovit ve vladislavském duchu, s komfortem 19. století. Nutno při tom respektovat stará vyobrazení a citlivě odbourat neodpovídající části objektu. Přesto ale podíváme-li se na budoucí Grueberem navrhovanou podobu severního křídla, je na první pohled vidět, že se také příliš nedržel původní podoby.²³⁹ Podle Gruebera se měl nový hlavní portál křídla, oproti původnímu s vyznačeným odpadlým reliéfem rytíře v šenku, podobat obrysu oken ve druhém patře. Celá jižní a západní stěna měla být nově podepřena alespoň pěti pilíři, které měly zřejmě nahradit dva v roce 1878 odstraněné prampouchy dříve toto křídlo spojující s křídlem jižním. Další novinkou bylo zúžení původně tříkřídlého okna v prvním patře na užší dvoukřídlé a zcela nové okno nezvyklého tvaru v druhém patře části křídla, která se zborila 10 let po Grueberově návrhu, v roce 1876. Konkrétní návrhy oken se odlišují jen v maličkosti od původních, a to trochu jinou podobou středního členění rámu.

Na jednom z plánů se vyskytují pozdější Urbanovy poznámky – s velkou pravděpodobností tedy bylo Grueberových návrhů oken použito při pozdějších návrzích.²⁴⁰ V těžkém roce 1866 sice Křivoklátsko navštívil 8. armádní sbor rezervního dělostřelectva, ale kraj nějak významněji neutrpěl.²⁴¹ K realizaci Grueberových plánů nedošlo, protože hlavní pozornost Fürstenbergů v následujících letech byla odvrácena k jiným stavbám. Ve stejném roce (1866) vypracoval plány

---

²³⁷ TAMTÉŽ.

²³⁸ Dobroslav, LÍBAL-A., LIŠKOVÁ-P., MACEK, Hrad Křivoklát. Stavebně památkový průzkum, 1986, s. 65.

²³⁹ Viz SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, inv. č. 247, sign. I. d, fol. 36.

²⁴⁰ Jak je vidět například na plánu TAMTÉŽ, fol 38.

²⁴¹ Jan Benjamin Urban ve svých poznámkách čerpal z farní kroniky. SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 318.

Antonín Jirůš pro úpravy zámečku Leontýn²⁴² a kolem roku 1870 se návrhy vztahují k zámku v Lánech.²⁴³

Josef Mocker

Josef Mocker především proslul svou prací na katedrále Sv. Víta.²⁴⁴ Také jeho druhé nejvýznačnější práci a s ní spojeným následnictvím po Friedrichu von Schmidt na rekonstrukci hradu Karlštejna již byla věnována řada prací.²⁴⁵ Také architektové osobnosti a práci se věnovalo poměrně dost autorů.²⁴⁶ Mockerova díla rozčlenil ve své studii, která mimochodem zcela opomíná jeho práci na Křivoklátě, do několika fází Dobroslav Líbal.²⁴⁷ Základním hlediskem pro něj nebylo datum, kdy byly jednotlivé práce nebo plány vyhotoveny, ale přístup, který Mocker k samotné práci zvolil.²⁴⁸ Křivoklát se podobně jako jeho „mladší bratr“ Karlštejn dočkal změn, jež vyvolaly negativní ohlas. Architektonický stav hradu již byl poměrně dobře zakreslen Mockerovými předchůdci, Dobroslav Líbal by tedy nejspíše zařadil renovační práce Křivokláta do fáze třetí. Jaká byla vlastně Mockerova cesta na Křivoklát?

Mockerovým působením na Křivoklátě se zabýval Tomáš Durdík.²⁴⁹ Mockerovy první plány skutečně, jak píše ve své práci, pocházejí již z roku 1877, ale převážná většina prací je spojena spíše s obdobím 1882-87. Durdík ve své práci popisuje Mockerovu výstavbu věže, restaurování manské loggie, novým cimbuřím

---

²⁴² SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. SÚ, inv. č. 245, sign. I b, fol. 8-18.

²⁴³ TAMTÉŽ, inv. č. 244, sign. I a, fol. 78-100.

²⁴⁴ Taťána, PETRASOVÁ, Josef Mocker 1835-1899. Stavitel; Pavel, ZAHRADNÍK, Na okraj působení Josefa Mockera na svatovítské katedrále (Ke vzájemným vztahům Josefa Mockera a Friedricha von Schmidta), Zprávy památkové péče, ročník 61, 2001, č. 2, s. 24-27.

²⁴⁵ Zdeněk, CHUDÁREK, Josef Mocker a restaurace hradu Karlštejn, Zprávy památkové péče 61, 2001, č. 2, s. 28-34.

²⁴⁶ Z mnoha například Marie, KOSTÍLKOVÁ, Stavitelé chrámu sv. Víta. Stavitelé katedrály prizmatem dokumentů, Umění a řemesla 4, 1999, s. 6; Taťána, PETRASOVÁ, Josef Mocker 1835-1899. Stavitel, s. 5-19.

²⁴⁷ Vyšla jako součást dílu věnovaného Mockerovi - Dobroslav, LÍBAL, Josef Mocker, architekt-restaurátor, Zprávy památkové péče 61, 2001, č. 2, s. 21-23.

²⁴⁸ Členění-hlavní prvky Mockerovy práce podle Líbala je následující: 1. restaurátorská aktivita, 2. respektování historického stavu, doplněného či pozměněného jen málo znatelně a okrajově, 3. aktivita provázená pronikavou transformací restaurované budovy, provázenou mimořádnými architektonicko-kulturními ztrátami - negativistická, 4. vysoce negativní typ, novostavby a konečně poslední 5. rozsáhlá kresebná dokumentace histor. architektury. Dle: LÍBAL, Dobroslav, Josef Mocker, architekt-restaurátor, Zprávy památkové péče 61, 2001, č. 2, s. 21-23.

²⁴⁹ Tomáš, DURDÍK, Působení Josefa Mockera na Křivoklátě, Zprávy památkové péče 61, 2001, č. 2, s. 35-42.

hradu, čtverhrannou věží nedaleko brány a nerealizované projekty restaurace královnina křídla a kaple.

V roce 1882 se konala za přítomnosti Josefa Mockera a prince Emila z Fürstenberga porada o stavebním programu a postupu renovačních prací, které měly být řízeny Janem Benjaminem Urbanem.

Požár dvorního divadla ve Vídni 8. prosince 1881 byla na tehdejší poměry skutečná katastrofa. Došlo k panice a nashromážděním davu u dveří, které se otevíraly směrem do místnosti a tak je nebylo možné otevřít. Ministerstvo kultu a vyučování vydalo rozkaz, aby veškeré veřejné budovy také v Čechách. byly vybaveny dveřmi otevírajícími se navenek a v kostelech zvláště, aby se zřídily nejméně dvojce dveře, jimiž by v době nastalé paniky obecnost bez nebezpečství se mohlo zachránit. Urban ve svém deníku popisuje okolnosti rozhodnutí k opravě kostela sv. Petra.²⁵⁰ Mocker v tomto případě prokázal stavitelský a památkářský cit, když se rozhodl o nezasahování do formy kaple. Zcela od základů vystavěný kostel převzal funkci hradní kaple.

Plány přestavby „čtverhranné věže na hradbách“ publikovali již ve své práci pánové Kaše, Outrata a Helfert²⁵¹ a později také Tomáš Durdík ve své zprávě o působení Mockera na Křivoklátě.²⁵² Proč však k rekonstrukci došlo dřív než k daleko důležitějším částem hradu – například severnímu tzv. královninu křídlu?

Zástupce zatím nezletilého knížete Maxe Egona princ Emil Fürstenberg dával povolení a se zájmem sledoval veškeré hradní práce. Při jedné z návštěv, kterou uskutečnil se svou těhotnou manželkou princeznou Leontinou, se nechal provázet Janem B. Urbanem. Jak vypráví Urban ve svých pamětech: „...*princezna usednuvši na hromádku vyrovnaných cihel (na druhém nádvoří – Pozn. P. K.), uštěpačně prohodila : Dies ist mein Absteig-quartier im Schlosse Pürglitz“ a ježto skutečně nebylo pro vrchnost v celém zámku žádného útulku, byl pověřen pisatel*

---

²⁵⁰ „Tomuto nařízení nebylo ale tak snadno vyhověti v kapli Křivoklátské a po návrhu pisatele povolán na poradu Pražský architekt Josef Mocker, stavitel velechrámu Svatovítského a toho času proslulý znalec slohu gothického Konservator stavitelských památek v Čechách, jemuž se návrh na zřízení takového provisoria nikterak nezamlouval. Po společném šetření místním a ve srozumění s J. J. princem Emilem z F., tehdejším zástupcem nezletilého knížete Maxe Egona z F., jakož i s tehdejším ústředním ředitelem Dr. Jindřichem Ditzem a farářem Janem Katišem přijat byl návrh Mockrův, aby místo zamýšleného neúčelného provisoria na hradě Křivoklátě opětně zřízen byl bývalý farní chrám na Amalíně.“ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 197.

²⁵¹ Jiří, KAŠE-Jan Jakub, OUTRATA-Zdeněk, HELFERT, Křivoklát, Praha 1983, s. 55.

²⁵² Tomáš, DURDÍK Působení Josefa Mockera na Křivoklátě, Zprávy památkové péče 61, 2001, č. 2, s. 38.

*úkolem, aby pro vrchnost vyhlídnul pohodlný pokoj se zvláštním vchodem a podrobný návrh princí předložil. K tomu cíli navrhnul úpravu hradební věžky se zvláštním vchodem z příjezdní cesty před hlavní bránou. Po zásadním schválení návrhu požádán architekt Josef Mocker z Prahy, aby vypracoval renovační projekt této věžky, na základě plánů a skutečném stavu, dle něhož lze napotom veškeré potřebné práce stavební vykonaly“.*²⁵³

Princezna Leontina se tímto vzdáleně podobala kněžně Eleonoře ze Schwarzenbergu, která měla vliv na podobu Hluboké. Zde však Leontina spíše odkazovala na dobu, kdy na Křivoklátě před 547 lety přebývala těhotná žena Karla IV., Blanka z Valois, která zde porodila dceru Markétu.²⁵⁴ Také Filipina Welserová porodila na hradě, ale její jméno nemělo zdaleka takovou váhu. Zřejmě tedy měla působit symbolika královského porodu, který proběhl šťastně a byl významný, s přáním, aby stejně dopadl i porod knížecí.

---

²⁵³ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 383.

²⁵⁴ Podle Sedláčka došlo k této události 24. 5. 1335. August, SEDLÁČEK, Hradý., s. 18. K této události se váže legenda o vybudování „Slaviččí stezky“, kterou zpracoval Karel Egon Ebert. Pro Filipinu Welserovou prý bylo také pochytno okolní ptactvo pro obveselení – pozn. P. K.

3.2.3. Velkolepý opus Jana Benjamina Urbana

„Celý náš život podobá se pouti pozemské. Dorazí-li poutník k vytknutému cíli, pohlížívá zpět na šťastně vykonanou cestu a rozpomíná se na různé příhody a události“²⁵⁵.

Těmito slovy začíná J. B. Urban svůj popis renovace hradu Křivoklátu a stavebních prací na panství Křivoklát. Svě paměti začal psát po opuštění Křivoklátu a přestěhování do Prahy. Urban se dohodl s radou ministerstva osvěty a národního školství – dr. Zdeňkem Wirthem. Od něj dostal souhlas a tak začal sepsovat renovační stavební práce na hradě Křivoklátě. Byl mu přislíben ministerstvem volný přístup k veškerým hradním budovám i nahlédnutí do úředních spisů.

Své vzpomínky a postřehy psal na listy kalendáře a různé další papíry, například z malého bločku. Většina vzpomínek se vztahuje k renovaci hradu a je výtečným pramenem. Nachází se v ní však také několik poznámek vztahujících se k Urbanovým cestám s přáteli, osobním příhodám a k jeho pozdějšímu rodinnému životu. Snad jediné, co by bylo možné Urbanovi vytknout je občasná absence letopočtů, která je nejspíše zapříčiněna tím, že si při psaní poznámek čas nezapsal a při jejich pozdějším dopisování jej již nemohl určit.

Asi nejcennější částí je popis stavu budov k roku 1875. V pamětech je také zaznamenáno kde jednotliví úředníci bydleli. Nicméně součástí je také nejen zpráva o dvou sebevraždách,²⁵⁶ ale i vysvětlení důvodu, proč došlo k vyčištění, prohlédnutí a zakreslení stavebním adjunktem Perseinem hradní studny – spadla do ní v roce 1878 kočka.

Jan Benjamin Urban po dostudování české polytechniky nastoupil na tři roky na praxi, během které vyměřoval budoucí železniční dráhu spojující Protivín a Rakovník. Dne 15. listopadu 1875 nastoupil u Stavebního úřadu v Nižboru nový stavební inženýr Jan Urban. Po úmrtí Antonína Jiruše byl jmenován přednostou kníž. stavební inspekce.²⁵⁷ Když pak 3. července 1878 stavební inspektor Antonín Jiruš zemřel, byl Urban pověřen vedením Stavebního úřadu a v roce 1895 jmenován

²⁵⁵ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 1.

²⁵⁶ Poblíž Paraplíčka se oběsil „z omrzlosti života“ knížecí účetní Maisner a doktor Jiruš, který se zastřelil.

²⁵⁷ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127.

stavebním inspektorem.

Velkou změnou v podstatě na počátku Urbanovy práce bylo stěhování úřadů z Prahy na Křivoklát. *„Z paláce Pražského měla se do Křivoklátu také přesídliti rozsáhlá knížecí knihovna, čítající na tisíce svazků vzácných knih a pro tuto vyhlédnuta velká rytířská síň hradní, tehdáž prázdná a nikterak nepoužívaná“*²⁵⁸ V podstatě neznámým faktem je skutečnost, že do velkého stěhování sídlily na Křivoklátě „státní“ úřady.²⁵⁹ V roce 1875 byly umístěny na Křivoklátě c. k. státní kanceláře berního úřadu, c. k. okresní soud a v traktu přízemním vedle Huderky bylo zřízeno soudní vězení, vedle něhož se nalézal byt soudního vychovatele. Dnem 1. 5. 1881 došlo k přeložení z Prahy na Křivoklát knížecí ústřední ředitelství (které navrhl a řídil Jibřich Ditz) hlavní pokladna a později hospodářský úřad z Krušovic. Urban také prosadil přemístění fürstenbergských sbírek z Krušovic do dokončené Kulaté věže na Křivoklátě, kde bylo zřízeno menší muzeum.²⁶⁰

Jan Urban si ve svých pamětech stěžuje, že již od roku 1875 naléhá na opravu památného hradu, ale teprve přímým stykem s knížetem je jeho tužba povolna splňována. Poté, co do kulaté věže udeřil blesk, rozšířila se trhлина mohutné věže, natolik, že hrozilo sesutí. Příhoda zavdala konečně podnět k urychlení prací.²⁶¹

Jak vypráví Urban ve svém deníku, nejprve chtěl načerpat více znalostí o gotické architektuře a tak se vypravil na studijní cestu: *„abych pak nabyt náležitého názoru a porozumění pro tyto odborné práce slohové požádal jsem prince Emila F. o dovolenou a podnikl jsem r. 1882 studijní cestu společně s odbornými znalci arch. Mockerem a monsignorem Lehnerem, farářem Vinohradským, do Norimberku, kdež jsem prostudoval stavby gotické ze století XV., tedy z doby, do kteréž také spadá přestavba hradu Křivoklátu. Princ E. (Emil – Pozn. P. K.) ale nařídil, aby mi z kníž. pokladny 50 zl bylo vyplaceno jako příspěvek cestovní. Na zpáteční svojí cestě zastavil jsem se také v Plzni ku prohlídce tamních staveb gotických a navštívil ředitele dívčích škol J. Knoblocha, bývalého mého profesora na reálce Kutnohorské a rodáka Rakovnického...“*²⁶² Po svém návratu začal Urban ihned s přesným zaměřením nejstarších částí hradu. Také nakreslil

²⁵⁸ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 287.

²⁵⁹ TAMTÉŽ, fol. 267.

²⁶⁰ . SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127.

²⁶¹ TAMTÉŽ.

²⁶² TAMTÉŽ.

stavební plány zejména pro oblou věž s celým přiléhajícím cimbuřím, dále plán dvoupatrového traktu s hradní kaplí a velkého i malého rytířského sálu.²⁶³ S těmito plány dále pracoval architekt Mocker a stavební práce osobně řídil Urban. Pisatel kroniky bohužel o cestě do Norimberka nechal jen nepatrnou zmínku ve svých pamětech. Bohužel ve svém deníku také nezdůvodnil, proč se rozhodl právě pro Norimberk v Německu. Původně se chtěl Urban vypravit na vlastní náklady. Když později získal příspěvek od knížete, mohl si zvolit i vzdálenější cíle cesty. Nejspíše sdílel Grueberův názor, že Křivoklát má být oděn do hávu německé gotiky – tedy stylu daleko více podobnému původnímu vzhledu z doby přemyslovské.

Další nepatrná poznámka v pamětech naznačuje, že Urban se vypravil také na hrad Wartburg (21. 7. 1884), kde vyhotovil náčrtky a v témž roce se zastavil také na zámku v Marburgu. Tam si údajně namaloval náčrtky „*okrasných závěsů dveřních a klepátka*“ a kostel sv. Alžběty.²⁶⁴ Náčrtky a podrobnější zápisky však také nejsou součástí Stavební kroniky.

Při konferenci v Lánech v roce 1884 upozornil Urban prince Emila z Fürstenberga (poručníka tehdy ještě nezletilého knížete Maxe), že je nezbytné opravy projednat se znalcem požadovaného historického slohu. Na hrad tedy byl povolán prof. August Sedláček, s nímž si Urban prohlédl Týřov, Nižbor a Jivno. Sedláček se pak na hrad ještě několikrát vrátil a poučoval Mockera o každodenním životě na hradě ve středověku a účelu hradních staveb.²⁶⁵

Urban měl dozor nad opravou hodinové věže v roce 1879. Stroj vyčistil zámečnický mistr František Kraus. 1886 vedl Urban rozšíření hřbitova.

O Urbanově restaurační činnosti vypovídá například pokus o záchranu soch před hradní bránou. V roce 1881 je nechal napustit vodním sklem, aby zvýšil jejich trvanlivost.²⁶⁶

Dalším případem, kdy Urban zakročil proti špatnému zacházení s cennými částmi hradu, je spor s knížecím sládkem Josefem Klimešem. Docházelo ke střetu zájmu, protože Urban se snažil prosadit ukončení skladování ledu v hradních sklepech. Argumentoval tím, že při navážce ledu na druhé nádvoří hradu dochází

---

²⁶³ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, inv. č. 247, sign. I. d, fol. 71-92.

²⁶⁴ TAMTÉŽ, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 374.

²⁶⁵ TAMTÉŽ, kart. 127.

²⁶⁶ Jednalo se o sochy umístěné v roce 1733 (sv. Antonín, Vít, Florian, P. Marie, Josef, Jan Nepomucký, Václav) a mezi nimi byl postaven v roce 1822 železný kříž. Pískovcové sochy nebyly valné kvality, pořízení nových za 800 zlatých nedošlo kvůli naléhavějším opravám, naopak později byly odstraněny.

k poškozování úzkých průjezdů. Také se mu nelíbilo podmáčení základů paláce z roztátého ledu. Nakonec byl úspěšný a prosadil „*změnu v používání tohoto sklepa jako lednice, kdež zařízen pouze sklad výčepního a láhvového piva a místo do této lednice led pak se příště ukládal do stohu americkým způsobem na dvoře mezi pivními sklepy a bednárnou mimo hrad.*“²⁶⁷ Ve sklepení nechal opravit klenbu, dlažbu a do sklepa vedoucí dveře ve slohu gotickém okoval mistr Loye.

Křivoklátskou architektonickou unikátní zajímavostí je hradní loggie, která stojí po levé straně průjezdu na druhé nádvoří hradu. Dle Urbanových pamětí byla v roce 1877 notně zchátralá a poničená. Ponocný²⁶⁸ si v ní umístil kamínka, jejichž kouř znečistil nejen strop loggie, ale i přilehlou stěnu paláce.²⁶⁹ Po zaměření došlo pod Urbanovým dohledem ke zbourání loggie a podle Mockerových instrukcí znova vystavěno s použitím původních částí, pokud to dovoloval jejich stav.

Mezi lety 1891-92 se Urban zabýval restaurací furstenbergské hrobky v nižborské zahradě.²⁷⁰ Mramorový pomník nechal opravit u pražské firmy Sandtner.

Později (1893-94) bylo postaveno podle plánu inženýra Urbana na leontýnském zámečku na přízemní starou budovu patro s obývacími pokoji a přístavkem prostorné kuchyně s příslušenstvím. Na „střeše“ byla upravena terasa, nabízející pěkný výhled do údolí a na rozsáhlé lány polí kolem Karlova dvora s ovocným stromořadím a na lesy Krušné hory s vrchem Velizem v pozadí.²⁷¹

Dnem 1. března 1913 byl dán na odpočinek stavební inspektor Jan Benjamin Urban a na jeho místo ustanoven Antonín Navarra. Konec Urbanova života, tedy období po odchodu z jím milovaného Křivokláta do Prahy, je alespoň podle vzpomínek poněkud hořký.²⁷² Jméno Jana B. Urbana je poměrně neznámé,²⁷³ zřejmě proto, že se nezabýval projektováním monumentálních pomníků ani systém ulic velkoměsta.

---

²⁶⁷ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 131.

²⁶⁸ K ponocným na Křivoklátě se vztahuje samostatná kapitola. V ní si Urban postěžoval na nedochvilnost a špatně vykonávanou práci ponocných. TAMTÉŽ, fol. 179-181.

²⁶⁹ Místo rozbitých skleněných tabulek byla v okně prkénka a papír lepenkový. SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 125.

²⁷⁰ SOA Praha, VS Křivoklát, oddělení Ústřední správa, sign. 25-7, inv. č. 1113, kt. 1067.

²⁷¹ Podle nepublikovaných vzpomínek J. B. Urbana – kapitola Voluptuare - SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127

²⁷² TAMTÉŽ.

²⁷³ Například ve výčtu architektů zabývajících se stavem hradu Křivokláta Alžběta Birnbaumová jeho jméno zcela vynechala. Alžběta, BIRNBAUMOVÁ-Dobroslava, MENCLOVÁ, Křivoklát, s. 10.

3.2.4. Architekti „na zlomu století“

Novější dějiny hradu Křivoklátu již patří mimo zadané téma této práce a zasloužily by si podrobnější zpracování. Renovace hradu je již v této době Fürstenbergu považována za dokončenou, i když bylo třeba znovu vystavit severní křídlo hradu. Křivoklát na přelomu století již zdaleka nebyl stejným hradem jako v polovině 19. století.

Humbert Walcher von Moltheim,

V roce 1906 byl německý císař Vilém, důvěrný přítel knížete Maxe Egona z Fürstenberga, pozván hrabětem Wilczekem k prohlídce právě opraveného hradu Kreuzensteinu u Klosterneuburku za Vídní.²⁷⁴ Císaře doprovázel také Fürstenberg s kněžnou Mary. Byl mu při této příležitosti představen architekt Humbert Walcher von Moltheim, kterého kníže pozval na Křivoklát, aby řídil další renovační práce.

Walcher poslal nejprve sochaře itala Francesca. Milaneho a později dalšího itala, zámečníka Celestina Loye.²⁷⁵ Oba vytvořili skvělá mistrovská řemeslnicky dokonalá díla takřka nerozpoznatelné od originálu. V Bílkově vězení byla zřízena provizorní kovárna, která oběma řemeslníkům sloužila jako pracovna.²⁷⁶ Zámečnický mistr Loy zhotovil podle nákresu Walchera například železná dvířka do loggie.²⁷⁷ Sochař Milani vyhotovil: chrlič (opice) pro pavlač v druhém patře druhého nádvoří, sloupovou výzdobu s gotickými hlavicemi po obou stranách průjezdu pod rytířským sálem mezi prvním a druhým nádvořím a veškeré kamenické práce pro nový královský trakt a pro hradní kapli.²⁷⁸

Walcher se v jižním křídle jádra hradu soustředil na obnovu prostoru před kaplí a její jižní vnější stranu s arkýři. Při rekonstrukci arkýřů se přidržel Mockerových návrhů, až na arkýř v kapli. Z jeho prací na hradě je možné poznat vliv secese.

Ke znovuzřízení severního traktu bylo přikročeno již od r. 1911, do r. 1916

---

²⁷⁴ K opravě hradu více v Jiří, KUTHAN, Aristokratická sídla., s. 73, 147,155.

²⁷⁵ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 106

²⁷⁶ Loy tam podle vzorů pracoval na: řetězech, zábradlí, svícnech a kování ke dveřím a oknům. Mezi jeho díla patří kování dveří klenotnice, lednice, schodiště ke vězení Augustovu a Bílkovu, vězení vedle kulaté věže, k chodbě bytu ústředního ředitele. (kaple, oratoř, rytířská síň, věžní archiv).

²⁷⁷ SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127, fol. 127.

²⁷⁸ TAMTÉŽ, kart. 127.

byly postaveny obvodní zdi do výše druhého patra.²⁷⁹ Práce se protáhly až do roku 1916.

Kamil Hilbert

Roku 1921 bylo dáno křivoklátské panství do vnucené správy Československé republiky, zastoupené pozemkovým úřadem.²⁸⁰

Kamil Hilbert, další architekt, který se také podílel na dostavbě chrámu sv. Víta v Praze, vtiskl hradu konečnou podobu.²⁸¹ Pro Křivoklát vypracoval v letech 1922-1925 64 plánů, které se týkají především: severního křídla paláce hradu, hodinové věže, kulaté věže, znaku, malého sálu a kaple.²⁸² Hilbertovou největší zásluhou bylo dostavění severního křídla hradu. Hlavní předlohou pro podobu křídla byly plány namalované Antonínem Jirušem. Posledním Hilbertovým dílem se stal přechod mezi západním a severním křídlem.

---

²⁷⁹ V., KOČKA, Dějiny, s. 108.

²⁸⁰ TAMTÉŽ.

²⁸¹ Pár slov o jeho činnosti na katedrále je například v Taťána, PETRASOVÁ, Josef Mocker 1835-1899. Stavitel, s. 68-70.

²⁸² SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. SÚ, sign. 1 d, fol 166-230.

4. ZÁVĚR

Knížecí rod Fürstenbergů se odlišoval od ostatních rodin v Čechách. Některé romantické prvky je spojovaly s ostatní vysoce urozenou šlechtou, zatímco v jiných se zcela odlišovali.

Podobně jako většina aristokracie se Fürstenbergové snažili podle anglických vzorů modernizovat hospodářství na panství, což se jim alespoň v první polovině devatenáctého století výstavbou železných hutí a stavbou železnice výborně podařilo. Stejně jako ostatní kromě průmyslových staveb také nechali vzniknout kouzelným hájovnám (Maxovna, Emilovna) a přestavovali v rámci dobového myšlení svá sídla. Poněkud chladnější vztahy se dvorem (trvajícím z doby, kdy se v roce 1743 přidal kníže Josef Vilém Fürstenberg k odboji českých stavů proti Habsburkům.) zapříčinily opožděnou možnost přikoupení Králova Dvora (o 45 let) do roku 1860. U Fürstenbergů neoblíba u dvora nevyvolala orientaci pouze na anglickou gotiku. Jednou z mála fürstenbergských staveb postavených podle anglických vzorů je bývalý zámek Obora, zároveň s úpravou přejmenovaný na Leontýn. I když na něj při příležitosti loveckých zábav a kratochvílí Fürstenbergové zvali četné hosty, jeho fasáda ozdobená trofejemi z ulovených jelenů nesloužila jako prostředek vystavené politické standarty. Spíše se jednalo o rozmar pohodlí a architektonického i krajinného vkusu.

Zatímco ostatní vysoká šlechta opravovala nebo dokonce budovala umělé zříceniny, Fürstenbergové zůstali v tomto způsobu vyjádření romantických citů zcela chladní. Přestože se jim naskýtala celá řada možností (zříceniny celkem významných královských hradů: Týřov, Jivno, Jinčov), ponechali ruiny svému osudu. Raději si vyjeli na lovecké chaty - Maxovnu, Emilovnu. Podobně je tomu také v pohledu na tehdy časté zřizování parků. Orličtí Schwarzenbergové odstranili hospodářský dvůr, aby na vzniklém volném místě vybudovali park s rodinnou hrobkou. Fürstenbergové zřejmě podobnou potřebu nepocíťovali. Pěkná pražská fürstenbergská zahrada byla podle návrhu ředitele centrální kanceláře Jindřicha Ditze spolu s bohatě zařízeným palácem v roce 1879 prodána hraběti Kolovratovi za 125.000 zl.²⁸³ Sídlem knížecí rodiny se stal zámek v Lánech, kde již velmi úpravný

---

²⁸³ Bylo tak učiněno v rámci projektu oddlužení panství. prodány byly též železářny ve Staré a Nové Huti, v Nov. Jáchymově, v Král. Dvoře a v Karlově Huti u Berouna české montánní

park byl (založený již okolo roku 1770). Všechna ostatní místa navštěvovaná knížecí rodinou v podstatě vyčnívala uprostřed moře lesů, proto nebylo nutné ještě budovat umělá přírodní „romantická útočiště“. V porovnání s ostatními rodovými hrobkami se velmi netradiční fürstenbergská rodová hrobka nachází na zahradě nedaleko Nižborského zámku. Její podoba – zaklenutá místnost v zemi – se tolik odlišuje od k nebi směřujícím neogotickým kostelům podobné hrobky obou větví Schwarzenbergů a Buquoyů.

Svým způsobem se stal fürstenbergským památkem jimi rekonstruovaný hrad Křivoklát. Účelem obnovy nebyla výstavba rodinného muzea, alespoň ne tak explicitně, jako tomu bylo u jiných hradů a zámků (Rožmberk, Žleby). Ve velkém hradním sále sice byly umístěny obrazy předků a knihovna, ale vzpomínka na velké předky a moc spíše vykrytalizovala v podobě neogotického pomníku Karla Egona II. z Fürstenberga na svahu naproti hradu.

Poté, co se Karel Egon II. krátce před svou smrtí rozhodl hrad opravit, jeho potomci pak cítili povinnost pokračovat v odkazu svého velkého předka. Jejich rozhodnutí, neponechat tak významný hrad v troskách, jim přineslo uznání veškeré veřejnosti. Přesto se k větším záchranným pracím přistoupilo až dvacet let po smrti Karla Egona II. z Fürstenberga.

V tolik náročném údělu se mohl knížecí rod opřít nejen o své vzdělané a pracovité zaměstnance, jakými beze sporu byli Antonín Jiruš a Jan B. Urban, ale i o všeobecně uznávané architekty, kteří byli povoláni na hrad jen na určitou dobu a věnovali se pouze neogotickým prvkům (Bernhard Grueber, Josef Mocker, Walcher von Molthein a Kamil Hilbert. Součinnost mezi těmi, kdo rýsují plány a řediteli dobře fungující stavební kanceláře byla na dobré úrovni. Časem se zlepšil také další stupeň – spolupráce mezi stavební kanceláří jako zadavatelkou práce a řemeslníky. Příkladem může být přátelství Jana B. Urbana a tesařského mistra Josefa Šnobla.

Zatímco dnes veřejnosti (většinou) připadá úcta k památkám jako samozřejmá, nebylo tomu tak vždy. V průběhu devatenáctého století si tuto hodnotu začala veřejnost postupně uvědomovat.²⁸⁴ Zatímco na některých hradech a zámcích

---

společnosti.

²⁸⁴ Na přelomu století rostla obliba soupisu hradů a památek. Jako jednu z podobných prací lze považovat Mikovcův *Alterthümer und Denkwürdigkeiten Böhmens* Sedláčkovo vedl Hrad, zámky a tvrze království českého, ale především ke Křivoklátu se vztahující Cechnerův *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Rakovnickém* je velmi zdařilý.

bylo možné provést takřka jakékoliv zásahy, s rostoucí pozorností upřenou na jisté „prominentní“ stavby došlo k omezení této volnosti a případné úpravy mohly proběhnout se souhlasem konzervátora a Centrální památkové komise. Mezi takto vyzdvížené hrady patřil Karlštejn a Křivoklát díky svému slávě a údělu ve středověku. Do jisté míry podobná velikost byla přisuzována také Zvíkovu, který se též dočkal opravy.

Otázka obnovy hradu nebyla jen záležitostí jeho vlastníků. Křivoklát se stal díky svému významu ve středověku důležitým hradem, pochopitelně vedle Karlštejna, jehož osud zajímal národně probuzenou veřejnost. Po požáru v roce 1826 ještě nátlak okolí na Fürstenbergu nebyl tak silný. Zesílil až se vzrůstem nejen touhy po „českých dějinách“, ale i snahou tyto upomínky slavné „národní“ minulosti chránit. Na Fürstenbergu naléhaly nejen významné osobnosti (jako J. E. Vocel), ale i jejich vlastní poddaní a úředníci (Jan Gintl, Karel Egon Ebert, Jan Benjamin Urban). hrad byl také navštěvován různými umělci a hrad se svým okolím svým způsobem fungoval jako lázně a oáza klidu. Na Křivoklátě se konala celá řada slavností, jejichž společným prvkem byl zpěv českých národních písní.

Jiří Kuthan ve své práci píše: „*Restaurování Karlštejna byla tedy věcí veřejnou na rozdíl od renovace jiných hradů, která vesměs probíhala z iniciativy a na náklad soukromého majitele*“²⁸⁵. S přihlédnutím na dobové časopisy a vzpomínky Jana Benjamina Urbana lze říci, že Křivoklát byl věcí veřejnou. Zároveň však nebyla jeho rekonstrukce veřejností financovaná. V porovnání s ostatními hrady se tedy jednalo o jakýsi přechodový článek, národní klenot v soukromých rukách - drahý šperk, za jehož opatrování si však knížecí rod Fürstenbergů získal úctu a uznání nejen lidí z nejbližšího okolí.

Místopisný slovník království Českého od Václava Kotyšky je spíše zeměpisně zaměřený, Sedláčkův Místopisný slovník historický království Českého pouze ve zkratce shrnuje historii hradu.

²⁸⁵ Jiří, KUTHAN, Aristokratická sídla, s. 146-147.

Seznam literatury a pramenů

Archivní prameny

SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Ústřední správa, sign. 25-7, inv. č. 1113,
kt. 1067.

SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Ústřední správa, sign. 16-2-4, 1876/99,
kt. 834.

SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Ústřední správa, inv. č. 379. kart. 267.

SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. XIV varia, kart. 127,
fol. 1-392.

SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, sign. I d, fol. 1-151.

SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Stavební úřad, inv. č. 667, sign. 0,
fol. 1-61.

SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Kancelář administrace, inv. č. 436,
sign. I G 4.

SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Kancelář administrace, inv. č. 285,
sign. I G 3.

SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, odd. Kancelář administrace, inv. č. 1123,
sign. II G 5.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Ebert Karl Egon.

Literatura

- BEDNAŘÍK, Tomáš, Jak se co kde jmenuje aneb pomístní názvy na Křivoklátě (XX), Křivoklátské noviny 6, 2005, s. 6.
- BEDNAŘÍK, Tomáš-BEDNAŘÍK, Milan, Křivoklát v zrcadle XX. století, Praha 1999.
- BENEŠOVÁ Marie, Česká architektura v proměnách dvou století. 1780-1980, Praha 1984.
- BENEŠOVSKÁ, Klára, Několik poznámek ke hradu Křivoklátu, Umění 33, 1985, č. 4, s. 337-344.
- BENEŠOVSKÁ, Klára, – ŽIŽKA, Jan, Křivoklát. Hrad a okolí, Praha 1987.
- BEZECNÝ, Zdeněk, Schwarzenbergové a jejich Orlický v 19. století, Jihočeský sborník historický 68, 1999, s. 129-146.
- BEZECNÝ, Zdeněk, Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století, České Budějovice 2005.
- BĚLOHLAV, Josef, Křivoklát se 4barevnou mapou a 22 obrazy, b m., b d.
- BIRNBAUMOVÁ, Alžběta-MENCLOVÁ, Dobroslava, Křivoklát. Státní hrad a památky v okolí, Praha 1960.
- BRYCH, Vladimír, České hrady, zámky a tvrze, Praha 2005.
- BUSS, Alois, Hrad Křivoklát. Stručné dějiny, 1926.
- CECHNER, Antonín, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Rakovnickém, Praha 1911.
- DEHIO, Jiří Gottfried, Ochrana a zachovávání památek, Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze 14, 1906, s. 53-66.
- Die Enthüllungsfeier des Fürstenberg Denkmals zu Pürglitz, Bohemia 33, z 28. 8. 1860, s. 454.
- DURDÍK, Tomáš, České hrady, Praha 1984.
- DURDÍK, Tomáš, Ilustrovaná encyklopedie Českých hradů, Praha 1999.

- DURDÍK, Tomáš, Archeologie k počátkům a podobě přemyslovského Křivoklátu. Výsledky první etapy výzkumu (1973-75). *Archeologické rozhledy* 30, 1978, s. 357-320.
- DURDÍK, Tomáš, Výzkum hradu Křivoklátu v souvislosti s jeho generální opravou, *Archeologia historica* 4, 1979, s. 105-112.
- DURDÍK, Tomáš, Lucemburský Křivoklát ve světle archeologického výzkumu, *Archeologia historica* 22, 1996, s. 217-228.
- DURDÍK, Tomáš, Působení Josefa Mockera na Křivoklátě, *Zprávy památkové péče* 61, 2001, č. 2, s. 35-42.
- ELTZ, H. Erwein-STROHMEYER, Arno (edd.), *Die Fürstenberger. 800 Jahre Herrschaft und Kultur in Mitteleuropa*, Weitra 1994.
- FIALA, Zdeněk, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III, Severní Čechy*, Praha 1984.
- GRUEBER, Bernhard, *Die Kunst des Mittelalters in Böhmen. Nach den bestehenden Denkmälern geschildert*, Wien Bd., IV 1879, s. 70-72.
- HÁJEK, Zdeněk, Výlet pražského „sokola“ na Karlštejn v r. 1863 a Henryka Pustowojtowowá, *Časopis společnosti přátel starožitností* 59, 1951, s. 239-247.
- HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti*, Praha 1999.
- HEBER, Franz Alexander, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlosser* 7, Praha 1849.
- HRBATA, Zdeněk-PROCHÁZKA, Martin, *Romantismus a romantismy. Pojmy, proudy, kontexty*, Praha 2005.
- CHUDÁREK, Zdeněk, Josef Mocker a restaurace hradu Karlštejna, *Zprávy památkové péče* 61, 2001, č. 2, s. 28-34.
- KAŠE, Jiří.-OUTRATA, Jan Jakub-HELFERT, Zdeněk, *Křivoklát*, Praha 1983.
- KLIMEŠ, Jaroslav, *Renesanční práce 1876-1913*, Praha (bd.), s. 18. Rukopisné nepublikované výpisky z Urbanových pamětí s vlastními komentáři.
- KOČKA, V. (?), *Dějiny Rakovnícka*, Rakovník 1936.

- KOSTÍLKOVÁ, Marie, Stavitelé chrámu sv. Víta. Stavitelé katedrály prizmatem dokumentů, Umění a řemesla 4, 1999, s. 4-6.
- KOTYŠKA, Václav, Místopisný slovník království Českého, Praha 1895.
- KÖNIG, Jan-ŠTĚPÁNEK, Josef, Křivoklát. Stavební úřad II.-23, Křivoklát 1956. Rejstřík fondu v SOA Praha, velkostatek Křivoklát.
- KUBEC, František, Několik poznámek ke stavebnímu vývoji hradu Křivoklátu, Monumentorum tutela 4, 1970, s. 241-318.
- KUTHAN, Jiří, Aristokratická sídla v období romantismu a historismu, Praha 2001.
- LÍBAL, Dobroslav, Josef Mocker, architekt-restaurátor, Zprávy památkové péče 61, 2001, č. 2, s. 21- 23.
- MACEK, Josef, Česká středověká šlechta, Praha 1996.
- MAKOVIČKA, Dobroslav, Hrad českých básníků, Časopis společnosti přátel starožitností 67, 1959, s. 32-37.
- MAŠEK, Petr, Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích, Praha 1999.
- MAŠEK, Petr, Sběratelská vášeň osvíceného velmože, Starožitnosti a užité umění, 1997, č. 5, s. 13-16.
- MAXERA, Rudolf, Ze životopisu knížecího Fürstenberského dvorního rady Františka Nittingera, inspektora panství Křivoklátského 1768-1839. Nepublikované poznámky napsané na Křivoklátě 22. listopadu 1933.
- MAXERA, Rudolf, Novojáchymovské železářny, Věstník spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického 26, 1926, s. 27–37.
- MENCLOVÁ, Dobroslava, České hrady 1-2, Praha 1972.
- MIKOVEC, Ferdinand Břetislav, 1826-1862, Malerisch-historische Skizzen aus Böhmen / von Ferdinand B. Mikowec, Vídeň 1860.
- MŽYKOVÁ, Marie, Kamenná kniha. Sborník k romantickému historismu-novogotice, Sychrov 1997.

- NECHLEBA, Alois, Sedmero záhadných znaků na hradě Křivoklátě. Krása našeho domova 33, 1941, s. 141-144; 153-155.
- NECHLEBA, Alois, Po stopách neznámých hrádků křivoklátských, Věstník spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického 26, 1926, s. 48–56.
- NITSCHKE, Karel J., Popis a dějiny obce a hradu Křivoklátu, 1895.
- Ottův slovník naučný, 9. díl, Praha 1895, s. 783-784.
- Památky archeologické a místopisné 1854, 1855, č. I, s. 44, 46.
- Památky archeologické a místopisné 1866, 1867, č. VII, s. 289.
- PÁTEK, Ferdinand, Křivoklátsko ve vzpomínkách a krásné literatuře, Věstník spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického, 1926, č. 16, s. 52–67.
- PÁTEK, Ferdinand, Křivoklátsko ve vzpomínkách a krásné literatuře, Věstník spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického, 1927, č. 17, s. 17–22.
- PÁTEK Ferdinand, Křivoklátsko v krásné literatuře, Věstník musejního spolku královského města Rakovníka a politického okresu rakovnického 28, 1938, s. 48–55.
- PÁTEK Ferdinand, Život na Křivoklátě v prvních dvou třetinách devatenáctého století, Věstník musejního spolku královského města Rakovníka a politického okresu rakovnického 24, 1927, s. 100-105.
- PETRASOVÁ, Taťána-LORENZOVÁ, Helena (edd.) Dějiny českého výtvarného umění (III/1)1780/1890, Praha 2001.
- PETRASOVÁ, Taťána, Josef Mocker 1835-1899. Stavitel katedrály, Praha 1999.
- POCHE, Emanuel, Umělecké památky Čech 2. [K/O], Praha 1978.
- PODLAHA, Antonín, Ze skizzářů mědirytcce Eduarda Jos. Rudla, Časopis společnosti přátel starožitností Československých v Praze 41, 1933, s. 12.
- POSPÍŠILOVÁ, Marie, Romantické zámecké interiéry, Ústí nad Labem 1986.

- POUZAR, Vladimír, Almanach českých šlechtických rodů 2003, Praha 2002.
- RAZÍM, Vladislav, Nové poznatky z opravy Křivoklátu – východní část horního hradu, Průzkumy památek 1, 1994, č. 1, s. 55-76.
- RENNER, Jan, Perla českých hradů, Praha 1936.
- RENNER, Jan, Průvodce Křivoklátskem a Rakovnickem, Rakovník 1926.
- ROUČEK, Rudolf, Křivoklát, Praha 1941.
- SEDLÁČEK, August, Hrady, zámky a tvrze království českého, díl 8., Praha 1996.
- SEDLÁČEK, August, Paměti z mého života, Praha 1997.
- SEDLÁČEK, August, Místopisný slovník historický království českého, Praha 1908.
- Slovník naučný III, Praha 1863, s. 507.
- STAŇKOVÁ, Jaroslava-SEDLÁKOVÁ, Radomíra-POŠVA, Rudolf-VODĚRA, Svatopluk, Architektura v proměnách tisíciletí, Praha 2005.
- ŠLECHTA, Jan, Dějiny a popis král. lovčího hrádku Křivoklátu a jeho nejbližšího okolí, Praha 1886.
- ŠTĚPÁNEK, Josef-ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, Velkostatek Křivoklát-stavebnictví 1663-1929. Tematický rejstřík, 1976. Rejstřík fondu v SOA Praha, velkostatek Křivoklát.
- ŠTĚPÁNEK, Josef, Velkostatek Křivoklát, oddělení Poručenská kancelář 1800-1829. Inventář fondu, Praha 1975. Rejstřík fondu v SOA Praha, velkostatek Křivoklát.
- ŠTORM, Břetislav, Janův hrad v Lednici, Časopis společnosti přátel starožitností. Ústřední orgán historické vlastivědy české 62, 1954, s. 81-89.
- TITTEL, Ignaz, Schematismus Landtäflicher Güter, grösserer Rustikalwirtschaften, Beamten und Pächter. Als nachtrag zu dem im J. 1906 Erscheinenen Schematismus und Statistik des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen, Praha 1910, s. 107.
- VLČEK, Pavel a kol., Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004.

- VYBÍRAL, Jindřich, Česká architektura na prahu moderní doby. Devatenáct esejí o devatenáctém století, Praha 2002.
- VYBÍRAL, Jindřich, Století dědiců a zakladatelů. Architektura Jižních Čech v období historismu, Praha 1999.
- WÁGNER, Jaromír, Než se otevrou brány Křivoklátu. K. H. Mácha a Křivoklátsko, Rakovnicko, 1995, č. 7, s. 7.
- WINTER, Zikmund a kol., Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých vede Alois Jirásek. Díl XI. Rakovnicko, Slánsko a Středočeské Meziříčí, Praha 1903.
- WIRTH, Zdeněk, Architektura v Českém národním dědictví, Praha 1961.
- WIRTH, Zdeněk-ŠIMÁK, J. V.(?)-CHYSKÝ, Čeněk, Československé hrady a zámky, Časopis společnosti přátel starožitností Československých v Praze 63, 1935, s.1-8; 49-61.
- ZAHRADNÍK, Pavel, Na okraj působení Josefa Mockera na svatovítské katedrále (Ke vzájemným vztahům Josefa Mockera a Friedricha von Schmidta), Zprávy památkové péče 61, 2001, č. 2, s. 24-27.
- ZATLOUKAL, Pavel, Architektura 19. století, Praha 2001.
- Z venkova. Z Hrádku Křivoklátu, Lumír. Belletristický týdeník, z 5. 6. 1851, č. 18, s. 431.
- Z venkova, Lumír. Belletristický týdeník, z 10. 7. 1851, č. 23, s. 550.
- Z Křivoklátu, Lumír. Týdeník belletristický 11, z 3. 10. 1861, č. 40, s. 956.
- ŽUPANIČ, Jan-FIALA, Michal-STELLNER, František, Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české, Praha 2001.

<http://genealogy.euweb.cz/furstbg/furstenbg4.html>

- 27. 6. 2007.

[http://mdz.bib-bvb.de/digbib/lexika/adb/images/adb049/@ebt-link?target=idmatch\(entityref,adb0490579\)](http://mdz.bib-bvb.de/digbib/lexika/adb/images/adb049/@ebt-link?target=idmatch(entityref,adb0490579))

- 27. 6. 2007.

Přílohy

Textová příloha

1. Prager Zeitungblatt ze dne 21. září 1826 referuje o požáru (přeloženo z německého jazyka).

V Rakovnickém kraji v Čechách položený horský hrad Křivoklát utrpěl smutný osud strašlivého požáru. Oheň vypukl v ½ 10 hod. dopoledne na půdě tašky kryté střechy obydlí aktuára vrchního úřadu, zachvátil kryt pivovaru, pak střechu knížecích pokojů a než se kdo nadál, stál celý západní trakt v plamenech. Oheň přeskočil na šindelovou střechu vrch. úřadu a zatímco usilováno o záchranu archivu a pozemkových knih, jež se podařila, stála i tato část v jednom plameni. Při panujícím suchu a nedostatku vody a při nepatrném počtu hasících a při stále se vzímající větru všecka naděje na zdolání požáru. Když oheň zničil kryt prochoditě věže i s hodinami, přeskočil přes byt vrchního do starého hradu.

Větrem hnané plameny a oharky zapálily v protější stráni les a dva domky v Budech. Toto nové nebezpečí podařilo se však přispěchavší pomocí z okolí zameziti. Ne tak na hradě samém, kde se strašným praskotem řítily se hořící trámy do těsných prostor nádvoří, takže stateční obránci museli odtud utíkat, zatímco se do tří stran šindelové střechy nad starým hradem řevavými plameny plápolaly. Úplně nepřístupným stalo se pak hořejší nádvoří, když k zemi proudícím deštěm jisker zapáleny byly dveře pevných sklepení a v nich uložená ovčí vlna počala hořeti.

Až teprv tryskem dorazivší závodní stříkačka z kníž. železáren z Nové Huti a stejně rychle na požároviště se dostavivší stříkačka král. města Rakovníka společným zásahem položily meze zhoubnému živlu.

Plamenům padly za obět': celá jižní fronta hradu s obydlím sládka, neklenutá část kaple/ stará sklenutá část ušetřena/, pak celý starý hrad a v něm obydlí kaplana, učitele, škola vyjímaje klenutou rytířskou síň a konečně obydlí vrátného na zdi

V krátkých 3 hodinách bylo vše zničeno a strašně zpustošeno. Jedině v severozápadním rohu kolem Huderky seskupené novější budovy ušly zkáze. Škoda způsobená majiteli, panujícímu knížeti Karlu Egonu II. z Fürstenberga a obyvatelům zámku nedá se vůbec odhadnouti, tak jako vznik požáru nedal se zjistiti.

2. zápis oslavy k vybudování nemocnice v Nižboru.

1. Beseda začala proslovem od J. Jahna, který výborně přednesla slečna Roubalová z Nižboru a byla odměněna hlučným potleskem.

2. „*Ouvertura z Viléma Tella*“ od Rossiniho provedli mistrně havíři Jáchymovští společně s četnými ochotníky.

3. Pěvkyně slečna L. Blažková z Prahy a pianistka slečna Božena Svobodová z Prahy přednesly velkou árii z „*Čarostřelce*“ od K. M. Webra. s českým textem. Slečna Svobodová také zahrála fantasii na motivy z opery „*Lukretia Borgia*“ s neobyčejným výsledkem.

4. „*Kovářskou*“ zazpíval mistrně známý pěvec Strakatý.

5. také deklamace „*Vysloužilce*“ přednesena c. a k. notářem Václavem Klímou a rozveselila publikum.

6. sbor : Půda vlastenecká se prý velmi líbila – naproti tomu v Lumíru je podrobena kritice, že sbor měl málo zkoušek.

Po odpočinku zahájil řadu dalších čísel – sl. Blažková něžně a cituplně zazpívala národní písně a musela přidat na žádost publika „*Ráda, ráda, můj zlatý Honzíčku*“. Pan V. Štěpánek z Jáchymova předčítal „humoristické čtení“, které bylo okořeno kousavou kritikou tehdejší společnosti a vtipy vyvolávaly nekončící smích.

Píseň „*Husitskou*“ od J. Th. Krova přednesl rázovitě K. Strakatý a na žádost veškerého obecnstva přidal „*Ženušku*“ od Jelena.

Pak slečna Svobodová následovala na piano skvěle zahraná „*Souvenir de Boheme*“ od Grafa. Dále Aktův sbor „*Co je láska?*“ s podloženým textem od K. Aksamita, podle Lumíru prý opět *nikterak neuspokojil*.

Korunou provedených čísel byla pak Cavatina z opery „*Nabuchodonosor*“ od Verdiho.

3. Proslov při příležitosti zahájení hudební slavnosti z 25. května 1851 odpoledne o 4. hodině.

*„Tak jsme Vás sem pozvali, Na skrovné hudby radovánky.
Jeť prý hudba s nebe daný klíč, jenž otevírá srdce člověku, Jenž uvádí city do duše,
By sama oblažena-hotovou se stala I blaho dál a dále rozsívát,
A bol a strasti ukonejšit. A jeť to opravdu bol a žel,
(Hanba – nechci říci, neníť to naší vinou),
Že národ náš, prv nad jiné slavný, Posud nemá chrámu vlastního,
V němž se život věků minulých, I naší přítomnosti obrazuje,
Nám k výstraze, nám za příklad; Kde se mysl ochabělá povzbuzuje,
unavená opět okřeje, A k činům city svaté rozplápolá.
Nemáme chrámu vlastního, Kde slovo hudba rozněcuje,
A jedno druhé posvěcuje; Nemáme svého národního divadla,
Ani v staroslavné Praze, Ani na Moravě posestřené, Ani u Slovanů pobratřených:
Však my neneseme toho vinu. –
Čas, který vetché rozesypal budovy, Nám čas volá: „Vy procitněte!
Dlouhé, ba předlouhé byly Vaše dřimoty. Což věčně chcete býti na vejminku,
Což pokoutně se mají Uměny Vám objevovat? Nemají jíti ruku v ruce,
By život trapný dosti osladily, Jak to u jiných kmenů vzdělaných?
Hbitě vložte ruce na budovu novou, Snášejte látky ze všech stran,
Povzbuzuj druh druha k vytrvání, Ať slavná z lůny české půdy vyniká,
by potomní věkové Vám nesvědčili, Že jste i probuzení z dlouhé dřimoty
Se odevzdali lhostejnému spaní,
beze cti a bez citu pro Národ svůj!“*

Slovan, 1851, č. 37, s. 407.

Dne 25./5. t. r. uspořádali vlastimilové instrumentální a vokální zábavu na Kř. Všecka čísla došla pochvaly zasloužené. Orchester: ouverturu z Koriolána, symfonii od Haydna a ouverturu z Normy. Ředitel orchestru učitel z Nižboru p. Tollmann velké zásluhy. Zpívány jen české písně. paní Kratochvílová roz. Poche, proslulá pěvkyně, přednesla píseň „Růže Tetínská“, o níž p. Strakatý z pěvec. stavov. divadla pronesl úsudek „že ví co zpívá a že tomu dobře rozumí“. Dále zpívala stříbrnozvučným hláskem sleč. Marešová „Horála“ od J. Worla.

Piáno paní Rádlová – dva těžké kusy od Schulhofa. Dva úředníci z Rakovníka zahráli mistrně čtverručně ouverturu z Oberona. Korunou celé zábavy byl Strakatý. Zpíval „Kde domov můj“, před 20 lety od Škroupa složený, a „Ženušku“, po níž nebral potlesk konce. Přidal „Jeníčka“. Ku konci zazněla „Husitská“, kterou jsme jakživi tak zpívat neslyšeli. Nezapomenutelný den pro Křivoklát. Účast valná, od rolníka až po úředníka. Čistý výnos 172 zl ve stf.

4. Český překlad Fürstenberské hymny, jejímž autorem je J. W. Kalliwoda a oslavná báseň zaznamenaná profesorem Winterem.

1. O Bože věčný, Otče náš,
ochránce všech věcí,
necht' mocnou pravicí žehnáš
slavný rod knížecí.
Dej štěstí jim,
s ním milost' svou
již v tomto životě;
rozmnož radost',
odstraň žalost',
slyš nás v své dobrotě!

2. O Hospodine všemocný,
jenž nad azurem vláš;
bud' rodu tomu pomocný,
bud' silná jemu stráž!
Z těch našich hor

slyš prosby sbor,
jenž vzniká ze hloubi:
"Bud' šťastný rod,
jenž lásce vhod
se s lidem zasnoubí!"

3. Nuž, kníže, dlouho zdráv bud' nám
i s kněžnou, andělem,
Vy u nás máte lásky chrám,
bud' zdar Vám údělem!
Od našich skal,
ať bolest' dál! -
My při Vás budem stát',
tak pevně stát',
jak dosavad
ten starý Křivoklát!

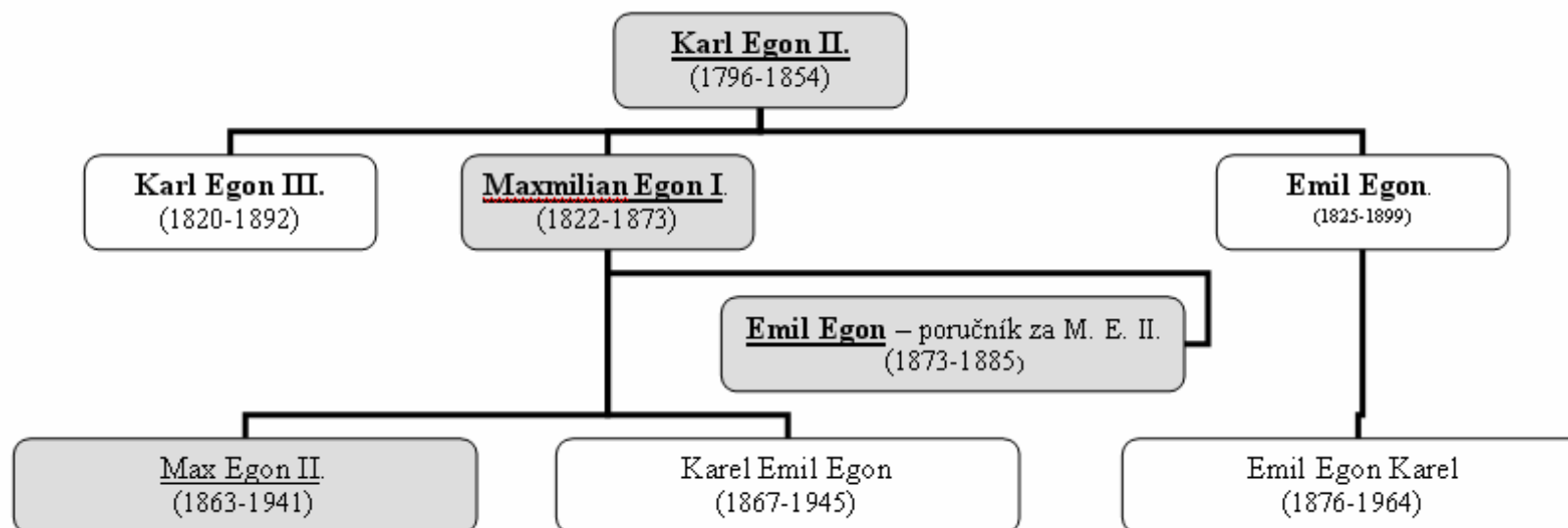
I. O Bože věčný, Otče náš, ochránce všech věcí,
necht' mocnou pravicí žehnáš slavný rod knížecí,
necht' štěstí s láskou vine se v jich žití plném krás,
jen slsť jim dej, však bol ne znát'; o Pane vyslyš nás!

II. Nam kvete věda, umění pod jejich ochranou,
vždy stojí kníže v popředí být vlastí obrannou,
a krásná jako anděl nás tu kněžnina vždy se skví,
co zbožné, dobré, krásné jest vznešené jen dlí!

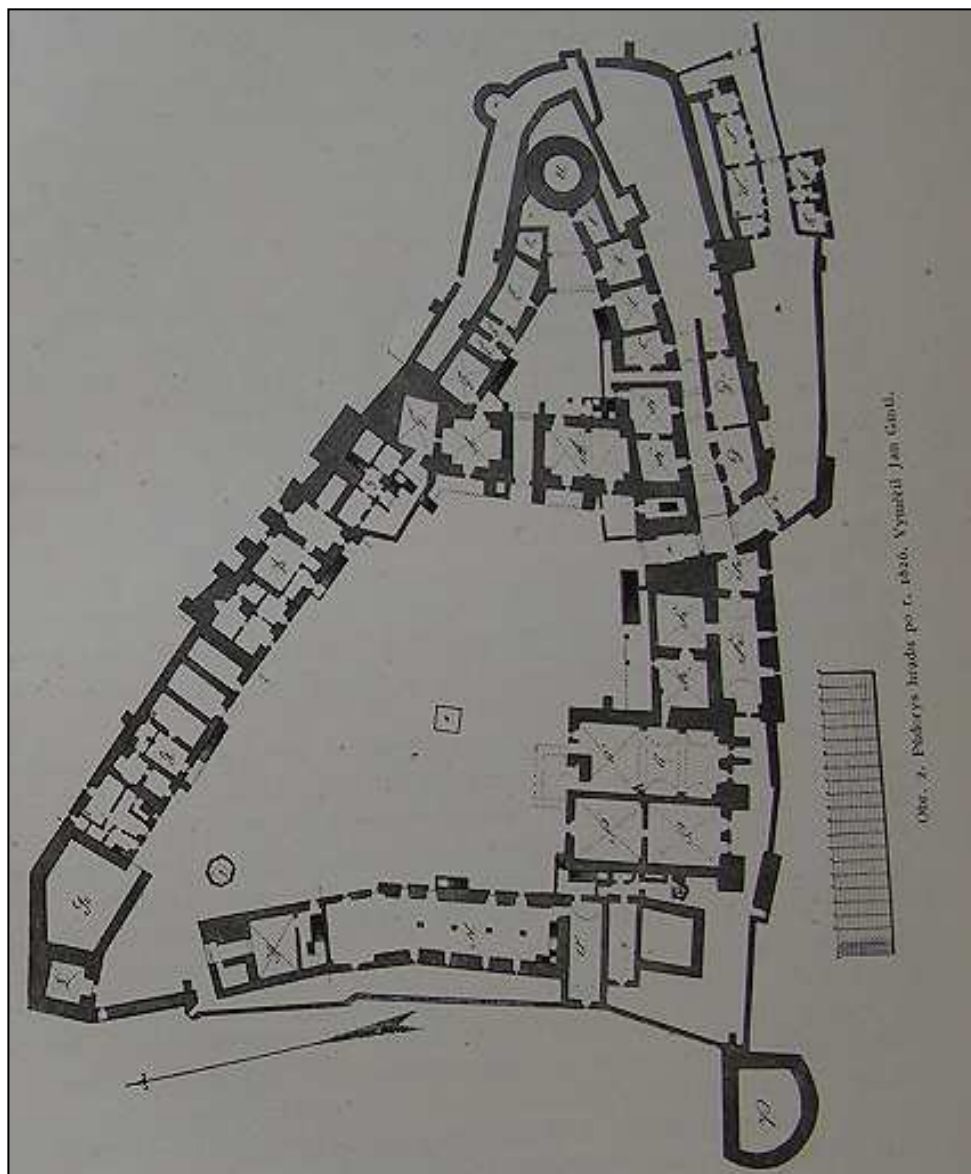
III. A protož k domu knížete vždy lneme láskou svou
a pějeme zas radostně tu píseň upřímnou:
Byť spuštěn byl Černý les a Baar i za své vzal,
a Dunaj vyschnul v pramenu, -my věrni mu jsme dál!
Na Křivoklátě 19. února 1894. Karel Salla

7. Zobrazení mužů – členů rodu Fürstenbergského v 19. století – vlastníků neb správců Křivoklátu

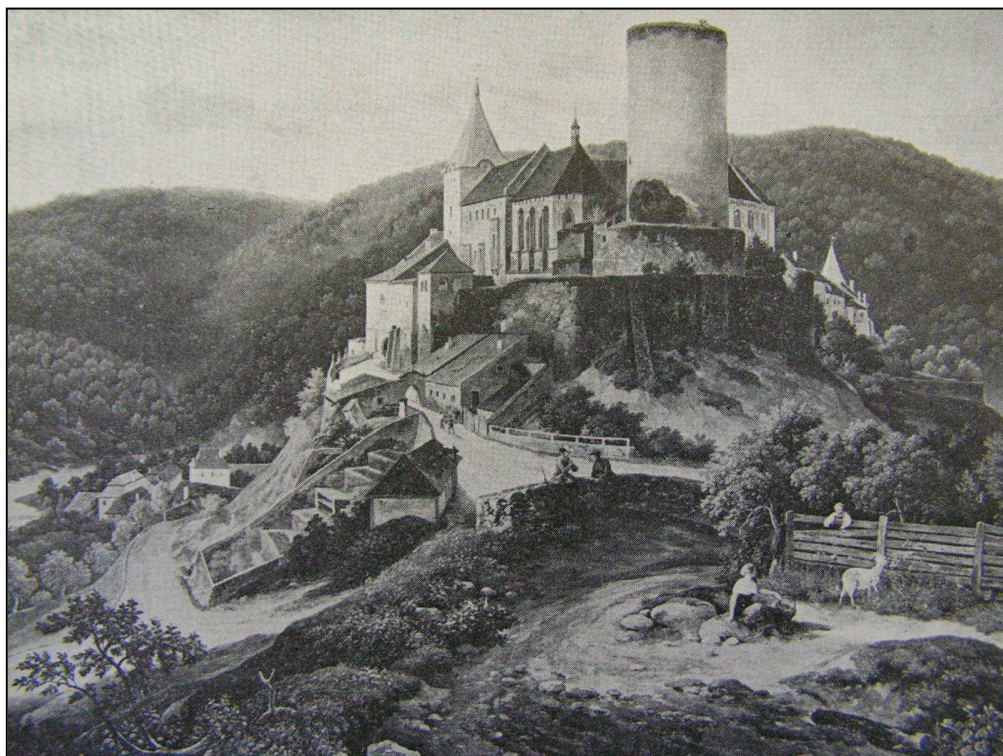
Zvázrnění jsou držitelé hradu.

Obrazová příloha

Zobrazení půdorysu hradu vyhotovené Janem Gintlem před rokem 1848, otištěné v Cechnerově Soupisu památek. Na plánu je stále ještě zakreslena první brána, ale již chybí bašta „Na liškách“.

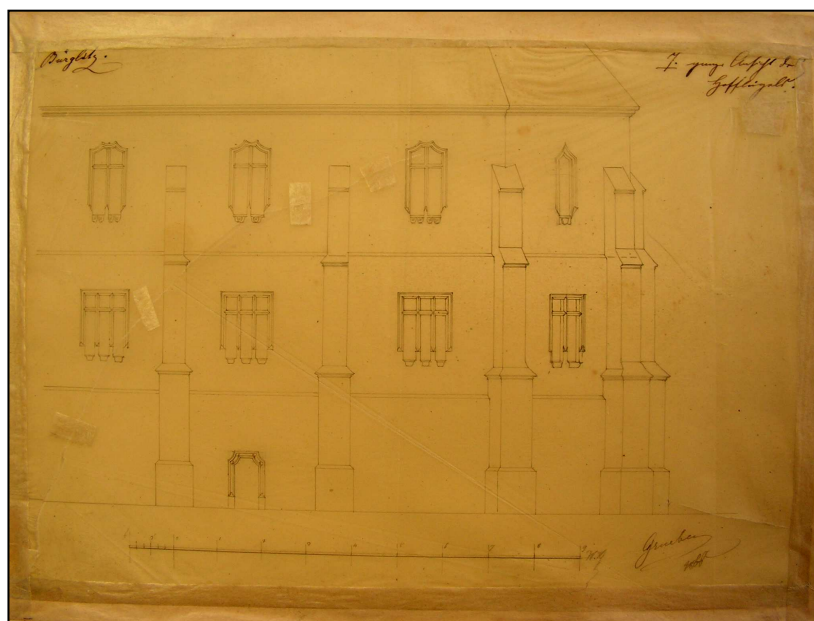
Mánesův obraz hradu z doby před rokem 1848.

**Pohled od jihovýchodu ze 70. let 19. století ještě před
Mockerovými zásahy.**

**Grueberův náčrtek okna severního křídla
s Urbanovou poznámkou.**

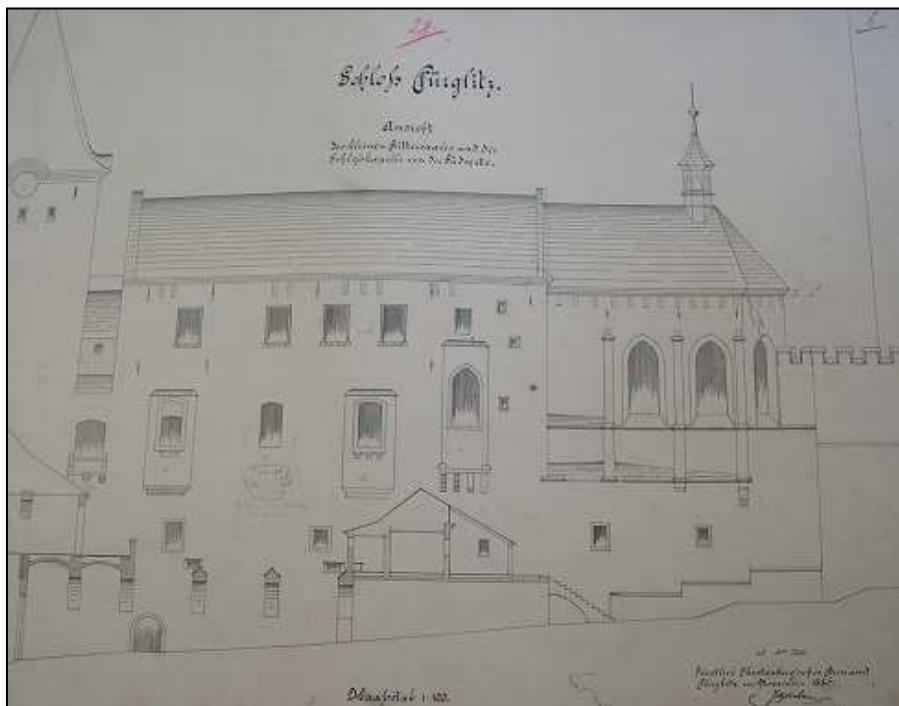
Celkový návrh severního křídla – Grueber.

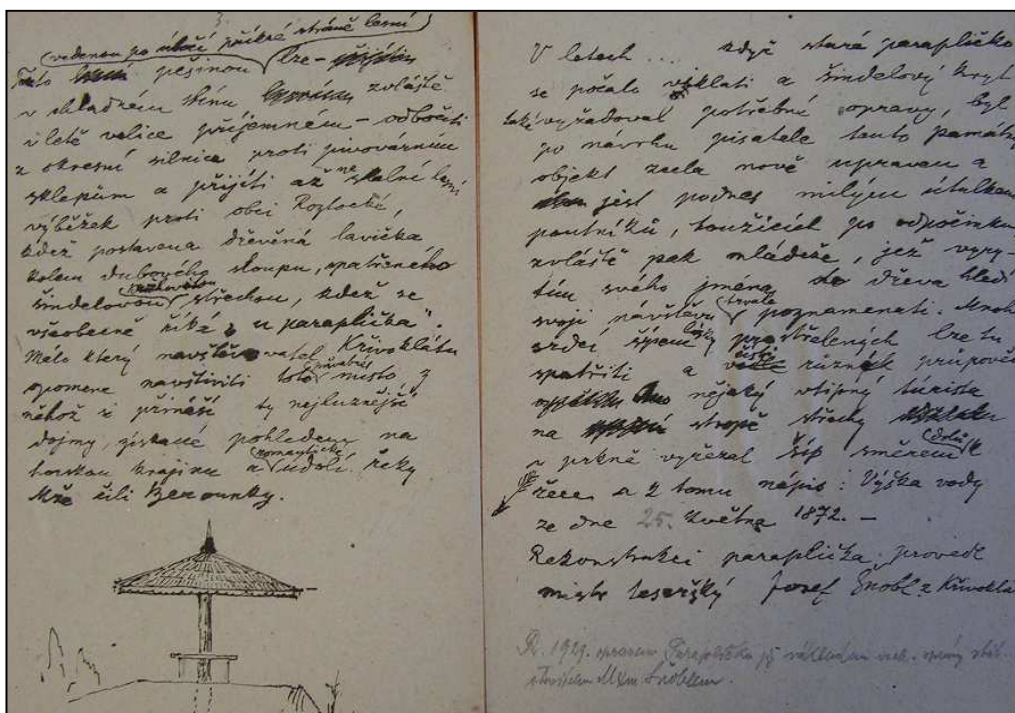
Obrázek myslivny Emilovny převzatý z dobové korespondence.

Leontýnský zámek jako ozdoba dobové korespondence.

Urbanovo zakreslení jižního křídla z listopadu 1886.

Ukázka Urbanova deníku - vzpomínky na Paraplíčko nad řekou.